

**ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БОСҚЫНДАР:
ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА МЕН
ТӘЖІРИБЕНІ ТАЛДАУ**

МАЗМҰНЫ

АЛҒЫ СӨЗ 4

БОСҚЫНДАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘРТЕБЕСІНЕ
ҚАТЫСТЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАСЫНА БҰҰ БЖКБ
ТҮСІНІКТЕМЕЛЕРІ МЕН ҰСЫНЫМДАРЫ 9

БҰҰ БЖКБ ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
СТАНДАРТТАРҒА СӘЙКЕСТІГІН ТАЛДАУЫ 27

БОСҚЫНДАРДЫҢ ЖАҒДАЙЫ ТУРАЛЫ КОНВЕНЦИЯ 103

БОСҚЫНДАР МӘРТЕБЕСІНЕ ҚАТЫСТЫ 1967
ЖЫЛҒЫ 31 ҚАҢТАРДАҒЫ ХАТТАМА 123

© UNHCR, December 2021

Layout & design: BakOS DESIGN

Қымбатты оқырман,

2009 жылы Қазақстан Конвенция бойынша өз міндеттемелерін орындауды және пана беру процедураларын ендіруді реттеу мақсатында, Қазақстанда конвенция бойынша босқын мәртебесі кімге берілуі тиістігін анықтау үшін «Босқындар туралы» ұлттық заң қабылдады.

Мемлекеттер арасындағы ынтымақтастықтың 1951 жылғы Конвенция негізінде жатқан қағидаттары, міне, осымен 70 жыл бойы миллиондаған босқындардың өмірін құтқарып және бүкіл әлемдегі оларды қабылдап отырған дархан қауымдардың тұрақты дамуына ықпал етіп келеді. 2018 жылы Біріккен Ұлттар Ұйымына мүше мемлекеттер Босқындар туралы жаһандық шарт қабылдап, босқындармен халықаралық ынтымақтастықты одан әрі нығайту үшін бірікті. Бұл шарт сонымен қатар мәжбүрлі орын ауыстыруды 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған іс-қимыл бағдарламасының орнықты дамуға қол жеткізуде «ешкім де артта қалдырылмауы тиіс» мақсатымен байланыстырады. Сонымен, босқындарды қорғау да Біріккен Ұлттар Ұйымының орнықты даму саласындағы ынтымақтастығының аясына Қазақстан үшін толығымен енгізілді.

Босқындар бойынша 2019 жылғы Жаһандық форумда Қазақстан Республикасы 1951 жылғы Конвенция бойынша өзінің міндеттемелерін растап, босқындар үшін ИКАО-ның стандартты Машинамен оқылатын конвенциялық жол жүру құжаттарын (МОКЖК) шығару жолымен (1951 жылғы Конвенцияның 27 және 28 баптарына сәйкес) Жаһандық шартты қолдауға міндеттенді. Қазіргі уақытта өкіметтер осындай паспорттарды босқындардың аздаған бөлігіне келесі жылдың басынан бастап ұсынуды жоспарлап отыр, бұл жақсы іс-тәжірибе болып табылады, оны Қазақстан Республикасы азаматтығы жоқ деп танылған адамдардың көпшілігін қорғау үшін сәтті енгізіп те жатыр.

Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы Босқындар істері жөніндегі Жоғарғы комиссар және БҰҰ БЖКБ мемлекеттердің босқындардың қорғалуын бақылауды жүзеге асыруды және босқындардың мәселелеріне ұзақ мерзімді шешу іздестіруде оларға көмек көрсетуді тапсырды. Сонымен 1951 жылғы Конвенцияның 70-жылдығын мерекелеуге орай біз осы құқықтық талдау дайындадық, онда Қазақстанда босқындарды қорғау

саласындағы прогресс пен сапалы модельдер аталып өтілді, олқылықтар айқындалды және ұлттық заңнама мен іс-тәжірибені Конвенцияға және Шарттың стандарттарына одан әрі қарай сәйкестендіру ұсынылды.

Босқындар бойынша және адам құқықтары жөніндегі халықаралық құқық, сондай-ақ тұрақты даму саласындағы озық практика мен тәжірибе босқындарды қабылдаушы елдерге қосуға ықпал етеді және мемлекеттердің босқындарға мемлекеттің азаматтары пайдаланатын құқықтармен тең әлеуметтік, экономикалық және азаматтық құқықтардың кең спектріне қолжетімділік берулерін талап етеді. Алайда, бұл құқықтардың көбін босқындардың іс-жүзінде жүзеге асыруына Қазақстанның босқындарға тек бір жыл уақытша тұруға рұқсат беруі кедергі келтіретінін түсінесіз. Сонымен қатар осы талдау көрсететіндей, *«Шетелдіктердің құқықтық жағдайы»* туралы заңға сәйкес босқын мәртебесінің уақытша сипаты босқындардың оларға 1951 жылғы Конвенциямен және адам құқықтары жөніндегі басқа да халықаралық шарттармен кепілдендірілген құқықтардың кең спектріне қолжетімділік алуларына мүмкіндік бермейді.

Нәтижесінде босқындардың көбі Қазақстанда жұмысты тек бейресми сектордан ғана таба алады, өйткені ұзақмерзімді мәртебесі жоқ болуы себепті, жұмыс берушілер оларды жұмысқа ресми түрде алуға зауықсыз. Бұдан басқа, босқындар мен пана сұраушылардың мүгедектік бойынша және асыраушысынан айрылуына байланысты жәрдемақылар, бала тууына байланысты жәрдемақы, күтімге арналған жәрдемақы, мүгедек баланы тәрбиелеуге жәрдемақы және т.б. сияқты мемлекеттік жәрдемақыларды алуға құқықтары жоқ, олар тиісті ұлттық заңнамада тек азаматтар мен «тұрақты тұрып жатқан шетелдіктер» үшін ғана қарастырылған. Осы себептен босқындар зейнетақы қорларына жарна сала алмайды және азаматтар мен тұрақты тұрып жатқан шетелдіктерге берілетін әлеуметтік жәрдемақыларды алмайды және олар тек медициналық көмектің «минималды» көлемін ғана ала алады. Медициналық сақтандыру жүйесінің шеңберінде ұсынылатын мемлекеттік медициналық қызмет көрсетудің барлығы тек ақылы негізде ғана қолжетімді, оны пайдалануға босқындар мен пана сұраушылардың көбісінің жағдайы келмейді.

Босқын балалардың бастауыш және орта білімге қолжетімділіктері бар болғанымен, олар жоғары білім алу үшін шәкіртақы алуға үміткер бола

алмайды. Осыған орай, көптеген босқын балалардың жоғарғы білім алуға мүмкіндігі жоқ, бұл біздің экономикамыз бен қоғамымызға өз үлестерін толыққанды қосуы үшін олардың келешекте ресми және тұрақты жұмыс табу мүмкіндіктерін шектейді.

Сонымен қатар Конвенцияның мен толық келтірген 34-бабына қарамастан, босқындардың Қазақстанда қанша уақыт бейбіт өмір сүргеніне және олардың елмен берік, мәселен, неке немесе туу бойынша байланыстарына қарамастан азаматтық алуға өтініш беру құқықтары жоқ.

Сонымен бірге босқындардың көпшілігі ұлттық заңнамаға сәйкес тұрақты тұру мәртебесіне өтініш беру мүмкіндігінен айрылған, өйткені бұл олардың елден мәжбүрлеп шығарудан қорғалуына қатер төндіреді, олар қашып шыққан елдің паспорттары бар болуын және ұзартылуын қажет етеді, сонымен қатар айтарлықтай қаржы активтерін керек етеді – бұл факторлардың барлығы босқын мәртебесін анықтауға және оның табиғатына қарама-қайшы келеді.

БҰҰ БЖКБ зерттеулері Қазақстан Республикасы босқындарға тек бір жыл мерзім уақытша тұру рұқсатын бере отырып, 1951 жылғы Конвенция мен оның 1967 жылғы Хаттамасының Уағдаласушы мемлекеттерінің арасында бірегей мемлекет болып табылатынын көрсетті, ал басқа Уағдаласушы мемлекеттер босқын мәртебесін танығаннан кейін бірден ұзағырақ мерзімге тұруға рұқсат береді.

Сіз БҰҰ БЖКБ, БҰҰ-ның босқындар ісі жөніндегі агенттігіне және басқа да мүдделі тараптарға ұлттық заңнаманы жедел жетілдіруді, босқынның мәртебесін оны босқын деп таныған сәттен бастап тұрақты тұрушы мәртебесіне теңестіріп, осы арқылы босқындарға олар 1951 жылғы Конвенцияға және адам құқықтары бойынша басқа да халықаралық заңдарға сәйкес пайдалануы тиіс құқықтар мен қызметтердің барлығына тиісінше қолжетімділік беру үшін, ұлттық заңнамаға өзгерістер енгізу туралы ұсыныстарға қосыласыз деп үміттенемін. Практикалық тұрғыдан алғанда, Қазақстан билігі азаматтығы жоқ деп танылғаннан кейін бес жыл қолданылу мерзімімен МОКЖҚ алатын және бұл оларды тиісті құқықтар мен қызметтердің барлығына қолжетімділігі бар тұрақты резиденттерге айналдыратын адамдардың әлдеқайда көп санын қорғау бойынша өздерінің тамаша тәжірибелерін қолдануы керек.

1951 жылғы Конвенция ережелерінің көбі босқындарға негізгі құқықтар мен қызметтерге қолжетімділік беруге мемлекеттерді міндеттейді, сонымен қатар босқынның анықтамасын (1-бап) немесе оны мәжбүрлеп шығаруға тыйым салуды (33-бап) қоса, шарттың бірнеше басты ережелері пана берудің ұлттық процедураларын анықтайды. Алайда бұл процедуралар дамыған сайын, Қазақстанда босқындарды тану көрсеткіштері 2013 жылғы 70%-дан 2020 жылғы 6%-дан аз мөлшерге дейін күрт төмендеді. БҰҰ-ның Босқындар істері жөніндегі агенттігі пана беретін ұйымдар пана сұраушылардың Қазақстанға кіру құралын назарға алмай (31-бап) және олардың бұрынғы қудаланудан емес, (келешектегі) қудалаудан негізделген қауіптенулерін (31-бап) бағалай отырып, 1951 жылғы Конвенцияны тиісінше орындауын қолдауға дайын. Халықаралық құқық пен озық тәжірибе сонымен қатар пана беруші ұйымдарға пана сұраушылардың отбасыларының тұтастығын сақтауды және олар шыққан елдердегі ахуалдың өзгерістерін тиісінше ескеріп отыруды ұсынады. Пана беру туралы шешімдердің сапасын арттыру үшін және босқындар туралы және азаптау туралы Конвенцияларда мәжбүрлеп кері қайтаруға салынған тыйымның бұзылуына жол бермеуде Қазақстан Республикасына көмек көрсету үшін, БҰҰ БЖКБ бірінші инстанцияның қате шешімдерін формалды, сол сияқты елеулі негіздер бойынша қабылдамай тастау мүмкіндігі соттарға берілуін қолдауға да дайын.

Босқындар оларды қабылдаушы қоғамда бейбітшілік және толеранттылық елшісі ретінде маңызды рөл атқара алады. Олардың жартысынан көбінің Қазақстанда тұрып жатқанына бес жылдан артық уақыт өткен, көбі осында туған немесе мұнда балаларымен келген. Өздері шыққан елге кері қайтуға мүмкіндіктері жоқ болғандықтан, олар Қазақстанды өздерінің отаны ретінде қарастырады, Қазақстанның азаматтары болып, біздің қоғамымызға өз үлестерін қосқылары келеді. Босқындардың өз адами абыройы мен өмірін қалпына келтіруге мүмкіндік беру үшін олардың өзін-өзі қамтамасыз етуі мен отбасыларының қауіпсіздігіне жәрдем етуде негізгі экономикалық және әлеуметтік құқықтарға қолжетімділіктің маңызы зор. Бұл сонымен қатар босқындарды жұмыспен қамту, салық салу, тұрақтылық және шығармашылық арқылы олардың қоғамның экономикалық және мәдени өміріне толыққанды қатысуына мүмкіндік бере отырып, бүкіл қоғамға да пайда келтіреді.

БҰҰ БЖКБ осы басылымның алдыңғы жобалары бойынша құнды пікірлерін білдірген парламенттегі, үкіметтегі және биліктегі барлық әріптестеріне, оны құрастырған барлық сарапшыларға, сондай-ақ осы жинақты қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде басып шығаруға мүмкіндік берген барлық аудармашылар мен корректорларға үлкен алғысын білдіреді.

Биыл біз Қазақстанның тәуелсіздігінің мерейтойын атап өтеміз. Соңғы 30 жыл ішінде Қазақстан халықаралық бейбітшілік пен тұрақтылықты ілгерілетіп, Сириядағы бейбіт келіссөздерге жәрдемдесті, адам құқықтары жөніндегі көбейіп келе жатқан келісім-шарттарды ратификациялап, жүзеге асырды. Жуырда біз Қазақстанның Біріккен Ұлттар Ұйымының Адам құқықтары жөніндегі кеңесіне сайлануына қошеметімізді білдірдік. БҰҰ-ның босқындар істері жөніндегі агенттігі БҰҰ-ның басқа мүшелерімен бірге Президент Тоқаевтың адам құқықтары саласындағы әмбебап күн тәртібіндегі ұстанымын құптайды және қолдайды.

Адам құқықтарын, соның ішінде босқындардың құқықтарын қорғау тұрақты даму тұрғысынан ешкімді тысқары қалдырмау жөніндегі қарапайым міндеттемеден әлдеқайда асып, елдердің оң экономикалық дамуына әсер етеді. БҰҰ БЖКБ 2030 жылға дейінгі күн тәртібі аясында: ешкімді артта қалдырмай, тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуді жеделдете отырып, оларды жүзеге асыруда Үкіметке, Парламентке және билік органдарына қолдау көрсетуді жалғастыруға дайын.

Қымбатты оқырман, қоса беріліп отырған талдау мен осы кіріспе сіздер үшін қызықты және пайдалы болады деген ойдамын. БҰҰ БЖКБ Сізбен тығыз ынтымақтастық жалғасын табатынына сенеді.

Ханс Фридрих Шоддер

Біріккен Ұлттар Ұйымының босқындар істері жөніндегі Жоғарғы комиссарының өкілі

Қараша 2021, Нұр-Сұлтан

БОСҚЫНДАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘРТЕБЕСІНЕ ҚАТЫСТЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАСЫНА БҰҰ БЖКБ ТҮСІНІКТЕМЕЛЕРІ МЕН ҰСЫНЫМДАРЫ

КІРІСПЕ

Біріккен Ұлттар Ұйымының Босқындар істері жөніндегі Жоғарғы комиссарының басқармасы (БҰҰ БЖКБ) Қазақстандағы босқындардың құқықтық мәртебесіне, босқындардың негізгі құқықтары мен қызметтеріне қолжетімділігіне қатысты түсініктемелер беру мүмкіндігін; сондай-ақ Қазақстанның Адам құқықтары жөніндегі халықаралық шарттар бойынша міндеттемелеріне сәйкес ұлттық заңнаманы және оны қолдану практикасын жетілдіру жөніндегі ұсынымдарды құптайды.

БҰҰ БЖКБ бұл түсініктемелерді БҰҰ Бас Ассамблеясы өз мандаты аясында Босқындар мен басқа адамдарға халықаралық қорғауды қамтамасыз ету, сондай-ақ үкіметтерге олар үшін тұрақты шешімдер табуға көмектесу үшін жауапкершілік жүктеген агенттік ретінде ұсынады¹. Біріккен Ұлттар Ұйымының Босқындар істері жөніндегі Жоғарғы Комиссары басқармасының жарғысында көрсетілгендей, БҰҰ БЖКБ халықаралық қорғау саласындағы өз мандатын, атап айтқанда, «босқындарды қорғау туралы халықаралық конвенцияларды жасасуға және ратификациялауға жәрдемдесу, осы конвенциялардың қаулыларының орындалуын бақылау және оларға қажетті түзетулерді

¹ Біріккен Ұлттар Ұйымының Босқындар жөніндегі Жоғарғы Комиссары Басқармасының Статутын, БҰҰ Бас Ассамблеясының 428(V) қарарын, Қосымшаны, БҰҰ құжатын қараңыз. A/1775, тармақ. 1, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3628.html> («Жарғы»)

ұсыну» арқылы орындайды². БҰҰ БЖКБ-ның қадағалау жауапкершілігі оның жарғысына сәйкес Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияның³ 35-бабында да айтылады, оған сәйкес уағдаласушы мемлекеттер «Біріккен Ұлттар Ұйымының Босқындар істері жөніндегі Жоғарғы комиссарының басқармасымен [...] ынтымақтасуға, атап айтқанда, олардың осы Конвенция ережелерінің қолданылуын бақылау жөніндегі міндеттерін орындауына жәрдемдесетін болады». Осындай міндеттеме босқындардың мәртебесіне қатысты 1967 жылғы Хаттаманың II бабына (1967 жылғы Хаттама) енгізілген.⁴

БҰҰ БЖКБ бұл түсініктемелерді 1951 жылғы Конвенция және мемлекет қатысушысы болып табылатын басқа да тиісті халықаралық шарттар бойынша Қазақстан Республикасының міндеттемелеріне қайшы келетін Қазақстан Республикасы ұлттық заңнамасының кейбір ережелері өзгертіледі деген үмітпен ұсынады

АНЫҚТАМАЛЫҚ АҚПАРАТ

Қазақстан Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы конвенцияны және оған 1999 жылы 1967 жылғы хаттаманы (бұдан әрі - 1951 жылғы Конвенция)⁵ ратификациялады. «Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының заңы (Босқындар туралы заң) 2009 жылғы желтоқсанда қабылданып, 2010 жылғы қаңтарда күшіне енді. Қазақстан 2006 жылғы 24 қаңтарда Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактіні (ЭҚСЖХК) ратификациялады.⁶

² Сол жерде, тармақ 8(a)

³ БҰҰ Бас Ассамблеясы, Босқындар мәртебесіне қатысты конвенция, 1951 жылғы 28 шілде, Біріккен Ұлттар Ұйымы, Шарт сериясы, т. 189, б. 137 («1951 жылғы Конвенция»)

⁴ БҰҰ Бас Ассамблеясы, Босқындар мәртебесіне қатысты хаттама, 1967 жылғы 31 қаңтар, Біріккен Ұлттар Ұйымы, Шарт сериясы, т. 606, б. 267, <https://www.refworld.org/docid/3be01b964.html>

⁵ 1951 жылғы Конвенцияға қосылу туралы Қазақстан Республикасының Заңы 1998 жылғы 15 желтоқсанда қабылданды. 1999 жылғы 15 қаңтарда Қазақстан Республикасының 1951 жылғы Конвенцияны ратификациялауы БҰҰ-ның Шарт органдарымен тіркелді.: https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-2&chapter=5&Temp=mtdsg2&clang=_en

⁶ Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакт, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-3&chapter=4&clang=_en

«Босқындар туралы» заң және «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» заң Қазақстан Республикасындағы босқындардың құқықтық мәртебесін реттейтін негізгі заңнамалық актілер болып табылады. «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» заңға сәйкес Қазақстан Республикасында босқындар уақытша тұратын шетелдіктер мәртебесін алады. «Босқындар туралы» заңға сәйкес босқын мәртебесі бір жылға беріледі және жыл сайынғы негізде қайта қаралуға жатады. Осылайша, босқындар, егер олар тұрақты тұратын шетелдіктер немесе өзге де балама мәртебесін алмаса, олардың Қазақстанда тұру ұзақтығына қарамастан, уақытша тұратын шетелдіктер болып есептелінеді.

2021 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Қазақстанда 445 босқын тұрады. Олардың 408-і – Ауғанстан азаматтары, олардың көпшілігі Қазақстанда 10 жылдан астам тұрады, 13-і – Өзбекстан азаматтары, 14-і-Сирия Араб Республикасының азаматтары, 10-ы - басқа елдердің азаматтары. Босқындардың негізгі бөлігі Алматы және Шымкент қалаларында, Түркістан және Алматы облыстарында тіркелген және сонда тұрады. Олар (негізінен) жергілікті тілдерде еркін сөйлейді, Қазақстандағы мектептерге барып, Қазақстанда жұмыс істейді және қоғамға жақсы ықпалдастырылған.

ТҮСІНІКТЕМЕЛЕР

ТӘСІЛДІҢ ЖАЛПЫ СТАНДАРТТАРЫ

1951 жылғы Конвенцияның 7 (1) - бабына сәйкес «босқындарға осы Конвенцияның негізінде неғұрлым қолайлы құқықтық жағдай берілген жағдайлардан басқа, Уағдаласушы мемлекет оларға шетелдіктер пайдаланатын ережені беретін болады» деп көзделеді. Осы баптың мақсаты босқындарға барлық жеңілдіктер мен әлеуметтік кепілдіктерді әдетте шетелдіктерге қолданылатын заңдар мен құқықтық ережелерге сәйкес пайдалану болып табылады. Бұл босқындарды қабылдаушы ел әдетте басқа шетелдіктерге беретін кез-келген құқықтан шығаруға болмайды дегенді білдіреді. Тиісінше, Конвенцияда бекітілген барлық дерлік негізгі құқықтар-өзін-өзі жұмыспен қамту, тұрғын үй мәселесі, орта және жоғары білім «мүмкіндігінше қолайлы құқықтық мәртебе беруді және кез-келген жағдайда шетелдіктер пайдаланатын ережелерден кем емес жағдайды» талап ететіндей етіп анықталған.

1951 жылғы Конвенцияда ұйғарылған өтініш азаматтығы жоқ адамдардың (немесе шетелдіктердің) құқықтарын жалпы түсінудегі адам құқықтарының халықаралық құқығымен толықтырылады. 1951 жылғы Конвенцияның кіріспесі адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясына нақты сілтеме жасай отырып⁷, босқындарға «осы негізгі құқықтар мен бостандықтардың барынша кең орындалуына» кепілдік беру қажеттілігін еске салады⁸. Бұдан басқа, 1951 жылғы Конвенцияның 5-бабына сәйкес мемлекет босқындарға құқық беретін бірнеше шарттардың қатысушысы болып табылатын жағдайларда олардың ең қолайлысы босқындарға қолданылуы тиіс⁹.

Босқындардың қауіпсіз мәртебеге құқығы бар, оны үнемі қайта қарауға болмайды. Қалғанының бәрі халықаралық қорғаныс қамтамасыз етуге арналған қауіпсіздік сезіміне нұқсан келтіреді¹⁰. БҰҰ БЖКБ атқарушы комитеті мемлекеттерді сенімді құқықтық мәртебе мен тұру құқықтарын уақтылы беру арқылы босқындардың жергілікті жерлерде интеграцияға қабілеттілігін қолдауға шақырды¹¹. Қысқа мерзімді тұруға рұқсат және оларды жиі қайта қарау интеграция үшін кері әсер етеді¹². Мәртебені тұрақты және жүйелі түрде қайта қарау заңды сенімділікке нұқсан келтіруі мүмкін, егер тоқтату үшін негіздер болмаса, олар пана мәселесімен айналысатын органдарға қажет емес ауыртпалықты тудыруы мүмкін. Сонымен қатар,

⁷ БҰҰ Бас Ассамблеясы, Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы, 1948 жылғы 10 желтоқсан, 217 А (III), <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3712c.html>

⁸ 1951 жылғы Конвенция, жоғарыдағы 3-ескертү, преамбулярлық 1 және 2-тармақтар

⁹ 1951 жылғы Конвенцияның 5-бабында «Осы Конвенциядағы ешнәрсе Уағдаласушы Мемлекеттің босқындарға осы Конвенциядан басқа кез келген құқықтар мен жеңілдіктер беруіне нұқсан келтірмеуі керек» деп қарастырады

¹⁰ БҰҰ БЖКБ анықтамалығы, тармақ 135. Сондай-ақ EXCOM № 69 (XLIII) 1992 жылғы қорытындысын қараңыз, мұнда EXCOM тоқтату туралы баптарды қолдану контекстінде босқындардың уақытша өзгерістерге байланысты олардың мәртебесі қажетсіз қайта қаралмайтынына кепілдік беру маңызды деп мәлімделеді, негізгі сипатта емес, шыққан елдеріндегі қалыптасқан жағдайға байланысты. Сондай-ақ қараңыз, БҰҰ БЖКБ, Еуропалық Одақтағы босқындардың интеграциясы туралы ескертпе, 2007 жылғы мамыр, www.unhcr.org/463b462c4.pdf, тармақ, 18, және БҰҰ БЖКБ, БҰҰ БЖКБ Еуропалық комиссияның біліктілік реттеу ұсынысына түсініктемелері – COM (2016) 466, 2018 жылғы ақпан, 3 бет, мына сілтеме бойынша қолжетімді: <https://www.refworld.org/docid/5a7835f24.html>

¹¹ БҰҰ БЖКБ, № 104 № 104 Атқару комитетінің қорытындысы, Жергілікті интеграция туралы қорытынды № 104 (LVI) – 2005, тармақ. (j), www.unhcr.org/excom/exconc/4357a91b2/conclusion-local-integration.html.

¹² БҰҰ БЖКБ, БҰҰ БЖКБ Еуропалық комиссияның біліктілікті реттеу ұсынысына түсініктемелері – COM (2016) 466, ақпан 2018 ж., www.refworld.org/docid/5a7835f24.html, б. 25.

көптеген жағдайларда тұрақты түрде қайта қарау қорғаныс құқығының тоқтатылуына әкелуі екіталай, өйткені халықаралық қорғауды іздейтін адамдардың қорғаныс қажеттіліктері әдетте қысқа мерзімді емес, ал шығаруға тыйым салатан міндеттемелер шығаруға тыйым салуы мүмкін. Бұдан әрі, жыл сайынғы негізде босқын куәлігінің қолданылуын міндетті түрде ұзарту босқынның жеке қатысуын талап етеді, мемлекеттің қажетсіз әкімшілік шығындарын, сонымен қатар 1-бап с) тармақшасында толық анықталғаннан басқа себептер бойынша босқын мәртебесін негізсіз тоқтату қаупін тудырады, ол мұқият шешім қабылдауды талап ететін.

Босқындар туралы халықаралық заңнама босқындарды қабылдаушы қауымдастықтарға қосуға шақырады және оларға қабылдаушы мемлекеттегі азаматтар пайдаланатын құқықтармен қатар әлеуметтік, экономикалық және азаматтық құқықтардың кең спектрін беруді талап етеді¹³. Қазақстанда «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» заңға сәйкес босқын куәлігінің уақытша сипаты босқындардың 1951 жылғы Конвенциямен және адам құқықтары жөніндегі басқа да халықаралық құжаттармен кепілдік берілген құқықтардың толық спектріне қол жеткізуіне кедергі келтіреді.

ЛАЙЫҚТЫ ЕҢБЕК

Қабылдаушы елдің еңбек нарығына қол жеткізу мүмкіндігі босқындардың өзін-өзі қамтамасыз етуі және өміршеңдігі үшін негіз болып табылады. Босқындардың экономикалық интеграциясы оларға өз қажеттіліктерін қауіпсіз, тұрақты және лайықты түрде қанағаттандыруға мүмкіндік береді және көмекке тәуелділіктен және өмір сүрудің жағымсыз механизмдеріне жүгіну-ден аулақ болуға көмектеседі. Босқындардың экономикалық интеграциясы қабылдаушы елдердің экономикасының дамуына ықпал етеді және босқындар үшін ұзақ мерзімді шешімдерді іздеу перспективаларын кеңейтеді¹⁴.

Еңбек нарығына кірген кезде босқындар, басқа адамдар сияқты, лайықты жұмысқа қол жеткізуі керек. Лайықты жұмыс әділ табысты қамтамасыз

¹³ 1951 жылғы Конвенцияның II – V тараулары босқындарға қатысты бірқатар құқықтар мен қарым-қатынас стандарттарын белгілейді

¹⁴ БҰҰ БЖКБ, босқындардың өмір сүру құралдары және экономикалық қамту - 2019-2023 жаһандық стратегиясының тұжырымдамасы, <https://www.unhcr.org/publications/operations/5bc07ca94/refugee-livelihoods-economic-inclusion-2019-2023g.html>

ететін өнімді жұмыс мүмкіндіктерін, сондай-ақ жұмыс орнындағы қауіпсіздік пен отбасылар үшін әлеуметтік қорғауды, жеке даму мен әлеуметтік интеграцияның жақсы перспективаларын, адамдардың өз алаңдаушылықтарын білдіру, ұйымдастыру және қатысу еркіндігін, олардың өміріне әсер ететін шешімдерді және жынысына қарамастан барлық адамдар үшін мүмкіндіктер мен үндеулердің теңдігін қамтиды¹⁵.

ЖҰМЫСҚА ОРНАЛАСУ ҚҰҚЫҒЫ ЖӘНЕ ЖҰМЫСТАҒЫ ҚҰҚЫҚТАР

Еркін таңдап алынған және қабылданған еңбекпен өмір сүру мүмкіндігін білдіретін еңбек құқығы адам құқықтары жөніндегі бірнеше халықаралық шарттарда, соның ішінде адам құқықтарының жалпыға Жаппай декларациясының 23-бабында¹⁶ және экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактінің (ЭӘМКХП)¹⁷ 6-бабында, сондай-ақ басқа да бірнеше халықаралық құжаттарда¹⁸ бекітілген адамның негізгі құқығы болып табылады. Лайықты жұмыс Біріккен Ұлттар Ұйымының 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған тұрақты даму саласындағы күн тәртібіне енгізілген аса маңызды қағидаттардың бірі болып табылады, онда N° 8 мақсат мемлекеттерді «үдемелі, инклюзивті және орнықты экономикалық өсуге, толық және өнімді жұмыспен қамтуға және барлығына лайықты жұмыс істеуге» жәрдемдесу үшін шаралар қабылдауға шақырады.¹⁹

¹⁵ XEҰ лайықты еңбек анықтамасын қараңыз, <https://www.ilo.org/global/topics/decent-work/lang-en/index.htm>

¹⁶ Жоғарыдағы 7 ескертпе

¹⁷ Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакт (16 желтоқсан 1966 ж.) 993 UNTS 3 (ICESCR), <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36c0.html>.

¹⁸ Мысалы, еңбек құқығы Нәсілдік кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы халықаралық конвенцияда қорғалған, 660 UNTS 195 (CERD), 5 (e) (i) бапта, <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3940.html>, Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенция, 1979 жылғы 18 желтоқсан, 1249 UNTS 13 (CEDAW), 11 (1) (a) бап, <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3970.html>, Мүгедектердің құқықтары туралы конвенция (24 қаңтар 2007 ж.) 2515 UNTS 3 (CRPD), б. 27 (1), <https://www.refworld.org/docid/45f973632.html>

¹⁹ Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы (БҰҰ), Біздің әлемді өзгерту: 2030 жылға дейінгі тұрақты даму бойынша күн тәртібі (SDGs) (21 қазан 2015 ж.) A / RES / 70/1 (Тұрақты даму күн тәртібі), Мақсат N° 8, <http://www.refworld.org/docid/57b6e3e44.html>; Әрі қарай қараңыз: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/economic-growth/>.

Еңбек ету құқығы босқындарға да қолданылады және 1951 жылғы Конвенцияның 17, 18 және 19-баптарында тікелей көзделген. 1951 жылғы Конвенцияда жалдамалы жұмыс, өзін-өзі жұмыспен қамту және еркін кәсіптер арасында айырмашылық жасалады, сондай-ақ босқындармен қарым-қатынастың салыстырмалы деңгейі, яғни олардың елдегі құқықтық мәртебесіне байланысты және басқа адамдарға, атап айтқанда, азаматтығы жоқ адамдарғанемесе азаматтарға ең қолайлы қарым-қатынас белгіленеді. Осылайша, босқындарға елдің адам құқықтары мен қоғамның жалпы әл-ауқаты саласындағы міндеттемелерін тиісті түрде ескере отырып, қабылдаушы мемлекеттің еңбек нарығына біртіндеп қол жетімділік берілуі керек. Нәтижелі жұмыспен айналысуға мүмкіндік беру босқындарға жауап берудің кешенді жүйесінің маңызды бөлігі болып табылатындығын және босқындарға да, оларды қабылдайтын қауымдастықтарға да өзара пайда әкелетінін мойындай отырып, Нью-Йорктегі босқындар мен мигранттар туралы декларация²⁰, сондай-ақ босқындар туралы Жаһандық келісім мемлекеттерді босқындардың²¹ еңбек нарығына қол жеткізуіне ықпал етуге шақырады.

Босқындар, басқа адамдар сияқты, ЭӘМҚХП ²² 7-бабында көзделгендей, әділ және қолайлы еңбек жағдайларына немесе жұмыс істеу құқығына ие. 1951 жылғы Конвенцияның 24 (1) (а) - бабында еңбек жағдайлары заңмен немесе нормативтік актілермен реттелген кезде немесе мұндай жағдайлар әкімшілік биліктің бақылауында болған кезде, қабылдаушы елде заңды түрде жүрген босқындарға азаматтар сияқты қаралуы керек. Адамдар жұмыс істей алатын кезде, оның ішінде экономиканың бейресми секторында жұмыс істей алатын болса, олар қауіпсіз, адам құқықтарын құрметтей отырып және қанаусыз, зорлық-зомбылықсыз және қысымшылықсыз жұмыс істей алуы керек²³.

²⁰ БҰҰ Бас Ассамблеясы, «Босқындар мен мигранттарға арналған Нью-Йорк декларациясы», 2016 жылғы 3 қазан, А / RES / 71/1 (Нью-Йорк декларациясы), <http://www.refworld.org/docid/57ceb74a4.html>.

²¹ БҰҰ Бас Ассамблеясы, «Біріккен Ұлттар Ұйымының Босқындар істері жөніндегі Жоғарғы Комиссарының баяндамасы, II бөлім: Босқындар жөніндегі жаһандық келісім» А / 73/12 (II бөлім), 2018 жылғы 17 желтоқсан, Босқындар істері жөніндегі Жоғарғы Комиссар басқармасы туралы қарарының бөлігі ретінде, А / RES / 73/151, тармақтар. 64, 67 және 70, https://www.unhcr.org/qcr/GCR_English.pdf

²² Жоғарыдағы ескертпе, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx>

²³ БҰҰ-ның Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар жөніндегі комитеті, (ЭӘМҚК), № Жалпы түсініктеме. 23, Әділ және қолайлы еңбек жағдайлары құқығы туралы (Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактінің 7-бабы) (20 қаңтар 2015 ж.) E / C.12 / 54 / R.2 (ЭӘМҚК Жалпы түсініктемесі №. 23), тармақтар. 6, 48 және 49, <http://www.refworld.org/docid/5550a0b14.html>.

Жұмыс құқығы Халықаралық еңбек ұйымы (ХЕҰ) анықтаған Халықаралық еңбек стандарттарымен де кеңінен реттеледі ²⁴.

Қазақстан Республикасында Еңбек Кодексі және тиісті заңға тәуелді актілер мемлекет тіркеген босқындарды жұмысқа орналастыру құқығын көздейді. Алайда, БҰҰ БЖКБ-ға белгілі болғандай, босқын мәртебесінің уақытша сипаты босқындарға тұрақты жұмыс табуға мүмкіндік бермейді, өйткені жұмыс берушілер босқын мәртебесін ұзартуға сенімділіктің болмауына байланысты босқындарды жалдағысы келмейді. Қазақстан Республикасында босқындардың көпшілігі ресми емес секторда жұмыс таба алады.

Екінші жағынан, «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» заңға сәйкес (6-бап) Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктердің еңбек қатынастарындауу Қазақстан Республикасының азаматтары сияқты құқықтары болады және олар сондай міндеттерді атқарады. Босқындардың жұмыссыздық бойынша жәрдемақы алуға құқығы жоқ.

ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ

Әлеуметтік қорғау әлеуметтік қамсыздандыру және Үкіметтің көмегіне жатады. Қазақстан Республикасы қатысушысы болып табылатын ЭӘМҚХП-нің 9-бабында әрбір адамның әлеуметтік сақтандыруды қоса алғанда, әлеуметтік қамсыздандыруға құқығы бар екендігі көзделеді²⁵. Сонымен қатар, 1951 жылғы Конвенцияның 24-бабында заңды түрде келген босқындарға азаматтарға әлеуметтік қамсыздандыруға қатысты бірдей ереже беріледі, ал 1951 жылғы Конвенцияның 23-бабы олардың аумағында заңды түрде тұратын босқындарға олардың азаматтары пайдаланатын үкіметтік көмек пен қолдауға қатысты бірдей ереже ұсынылады. Үкіметтің

²⁴ Халықаралық еңбек стандарттары - бұл құжаттарды ратификациялаған мемлекеттер үшін міндетті конвенциялар мен шарттардың толық жүйесі. Толығырақ <https://www.ilo.org/global/standards/lang-en/index.html> сайтынан қараңыз. Қазақстан ХЕҰ-ның 24 конвенциясын ратификациялады, оның ішінде іргелі конвенциялар болып саналатын сегіз конвенцияны, мына сілтемеден қараңыз: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11200-0::NO::P11200_COUNTRY_ID:103542

²⁵ ЭӘМҚК, жалпы түсініктеме №. 19: Әлеуметтік қамсыздандыру құқығы (Пактінің 9-бабы), 4 ақпан 2008 ж., E/C.12/GC/19, мына сілтемеде қолжетімді: <https://www.refworld.org/docid/47b17b5b39c.html>

көмегі мен қолдауын кеңінен түсіндіру керек, оларға тамақтану, тұрғын үй, медициналық көмек және жедел көмек кіреді.

Кедейліктің ауқымын қысқарту және осалдықтың алдын алу үшін әлеуметтік қорғаудың аса маңызды мәні оны тұрақты даму саласындағы мақсаттарға енгізудің негізінде жатыр, онда № 1.3 мақсат мемлекеттерді ұлттық жағдайларға сәйкес келетін әлеуметтік қорғаудың ең төменгі деңгейлерін қоса алғанда, барлық адамдар үшін әлеуметтік қорғаудың жүйелері мен шараларын енгізуге шақырады²⁶.

1951 жылғы Конвенцияның 23 және 24-баптары тек қабылдаушы елде заңды түрде жүрген босқындарға, әдетте, босқындарға, азаматтар сияқты бірдей әлеуметтік қорғау құқықтарына кепілдік береді, бірақ экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар жөніндегі Комитет пана іздеушілер бұл тұрғыда тең өтініш беруі керек екенін нақты айтты²⁷. 1951 жылғы Конвенцияның 5-бабынан келіп шығатыны, егер құқықтар басқа шарттарда немесе неғұрлым кең актілерде берілсе, олар 1951 жылғы Конвенциядан басым күшке ие болуға тиіс. Сонымен қатар, тұрақты тұруға рұқсаты бар босқындар мен уақытша тұруға рұқсаты бар босқындар арасында әлеуметтік қорғауға қол жеткізуге қатысты айырмашылық жасауға болмайды²⁸. Жалпы, әлеуметтік қорғау барлығына, соның ішінде бейресми экономикада жұмыс істейтін адамдарға, сондай-ақ өз еңбегімен үлес қоса алмайтындарға қол жетімді болуы керек²⁹.

Ұлттық заңнамаға сәйкес босқындар мен пана іздеушілердің мемлекеттік жәрдемақы алуға құқығы жоқ. Олар зейнетақы қорына жарналар сала алмайды және азаматтарға және тұрақты тұратын шетелдіктерге берілетін зейнетақылар мен әлеуметтік жәрдемақыларды алмайды:

²⁶ ТДМ, жоғарыдағы ескертпе, <https://sdgs.un.org/ru/goals>

²⁷ ЭӘМҚК жалпы түсініктеме №. 19, жоғарыдағы ескертпе, тармақ, 38, <https://www.refworld.org/docid/47b17b5b39c.html>

²⁸ Сот мұндай саралауды негізсіз деп санаған Еуропалық Одақтың Әділет сотының ісін қараңыз, 713/17 іс, Ахмад Шах Аюбиге қарсы Безиркшауптманшафт Линц-Лэнд (алдын ала шешім шығару туралы сұрау) [2018] ECLI: EU: C : 2018: 929, www.refworld.org/cases_ECJ_5bf82e4d4.html

²⁹ ЭӘМҚК жалпы түсініктеме №. 19, жоғарыдағы ескертпе, тармақ, 34, <https://www.refworld.org/docid/47b17b5b39c.html>

- a) «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» заңға сәйкес Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктердің әлеуметтік және зейнетақымен қамсыздандыру мәселелерінде Қазақстан Республикасының азаматтары сияқты құқықтары болады және сондай міндеттерді атқарады (8-бап).
- b) «Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы» заңға сәйкес, егер заңдарда және халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар Қазақстан Республикасының азаматтарымен бірдей зейнетақымен қамсыздандырылу құқығын пайдаланады (2-бап).
- c) «Қазақстан Республикасында мүгедектігі бойынша және асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылар туралы» заңға сәйкес Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақыларға құқықты Қазақстан Республикасының азаматтарымен тең пайдаланады (1-бап).
- d) «Балалы отбасыларға берілетін мемлекеттік жәрдемақылар туралы» заңға сәйкес, көп балалы анаға берілетін жәрдемақыны тағайындау кезінде Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар жәрдемақы алу құқығын Қазақстан Республикасының азаматтарымен тең пайдаланады (2-бап).
- e) «Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» Қазақстан Республикасының заңы «Мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» Қазақстан Республикасының заңы Қазақстанда тұрақты тұратын мәртебесі бар азаматтар, шетелдіктер және азаматтығы жоқ адамдар қатарындағы мүгедек адамдарды әлеуметтік қорғауға кепілдік береді. Пана іздеушілер мен мүмкіндігі шектеулі босқындар бұл заңмен тұрақты резидент мәртебесінің болмауына байланысты алынып тасталады. Демек, босқындар мен пана іздеушілер өздерінің мүгедектігін анықтауға және мүгедектік деңгейін анықтауға қажетті медициналық сараптамаға қол жеткізе алмайды. Олар қажетті медициналық көмек алмайды және мүгедектік бойынша жәрдемақыларға және / немесе басқа жеңілдіктерге, соның ішінде мүгедектерге арналған жабдықтар мен ұтқырлыққа көмек алуға өтініш бере алмайды (3-бап).

f) «Тұрғын үй қатынастары туралы» заңға сәйкес, егер Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде өзгеше белгіленбесе, Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың тұрғын үй қатынастарында Қазақстан Республикасының заңды тұлғаларымен және азаматтарымен тең құқықтары болады және олар сондай міндеттерді атқарады (9-бап). Сонымен қатар, Заңның 76-бабында «мүмкіндігі шектеулі азаматтардың мемлекет ұсынатын тұрғын үйге құқығы бар» делінген. Бұл құқық босқындар мен пана іздеушілер арасындағы мүгедектер үшін қол жетімді емес.

ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ

ЭӘМҚХП-нің 12-бабына сәйкес, босқындар мен пана іздеушілерді қоса алғанда, барлық адамдар азаматтар сияқты профилактикалық, емдік және паллиативтік медициналық көмекке кемсітусіз және тең дәрежеде қол жеткізе алуы тиіс³⁰. Барлық адамдар, құқықтық мәртебесіне қарамастан, алғашқы және шұғыл медициналық көмекке, сондай-ақ медициналық қызмет көрсетуді көздейтіндерді қоса алғанда, жарнасыз әлеуметтік қорғау жүйелеріне қол жеткізе алуы керек, медициналық қызмет көрсетуді қамтамасыз ететін әлеуметтік қорғау жүйелеріне қол жеткізу үшін пропорционалды және ақылға қонымды біліктілік кезеңін белгілеуге рұқсат етіледі³¹.

Жалпыға бірдей медициналық-санитарлық қызмет көрсетудің маңыздылығы тұрақты даму саласындағы 3.8-мақсатта атап өтіледі, ол мемлекеттерді сапалы негізгі медициналық қызметтерге қол жеткізуді және барлығына қауіпсіз, тиімді, сапалы және қымбат емес негізгі дәрілер мен вакциналарға қол жеткізуді қамтамасыз етуге шақырады³².

2021 жылы Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы кодекске және Міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру туралы заңға

³⁰ Сондай-ақ қараңыз ЭӘМҚК, Жалпы түсініктеме № 14: Денсаулықтың қол жеткізуге болатын ең жоғары стандартына құқық (Пакт. 12-бап), 2000 ж. 11 тамыз, E / C.12 / 2000/4, <https://www.refworld.org/docid/4538838d0.html>

³¹ ЭӘМҚК Жалпы түсініктеме № 19, жоғарыдағы ескертпе, тармақ. 37, <https://www.refworld.org/docid/47b17b5b39c.html>

³² ТДМ, жоғарыдағы ескертпе, <https://sdgs.un.org/en/goals>

енгізілген түзетулер Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру жүйесінде Қазақстан Республикасының азаматтарымен тең құқықтарды пайдаланатынын және міндеттерді атқаратынын көздейді. Қазақстан Республикасында тұратын пана іздеуші адамдар мен босқындар олардың резидент мәртебесінің уақытша сипатына байланысты осы заңдардың қолданысына жатпайды және медициналық сақтандыру жүйесінен шығарылады.

Заңнамаға енгізілген «бұдан былай» өзгерістерге сәйкес Қазақстанда медициналық көмек мынадай көлемдерде ұсынылады (Кодекстің 195-бабы):

- 1) осы Кодекстің 196-бабына сәйкес ұсынылатын тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемін білдіретін **ең төмен көлем** болып табылады;
- 2) «Міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының Заңына (МӘМС) сәйкес ұсынылатын міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру жүйесіндегі медициналық көмекті білдіретін **базалық** медициналық көмек болып табылады;
- 3) медициналық көмекті қамтитын медициналық көмектің **қосымша көлемі**: жеке және заңды тұлғалардың ерікті жарналары есебінен көрсетілетін ерікті медициналық сақтандыру шеңберінде;

«Міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру туралы» Заң күшіне енгеннен кейін, мемлекеттік міндетті медициналық сақтандыру («базалық») жүйесінде медициналық көмек алу құқығы сақтандыру жоспарына қатысушыларға ғана қолжетімді (МӘМС туралы Заңның 14-бабы). Босқындар мен пана іздеушілер уақытша тұратын шетелдіктер ретінде медициналық сақтандыру жүйесінен шығарылады. Демек, олар медициналық көмектің тек «минималды» көлемін алуға құқылы (оған жедел жәрдем, алғашқы медициналық көмек, созылмалы аурулар және т.б. кіреді). Бұл құқық айналадағыларға қауіп төндіретін аурулар кезінде ғана тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемін алуға құқығы бар пана іздеген адамдар үшін қосымша шектелді (Кодекстің 83-бабы). Медициналық сақтандыру жүйесі аясында мемлекет ұсынатын медициналық кеңестер мен диагностиканы қоса алғанда, барлық басқа

медициналық қызметтер босқындар мен пана іздеушілер төлей алмайтын бағдарламаға қатыспайтын адамдар үшін ақылы негізде ғана қол жетімді.

Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы жаңа Кодекс пен «Міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру туралы» Заң қабылданғанға дейін 2015 жылы шығарылған (2020 жылғы қазаннан бастап күші жойылды) «Босқындарға, сондай-ақ пана іздеген адамдарға профилактикалық, диагностикалық және емдік медициналық қызметтер көрсету қағидалары мен көлемі» Денсаулық сақтау министрлігінің бұйрығына сәйкес босқындар мен Қазақстанда пана іздеген адамдар Қазақстан азаматтарымен тең дәрежеде мемлекеттік денсаулық сақтау жүйесіне қол жеткізе алды.

БІЛІМ

2016 жылы Қазақстан ратификациялаған білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы Конвенцияның³³ 3-бабына сәйкес уағдаласушы мемлекеттер өз аумағында тұратын шетелдік азаматтарға өз азаматтары сияқты білімге қол жеткізуге мүмкіндік беретін болады.

1951 жылғы Конвенцияның 22 (2) бабында бастауыш білімнен басқа білім берудің басқа түрлеріне қатысты қатысушы мемлекеттер босқындарға неғұрлым қолайлы құқықтық жағдай береді және кез келген жағдайда жағдай, әдетте, дәл осындай жағдайларда шетелдіктер пайдаланатын жағдайдан кем емес қолайлы жағдай жасайды деп көзделеді³⁴. Бұл кәсіби білім мен кәсіби дайындыққа қатысты³⁵. 22 (2) бап бастауыштан басқа білім берудің барлық аспектілерін, атап айтқанда, оқу мүмкіндігіне, шетелдік сертификаттарды, дипломдар мен дәрежелерді тануға, оқу ақысы мен алымдардан босатуға, сондай-ақ стипендия беруге қатысты барлық аспектілерді қамтиды.

³³ БҰҰ-ның білім, ғылым және мәдениет жөніндегі ұйымы (ЮНЕСКО), Білім берудегі кемсітушілікке қарсы конвенция, 1960 жылғы 14 желтоқсан, мына сілтемеде қол жетімді: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3880.html>

³⁴ 1951 жылғы Конвенцияның 22(1) бабында босқындар бастауыш білімге қатысты азаматтар ретінде қарастырылады

³⁵ БҰҰ БЖКБ, Интеграция контекстіндегі босқындардың құқықтары, босқындарға бастауыш білімге қатысты 1951 жылғы Конвенцияның 22(1)-бабына сәйкес азаматтарға қолданылатын режим ұсынылатынын ескеріңіз

Қазақстан Республикасында босқындар «Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктердің және азаматтығы жоқ адамдардың мектепалды, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің бұйрығына сәйкес азаматтар сияқты негізде бастауыш және орта білім алуға қол жеткізе алады. Барлық мектеп жасындағы босқын балалар мектепте оқиды. Алайда, босқындар жоғары білімге тек ақылы негізде қол жеткізе алады. Көптеген босқындар ақылы негізде оқи алмайды, бұл болашақта ресми және тұрақты жұмыс табу мүмкіндігін шектейді. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңына сәйкес тек Қазақстан азаматтары ғана жоғары оқу орындарына түсу үшін мемлекеттік стипендия алуға құқылы. Босқындар сонымен қатар мемлекет ұсынатын кәсіптік-техникалық тренингтерді пайдаланбайды.

Жоғары білім мен кәсіби дайындыққа қол жеткізу босқындарға өз дағдылары мен біліктіліктерін нығайтуға мүмкіндік береді, осылайша олардың лайықты жұмыс тауып, өзін-өзі қамтамасыз ету мүмкіндігін арттырады³⁶. Мемлекеттерге босқындардың бастауыш, орта және жоғары білімді; кәсіптік-техникалық білімді; тілдік курстарды және дағдылар мен сауаттылықты арттыру курстарын қоса алғанда, білім беру мен кәсіптік даярлаудың әртүрлі нысандарына қол жеткізуін қамтамасыз ету үшін шаралар қабылдау ұсынылады³⁷. ЭӘМҚХП-тің 6 (2) бабы босқындарға кәсіби білім беру, олардың жұмыспен қамтылуын жеңілдету қажеттілігін де атап көрсетеді³⁸.

³⁶ Атқару комитетінің қорытындысы № 104 (LV): <https://www.unhcr.org/excom/exconc/4357a91b2/conclusion-local-integration.html>

³⁷ № 64 (XLI) әйелдерге арналған дағдыларды оқытуға қатысты Атқару комитетінің Қорытындысы. Атқару комитетінің қорытындысы № 100 (LV). № 105 ЕҚК қорытындысы. Атқару комитетінің қорытындысы № 100 (LV). «Ата-аналар» туралы Атқару комитетінің № 107 (LVIII) қорытындысын қараңыз. Нью-Йорк декларациясы 82-параграф, <https://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c441f/refugee-women-international-protection.html>

³⁸ ЭӘМҚХП, Жалпы түсініктеме № 18, <https://www.refworld.org/docid/4415453b4.html>

ҚОЛАСТЫНА АЛУ

1951 жылғы Конвенцияның 34-бабына сәйкес «Уағдаласушы мемлекеттер босқындарды ассимиляциялау мен қоласатына алуды мүмкіндігінше жеңілдететін болады». Бұл дегеніміз, қатысушы мемлекеттер босқындардың азаматтығын ең аз қиындықтармен алуы үшін оларды қабылдау процесінде мүмкіндігінше көп формальдылықты алып тастауға шақырылады. Алайда, Қазақстанда резидент мәртебесінің уақытша сипатына байланысты босқындардың елде қанша уақыт үздіксіз тұрып жатқанына және Қазақстанмен берік байланыстарының болуына қарамастан, азаматтыққа өтініш жасауға құқығы жоқ (мысалы, егер олар тұрақты тұрмайтын болса, Қазақстан азаматымен некеге тұруы назарға алынбайды, бұл қоластына алуға жасалған алғашқы қадам болып табылады).

Шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға Қазақстан Республикасында уақытша және тұрақты тұруға рұқсат беру ережелеріне сәйкес, тұруға рұқсат алуға өтініш бергісі келетін шетелдіктердің төлем қабілеттілігін растау үшін жергілікті банкте шамамен 9000 АҚШ доллары (3 850 000 теңге) болатын шоттары болуы керек. Өз елінде қуғын-сүргін мен азаматтық соғыстан қашқан босқындардың көпшілігі аз жинақтарға ие және мұндай ақша бере алмайды. Сонымен қатар, ережелер босқындардан жарамды ұлттық төлқұжатқа ие болуды талап етеді. Жалпы, босқындар өз елшілігіне немесе консулдығына бара алмайды, олар өздері немесе отбасы мүшелері үшін шыққан елдегі ықтимал салдардан қорқады. Негізделген қорқыныштан басқа, босқындар, егер қабылдаушы елде шыққан елдің дипломатиялық өкілдігі болмаса, ұлттық төлқұжат алу үшін шешілмейтін кедергілерге тап болады. Қолданыстағы заңнамада босқындардың нақты жағдайлары ескерілмейді, өйткені олар босқындар әдетте тұрақты тұруға өтініш бере алмайтын осы талаптардан босатпайды.

Азаматтық алу құқығын алғанға дейінгі қажетті қадам ретінде Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын адамдардың мәртебесін алу босқындарды жергілікті кіріктіру және қоластына алу бағытындағы маңызды кезең болып табылады. Осылайша, бес жылдық мерзімі аяқталғаннан кейін тұрақты тұру рұқсатының иесі қалауы бойынша Қазақстан азаматтығын алуға құжаттарды тапсыра алады. Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылатын жұбайы бар тұрақты резиденттер үшін бұл мерзім үш жылға дейін қысқартылады.

Тұрақты тұратын шетелдік азаматтар жұмыспен қамтуға, әлеуметтік көмекке, елдегі білім беру мен қоластына алудың барлық деңгейіне қол жеткізе алады. Осы мәртебенің арқасында босқындар өздерінің болашағын (және балаларының болашағын) жоспарлай алады, бұл олардың алаңдаушылығын жеңілдетуге көмектеседі. Бұл оларға салық төлеуші ретінде елдің дамуына ықпал ете отырып, қоғамның өнімді мүшесі болуға көмектеседі.

ҰСЫНЫСТАР

Ұлттық заңнамадағы бар олқылықтарды жою үшін БҰҰ БЖКБ 1951 жылғы Конвенцияға және адам құқықтары жөніндегі басқа да халықаралық шарттарға қатысушы мемлекет ретінде Қазақстан Республикасының Үкіметіне мынадай ұсынымдар бергісі келеді.

БҰҰ БЖКБ Үкіметке ұсынады:

1.

Босқын мәртебесін босқын деп танылған сәттен бастап тұрақты тұратын шетелдік мәртебесімен теңестіру үшін «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» заңға және «Босқындар туралы» заңға түзетулер енгізуді қарастыруды, осылайша босқындарға 1951 жылғы босқындар туралы Конвенцияда бекітілген құқықтарға қосымша тұрақты резиденттер сияқты бірдей құқықтар береді.

Тұрақты тұратын шетелдік азаматтардың мәртебесі елде жұмысқа орналасуға, әлеуметтік көмекке, интеграцияға және бес жылдан кейін қоластына алуға жедел қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Бұл түзету Қазақстанға **1951 жылғы Конвенцияның 34-бабына** сәйкес өз міндеттемелерін жақсы орындауға көмектеседі.

2.

Техникалық және кәсіптік бағдарламалар мен оқыту бағдарламаларын, тұрақты экономикалық, әлеуметтік және мәдени дамуға қол жеткізу және адамның негізгі экономикалық бостандықтарын қамтамасыз ететін жағдайларда толық және нәтижелі жұмыспен қамтуға арналған саясатпен әдістерді қоса алғанда, босқындар мен пана іздеушілердің жұмысқа орналасу құқықтарын толық жүзеге асыруына жәрдемдесу мақсатында еңбек, салық салу және босқындар туралы тиісті заңдар өзгертілсін.

Бұл түзету Қазақстанға **1951 жылғы Конвенцияның 17-бабында және экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактінің (ЭӘМҚХП) 2, 6, 7-баптарында көзделген өз міндеттемелерін жақсырақ орындауға және 8 (8.5 және 8.8) Стратегиялық даму мақсатына** қол жеткізуге көмектеседі.

3.

Босқындар мен пана іздеушілердің мемлекеттік әлеуметтік қамсыздандыру бағдарламаларына, соның ішінде бала жәрдемақысы, ауру және медициналық жәрдемақы, жүктілік және босану бойынша жәрдемақы, еңбекке жарамсыздық бойынша жәрдемақы, кәрілік бойынша жәрдемақы, жұмыссыздық бойынша жәрдемақы және жұмыспен қамту кепілдіктері, сондай-ақ кез келген басқа да әлеуметтік жәрдемақыларға қол жеткізуін толық қамтамасыз ету мақсатында ұлттық заңнаманы өзгерту.

Бұл түзету Қазақстанға **1951 жылғы Конвенцияның 23 және 24-баптары, ЭӘМҚХП-нің 2, 9 және 12-баптары бойынша өз міндеттемелерін жақсы орындауға және 1 (1.3)** стратегиялық даму мақсатына қол жеткізуге көмектеседі.;

4.

Міндетті медициналық сақтандыру жүйесі қатысушы мемлекеттегі әр адамды, соның ішінде босқындар мен пана іздеушілерді қамтуы үшін ұлттық заңнаманы өзгерту.

Бұл түзету Қазақстанға **1951 жылғы Конвенцияның 23-бабы, ЭӘМҚХП 2 және 12-баптары бойынша өз міндеттемелерін жақсы орындауға және 3 (3.8)** стратегиялық даму мақсатына қол жеткізуге көмектеседі;

5.

Босқындардың жоғары білімге конкурстық негізде азаматтармен тең дәрежеде қол жеткізуін қамтамасыз ету үшін ұлттық заңнаманы өзгерту.

Бұл түзету Қазақстанға **ЭӘМҚХП-нің 13-бабы, білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы Конвенцияның 4-бабы бойынша өз міндеттемелерін жақсы орындауға және 4 (4.3)** стратегиялық даму мақсатына қол жеткізуге көмектеседі.

БҰҰ БЖКБ жоғарыда баяндалғанды Қазақстан Республикасының тиісті мемлекеттік органдарымен, оның ішінде өзінің сараптамалық қолдауын ұсыну бөлігінде талқылауға өзінің дайындығын білдіреді.

БҰҰ БЖКБ ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТТАРҒА СӘЙКЕСТІГІН ТАЛДАУЫ

АУМАҚҚА ЖӘНЕ ПАНА БЕРУ РӘСІМІНЕ ҚОЛЖЕТІМДІЛІК

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

1. Босқын ұғымы Конвенция ұғымына сәйкес келеді

(Босқындар мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция; БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің №15 (XXX) қорытындысы, 1979 ж.: пана елі жоқ босқындар)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

1 бап. Осы Заңда пайдаланылатын негізгі ұғымдар

Осы Заңда мынадай негізгі ұғымдар пайдаланылады:

1) ұлты, діни сенімі, азаматтығы, белгілі бір әлеуметтік топқа қатыстылығы немесе саяси нанымдары бойынша қудалаудың құрбаны болудың негізді қорқынышына орай өзінің азаматы болып табылатын елден тыс жерде жүрген және өз елінің қорғауын пайдалана алмайтын немесе осындай қауіптер салдарынан осындай қорғауды пайдаланғысы келмейтін шетелдік немесе өзінің тұрақты тұратын немесе азаматы болып табылатын елінен тыс жерде жүрген, осы қауіптер салдарынан оған қайтып орала алмайтын босқын-шетелдік;

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңында келтірілген босқын ұғымы мынадай аспектілерді ескере отырып, жалпы конвенциялық ұғымға сәйкес келеді:

- Заң босқын ұғымын кеңейтеді, өйткені қудалауға негіз ретінде «ұлт» белгісі қосылды.
- Босқындар мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияда – «белгілі бір азаматтығы жоқ», Қазақстан Республикасының «босқындар туралы» Заңында - «азаматтығы жоқ адам». «Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңында («азаматтығы жоқ адам») пайдаланылған термин азаматтығы белгісіз адамдарды қоспағанда, адамның de jure мәртебесіне ие болуы тиіс дегенді білдіруі мүмкін.

БҰҰ БЖКБ мен оның Атқарушы комитетінің қорытындылары мен ұсынымдарына сәйкес пана беру туралы өтініш берген кезде шектеулер белгіленбеуі тиіс, бұл түптеп келгенде мұндай өтінішті қараудан бас тартуға себеп болуы мүмкін.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңында келтірілген босқын ұғымы жалпы конвенциялық ұғымға сәйкес келеді. Сонымен қатар, «Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы бұл ұғымды кеңейтеді, оны қудалауға негіз ретінде «ұлт» белгісін қосады. Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция ең төменгі стандартты ұсынады және ел осы немесе басқа ұғымды кеңейтумен шектелмейді.

ҰСЫНЫСТАР

Ұсыныстар жоқ.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

2. Пана беру рәсімі тиісті құжаттарсыз адамдарға қол жетімді
(Босқындар мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция)

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

10 бап. Босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты беру және тіркеу тәртібі

1. Пана іздеген адам Қазақстан Республикасының аумағына келгеннен кейін күнтізбелік бес күн ішінде немесе ол Қазақстан Республикасының аумағында болған кезде нәсілі, ұлты, діни сенімі, азаматтығы, белгілі бір әлеуметтік топқа жататындығы немесе саяси нанымы бойынша қудалаудың құрбаны болу мән-жайларының туындағаны туралы білген кезден бастап өзі немесе соған уәкілеттік берілген өкіл арқылы өзі келген жері бойынша уәкілетті органға босқын мәртебесін беру туралы жазбаша өтінішхатпен жүгіне алады.

2. Егер пана іздеген адам Қазақстан Республикасының аумағына әлі келмеген болса, ол Қазақстан Республикасының дипломатиялық өкілдігіне немесе консулдық мекемесіне босқын мәртебесін беру туралы жазбаша өтінішхатпен жеке өзі немесе осыған уәкілеттік берілген өкіл арқылы жүгіне алады.

Қазақстан Республикасының дипломатиялық өкілдігі немесе консулдық мекемесі босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты уәкілетті органның қарауына дипломатиялық арналар арқылы береді.

3. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын кесіп өткен кезде адам көші - қон бақылау пунктіне, ал мұндай тармақ болмаған жағдайда - Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитеті Шекара қызметінің бөлімшесіне жазбаша өтінішхат береді.

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы арқылы өткізу пункті болмаған кезде адам Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын мәжбүрлі түрде заңсыз кесіп өткен жағдайда бір тәулік ішінде уәкілетті органға жүгінуге тиіс.

4. Қазақстан Республикасының аумағына заңсыз келгені немесе болғаны үшін ұсталған адамдар босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатпен жүгіну ниетін білдірген жағдайларда, құзыретті органдар ұсталған кезден бастап бір күн ішінде уәкілетті органды хабардар етеді.

Уәкілетті орган күнтізбеліке екі күнішінде олардың Қазақстан Республикасының аумағында болуының мән-жайларын анықтайды және босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты тіркейді.

«Босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты тіркеу және қарау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2010 жылғы 29 қарашадағы № 496 бұйрығы

2 тарау. Босқын мәртебесін беру туралы қолдаухатты тіркеу тәртібі

5. Егер адам өзінің жеке басын куәландыратын құжаттарының жоқ екенін мәлімдесе, ол туралы мәліметтер оның сөздерінен жазылады және онымен бір жұмыс күні ішінде әңгімелесу жүргізіледі.

6. Өтінішхатты Қазақстан Республикасының аумағында пана іздеген адамның келген жері бойынша ІІД-нің ОӘБ ол өтініш берген күні қабылдайды.

Адамды, онымен бірге келген отбасы мүшелерін жүгінген күні аудармашыны ұсыну мүмкін болмаған не олардың жеке басын куәландыратын құжаттары болмаған жағдайда босқын деп тану туралы өтінішхатты қабылдау күні мен уақыты адаммен, оның ішінде телефон арқылы келісіледі.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі

392 бап. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын қасақана заңсыз кесіп өту

1. Мемлекеттік шекара арқылы өткізу пункттерінен тыс Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын қасақана заңсыз кесіп өту, сол сияқты көрсетілген тармақтарда Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын қасақана заңсыз кесіп өту, жалған құжаттар бойынша немесе үшінші тұлғалардың қолданыстағы құжаттарын алдап пайдалана отырып, сол сияқты белгіленген тәртіпті бұза отырып жасалған, - шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге бес жыл мерзімге шығарып жібере отырып, бір мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не бір жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

**Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі
513-бап. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы арқылы
өткізу пункттерінде режимді бұзу**

1. Қазақстан Республикасы азаматының Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы арқылы өткізу пункттеріндегі режимді адамдардың, көлік құралдарының өткізу пункттеріне кіруінің, онда болуының, жүріп - тұруының және олардан кетуінің, жүктер мен тауарларды әкелудің, болудың, өткізудің, әкетудің, шаруашылық және өзге де қызметті жүзеге асырудың белгіленген тәртібін сақтамауынан көрінген бұзуы, - бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

2. Шетелдік немесе азаматтығы жоқ адам жасаған нақ сол әрекеттер - он айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не Қазақстан Республикасының шегінен әкімшілік жолмен шығарып жіберуге әкеп соғады.

517 бап. Шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның Қазақстан Республикасының Халықтың көші-қоны саласындағы заңнамасын бұзуы

1. Шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның Қазақстан Республикасының Халықтың көші - қоны саласындағы заңнамасын Қазақстан Республикасының заңнамасында тіркеу үшін белгіленген мерзім өткеннен кейін үш тәулікке дейінгі мерзімге ішкі істер органдарында тіркеусіз Қазақстан Республикасында болуынан көрінген бұзуы, - ескерту жасауға әкеп соғады.

2. Шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның Қазақстан Республикасының Халықтың көші - қоны саласындағы заңнамасын осы баптың бірінші бөлігінде көзделген мерзімдерден артық Ішкі істер органдарында тіркеусіз Қазақстан Республикасында болуынан немесе тіркеу кезінде көрсетілген мекенжай бойынша тұрмауынан, сол сияқты Қазақстан Республикасының аумағы арқылы транзиттік жол жүру қағидаларын сақтамауынан көрінген бұзуы, - он бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не Қазақстан Республикасының шегінен әкімшілік жолмен шығарып жіберуге әкеп соғады.

3. Шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның визада не көші - қон карточкасында көрсетілген мерзім өткеннен кейін үш тәулік ішінде Қазақстан

Республикасынан кетпеден көрінген Қазақстан Республикасының Халықтың көші-қоны саласындағы заңнамасын бұзуы-ескерту жасауға әкеп соғады.

4. Шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның визада не көші - қон карточкасында тіркелген кезде көрсетілген мерзім өткеннен кейін үш тәуліктен асатын кезең ішінде кетуден жалтаруынан көрінген Қазақстан Республикасының Халықтың көші-қоны саласындағы заңнамасын бұзуы-он бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не Қазақстан Республикасының шегінен әкімшілік жолмен шығарып жіберуге әкеп соғады.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес шекараны заңсыз кесіп өтуге мәжбүр болған немесе Қазақстан Республикасының аумағында заңсыз болатын адамдардың құзыретті органдарға пана туралы өтінішхатпен жүгінуге құқығы бар, бұл тиісті құқықтық практика болып табылады. Алайда, Қазақстан Республикасының заңнамасы пана іздеген адамдар мен босқындар үшін көші-қон заңнамасын бұзғаны үшін жаза қолдану бойынша ерекше жағдайларды көздемейді, бұл Босқындардың мәртебесі және үздік халықаралық практика туралы 1951 жылғы Конвенцияның ережелеріне сәйкес келмейді.

Сонымен қатар, «Босқындар туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 10-бабының 1-тармағына сәйкес босқын мәртебесін алуға өтініш беру өтініш берушінің тұрғылықты жері бойынша жүзеге асырылуы тиіс, бұл босқын мәртебесін беруге өтініш жасауға шектеу қойылмаған Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияға қайшы келеді.

Бұдан әрі, «Босқындар туралы» ҚР Заңының 10-бабында, егер адам уәкілетті органға өтініш берушіге байланысты емес себептер бойынша тіркеуді кейінге қалдыруға әкеп соғуы мүмкін өтінішті өз бетінше берсе, босқын мәртебесін беру туралы өтініш қанша уақыт (1,2 немесе т.б.) ішінде тіркелуі тиіс екендігі нақты көрсетілмеген. Мұндай жағдайда, өтініш беруші тіркеусіз, шығарып жіберудің ықтимал тәуекелін қоса алғанда, ерекше осал жағдайда болады.

Сондай-ақ, «Босқындар туралы» ҚР Заңы өтініштерді қабылдаудан бас тартуды көздемейтінін атап өту қажет, бірақ іс жүзінде көші-қон қызметінің қызметкерлері пана іздеген адамдарға жергілікті заңнаманы бұза отырып, босқын мәртебесін беру туралы өтініштерді қабылдаудан және тіркеуден бас тартады.

1951 жылғы Босқындардың мәртебесі туралы Конвенцияның 31-бабының 1-тармағына сәйкес «уағдаласушы мемлекеттер өздерінің өміріне немесе бостандығына қауіп төнген аумақтан тікелей келген босқындардың осы мемлекеттердің аумағына рұқсатсыз кіргені немесе заңсыз болғаны үшін, мұндай босқындардың өздері дереу билікке келген және өздерінің заңсыз кіруі немесе болуы туралы қанағаттанарлық түсініктеме берген жағдайда, жаза қолданбайтын болады.».

БҰҰ БЖКБ-ның Босқындар мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияға кіріспе ескертулерінде «Конвенция сонымен қатар нақты ерекшеліктерді ескере отырып, босқындарға заңсыз кіргені немесе болғаны үшін жазаланбауы керек. Ол пана іздеуде босқындар иммиграциялық ережелерді бұзуға мәжбүр болуы мүмкін екенін мойындайды. Жазаның тыйым салынған түрлеріне иммиграциялық ережелерді бұзғаны немесе пана іздеумен байланысты қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін айыптау немесе тек пана іздеу негізінде ерікті түрде ұстау кіруі мүмкін. Айта кету керек, 1951 жылғы Конвенцияда босқындарды шығаруға қарсы түрлі кепілдіктер бар».

БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің N° 97 (LIV) ұстау бойынша шаралар қабылдау кезіндегі қорғау кепілдігі жөніндегі қорытындысына сәйкес (2003), «VI) ұстап алынған адам 1951 жылғы Конвенцияның 31-бабының талаптары орындалған жағдайларда, мемлекетке заңсыз кіргені немесе онда болғаны үшін қандай да бір санкцияларға ұшырамауға тиіс».

Босқын, әдетте, тұрғылықты жерінен асығыс кетеді, сәйкесінше оған қажетті құжаттарды жинауға уақыт қалмайды. Сондай-ақ, босқын құтқару үшін жалған құжаттармен шыққан елден кетуге мәжбүр болған жағдайлар да бар, сәйкесінше, мұндай адамдар үшін тиісті құжаттардың болмауына немесе жалған құжаттардың болуына байланысты кедергілер болмауы керек және олар пана беру рәсіміне жіберілуі керек.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының заңнамасында жеке басын қуәландыратын құжаттарсыз адамға пана беру туралы өтініш жасауға мүмкіндік беретін ережелер бар және мұндай құжаттардың болмауы өтінішті тіркеуге кедергі болмайды.

ҰСЫНЫСТАР

Пана іздеген адамдар мен босқындар мемлекеттік шекараны заңсыз кесіп өткен жағдайда, жалған құжаттар пайдаланылған және Қазақстан Республикасының аумағында заңсыз болған жағдайда әкімшілік және қылмыстық жауаптылықтан босатылуы үшін Қазақстан Республикасының заңнамасына тиісті өзгерістер енгізу ұсынылады.

Республикалық маңызы бар қалалардағы немесе Қазақстан Республикасының облыс орталықтарындағы уәкілетті органның кез келген бөлімшесіне босқын мәртебесін алуға өтініш жасауға мүмкіндік бере отырып, «Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңына өзгерістер енгізу ұсынылады.

«Босқындар туралы» ҚР Заңының 10-бабына өзгерістер енгізу ұсынылады, бұл өтініш тез арада тіркелуі керек, сондай-ақ өтініш берілгеннен кейінгі күндердің нақты санын көрсету керек, осы уақыт ішінде босқын мәртебесін беру туралы өтініш тіркелуі керек және пана іздеген адамға тиісті қуәлік беріледі. «Босқындар туралы» ҚР Заңының 10 – бабын келесі мазмұнмен толықтыру қажет - «босқын мәртебесін беру туралы қолдаухатты қабылдаудан бас тартуға тыйым салынады».

3. Қайтармау қағидаты ұлттық заңнамада көрсетілген және тиісті кепілдіктер елдің қылмыстық және көші-қон заңнамасында көзделген (Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция, 33-бап; Азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе арнамысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы Конвенция 3-бап; Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар жөніндегі Комитет, 12-Параграф, №31 жалпы тәртіптегі ескерту [80]. Пактіге қатысушы мемлекеттерге салынатын жалпы заңды міндеттеменің сипаты, CCPR/C/21 / Rev.1/Add.13, 26 мамыр 2004 ж.; Халықаралық шарттар құқығы туралы Вена конвенциясы, 27-бап)

3«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

4 бап. Босқындар мәселелері жөніндегі мемлекеттік саясаттың негізгі принциптері

Босқындар мәселелері жөніндегі мемлекеттік саясаттың негізгі принциптері:

б) осы Заңның 18-бабы 2-тармағының екінші бөлігінде көзделген негіздер болған кезде пана іздеген адамдарды және босқындарды жіберуге жол бермеуге міндетті.

18 бап. Қайтару және шығару

Пана іздеген адамдарды және босқындарды нәсіліне, діни сеніміне, ұлтына, азаматтығына, белгілі бір әлеуметтік топқа қатыстылығына немесе саяси сенімдеріне байланысты өміріне немесе бостандығына қауіп төнген елдің шекарасына қайтаруға немесе шығарып жіберуге тыйым салынады.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі

9 бап. Қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамдарды ұстап беру

3. Егер шет мемлекетке азаптауды, зорлық-зомбылықты, басқа да қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсету немесе жазалау қатері бар деп пайымдауға елеулі негіздер болса,

сондай-ақ өлім жазасын қолдану қаупі төнген жағдайда, егер Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарында өзгеше көзделмесе, ешкімді де осы Мемлекетте ұстап беруге болмайды.

Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу кодексі **590-бап. Адамды ұстап беруден (экстрадициялаудан) бас тарту**

1. Адамды ұстап беруге (экстрадициялауға), егер:

4) өзіне қатысты ұстап беру (экстрадициялау) туралы сұрау салу келіп түскен адамға Қазақстан Республикасы пана берсе, тоқтатыла тұрады;

7) ұстап беру (экстрадициялау) туралы сұрау салу келіп түскен адамға қатысты Сұрау салушы Тарапта азаптауды қолдану қатері төнуі не оның денсаулығына, өміріне немесе бостандығына, Қазақстан Республикасының халықаралық шартында көзделген жағдайларды қоспағанда, нәсілдік белгісі, діни сенімі, ұлты, азаматтығы (бодандығы), белгілі бір әлеуметтік топқа жататындығы немесе саяси нанымдары бойынша қауіп төнуі мүмкін.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасы Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияның; Азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы Конвенцияның; азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактінің қатысушысы болып табылады. Бұдан басқа, Қазақстан Республикасы жер аударуға тыйым салатын ұлттық заңнаманы қабылдады, «Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы пана іздеген адамдарды және босқындарды, егер олардың өміріне немесе бостандығына Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияда санамаланған белгілер бойынша қауіп төнсе, жер аударуға тыйым салады. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі азаптауды қолдану қаупіне, адамгершілікке жатпайтын немесе қадір-қасиетті қорлайтын әрекетке ұшырауы мүмкін адамды шығарып жіберуге тыйым салады. Алайда, шығарып жіберу және депортациялау мәселелерін реттейтін басқа да заңнамалық актілерде шығарып жіберудің алдын алу жөніндегі ережелер қамтылмаған және «Босқындар туралы» Заңның ережелері ескерілмей пайдаланылуы, сондай-ақ босқынның немесе пана іздеген адамның шығарып жіберілуіне әкеп соғуы мүмкін.

Қазақстан Республикасының 28.12.2017 жылғы №127-VI ҚРЗ Заңымен Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі «СОТТАРДЫҢ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ІСТЕРДІ ҚАРАУЫ, ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ІСТЕР БОЙЫНША ҚАУЛЫЛАРҒА, АЙЫППҰЛ ТӨЛЕУ ҚАЖЕТТІГІ ТУРАЛЫ НҰСҚАМАЛАРҒА, ШАҒЫМ, НАРАЗЫЛЫҚ БОЙЫНША ЖОҒАРЫ ТҮРҒАН ОРГАННЫҢ (ЛАУАЗЫМДЫ АДАМНЫҢ) ҚАУЛЫЛАРЫНА СОТҚА ШАҒЫМ БЕРУ, НАРАЗЫЛЫҚ БІЛДІРУ» 44-1-тарауымен толықтырылды.

Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің 517 - бабының 4-бөлігіне (шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның Қазақстан Республикасының Халықтың көші-қоны саласындағы заңнамасын бұзуы) сәйкес-шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның Қазақстан Республикасының Халықтың көші-қоны саласындағы заңнамасын заңнамада белгіленген мерзім өткеннен кейін он тәуліктен асатын кезең ішінде кетуден жалтаруынан көрінген бұзуы, -

жиырма бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не Қазақстан Республикасының шегінен әкімшілік жолмен шығарып жіберуге әкеп соғады

ҚР ӘҚБтК - нің 829-14-бабының 2-бөлігіне сәйкес-шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен шығарып жіберу туралы сот қаулысы оны шығарған күннен бастап заңды күшіне енеді және шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен шығарып жіберу үшін негіз болады. Онда сондай-ақ шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның Қазақстан Республикасының аумағынан кетуге тиіс мерзімі көрсетіледі.

Сонымен қатар, Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша Қаулы ҚР ӘҚБтК - нің 883-бабының 4-бөлігінде-әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулы, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқама енгізілген, ол шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен шығарып жіберу туралы қаулы жарияланғаннан кейін заңды күшіне енеді.

Алайда ҚР ӘҚБтК-де шетелдіктің Қазақстан аумағынан кетуі тиіс мерзім көрсетілмеген. Яғни, бұл соттың құзыретіне жатады. Демек, Сот 1 және одан да көп күн мерзім белгілей алады, бұл осы қаулыға жоғары тұрған сот сатысына шағымдануды іс жүзінде мүмкін емес етеді.

Сонымен бірге, заңды күшіне енген қаулыларға шағымдану және наразылық келтіру ӘҚБтК-нің 46-тарауында көзделген кассациялық тәртіппен жүзеге асырылады.

ҚР ӘҚБтК - нің 448-бабының 1-бөлігі негізінде-Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Төрағасы, мамандандырылған сот алқасының төрағасы, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры, оның орынбасарлары, облыс прокурорлары және оларға теңестірілген прокурорлар кассациялық тәртіппен тексеру үшін тиісті соттан талап ете алады.

Бұл ретте осы баптың 5 - бөлігінде көрсетілгендей-әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша заңды күшіне енген қаулылар Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Төрағасының, мамандандырылған сот алқасы төрағасының ұсынуы бойынша, сондай-ақ осы Кодекстің 851-бабының бесінші бөлігінде көзделген негіздер болған кезде Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының не оның орынбасарының наразылығы бойынша қайта қаралуы мүмкін.

Одан әрі ҚР ӘҚБтК-нің 851-бабының 5-бөлігіне сәйкес-әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша қаулыларды кассациялық тәртіппен қайта қарауға негіздер:

- 1) қабылданған қаулыны орындау адамдардың өмірі, денсаулығы үшін не Қазақстан Республикасының экономикасы мен қауіпсіздігі үшін орны толмас ауыр зардаптарға әкеп соғуы мүмкін;**
- 2) Қабылданған қаулы белгіленбеген тұлғалар тобының құқықтары мен заңды мүдделерін немесе өзге де жария мүдделерді бұзатын болса;**
- 3) қабылданған қаулы соттардың, уәкілетті органдардың (лауазымды адамдардың) құқық нормаларын түсіндіруі мен қолдануында бірізділікті бұзатын негіздер болып табылады.**

Бұл тізім түпкілікті болып табылады және шетелдікте немесе азаматтығы жоқ адамда шығарып жіберу туралы қаулыны өзгерту немесе күшін жою үшін көрсетілген негіздер болады. Сот шетелдікті Қазақстан Республикасының шегінен шығарып жіберу туралы қаулы шығарған кезде ол Қазақстан Республикасының Жоғарғы сотына ұсыну немесе прокуратураға наразылық келтіру туралы өтініш жасау және беру үшін мерзіммен шектеледі деп қорытынды жасауға болады.

Егер шетелдік азамат ҚР Жоғарғы сотына немесе прокуратураға өтінішхат берсе, онда бұл шығарып жіберу туралы көрсетілген қаулының орындалуын тоқтатпайды және ол қаулыны орындау үшін соттың немесе прокуратураның шешімін күтпей Қазақстан аумағынан кетуге тиіс болады.

ҚР ӘҚБтК - нің 669-бабына ескертпеде-әкімшілік жолмен шығарып жіберу туралы сот шешімін орындамаған және шешімде көрсетілген мерзімде Қазақстан Республикасының аумағынан кетпеген адам, ол Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы арқылы өткізу пункттерінде анықталған жағдайда, сот шешімінде көрсетілген мерзім өткен сәттен бастап отыз тәулік ішінде Қазақстан Республикасынан шығарып жіберілетін адамның бақыланатын дербес кетуі үшін осы бапта көзделген әкімшілік жауаптылыққа тартылуға жатпайды деп көрсетілгендіктен.

Бұл 1951 жылғы босқын мәртебесі туралы Конвенцияда баяндалған шығарып жібермеу қағидатын тікелей бұзады, өйткені қаулылар шығару кезінде әкімшілік соттар 1951 жылғы босқын мәртебесі туралы конвенцияның және «Босқындар туралы» ҚР Заңының ережелерін ескермейді және пана іздеген адамдарды шығарып жібереді, олар кемінде бір рет уақытша тіркеуді кешіктіреді.

Қазақстан Республикасы Азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек пен құқықтық қатынастар туралы Минск конвенциясы, Терроризмге, сепаратизмге және экстремизмге қарсы күрес туралы Шанхай конвенциясы сияқты екіжақты, көпжақты және өңірлік келісімдердің қатысушысы болып табылады. Бұл Конвенция адамдарды нәсілдік белгілері, діні, ұлты, азаматтығы (бодандығы), белгілі бір әлеуметтік топқа жататындығы немесе саяси нанымдары бойынша өмірі мен бостандығына қатер төнген аумақта қайтып оралуға қарсы қорғауға кепілдік

бермейді және жер аударуға әкеп соғуы мүмкін. Құқық қолдану тәжірибесін 1951 жылғы Босқындар мәртебесі туралы конвенцияға және Азаптауға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын және ар-намысты қорлайтын қарым-қатынас пен жазалау түрлеріне қарсы конвенцияға сәйкес келтіру қажет.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияның, сондай-ақ азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы, пана іздеген адамдарды және босқындарды қуып жіберуге тыйым салатын Конвенцияның нормалары Қазақстан Республикасының ұлттық заңнамасында көрсетілген, бұл тиісті практика болып табылады. Алайда, іс жүзінде экстрадициялау азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек пен құқықтық қатынастар туралы Минск конвенциясы және терроризмге, сепаратизмге және экстремизмге қарсы күрес туралы Шанхай конвенциясы сияқты экстрадициялау туралы екі жақты немесе көп жақты келісімдерге және халықаралық және өңірлік шарттарға сәйкес жүзеге асырылуы мүмкін, олар адамдардың өмірі мен бостандығына қатер төнген елге жер аударуға қарсы қорғалуына кепілдік бермейді.

ҰСЫНЫСТАР

Қазақстан Республикасына экстрадициямен байланысты қолданыстағы екіжақты және көпжақты келісімдерді іске асыру кезінде жібермеу қағидатын ұстану және тиісінше орындауды қамтамасыз ету ұсынылады. Босқындардың халықаралық құқығы мен адам құқықтары құқығынан туындайтын міндеттемелер басқа халықаралық және аймақтық келісімдерден туындайтын міндеттемелерден басым болатындығын атап өткен жөн. Жіберілмеу міндеттемесін орындау, әсіресе Қазақстан Республикасының Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияға және азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы конвенцияға қатысушы мемлекет болып табылатынын ескере отырып, бірінші дәрежелі болып табылады. Бұдан басқа, Қазақстан Республикасы Конституциясының 4-бабына сәйкес Республика бекіткен халықаралық шарттардың республика заңдарынан басымдығы болады.

Ұсынылады: ҚР ӘҚБТК – нің 829-14 – бабының 2-тармағынан және 883-бабынан 4-бабынан шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен шығарып жіберу туралы сот қаулысының заңды күшіне ену тәртібін алып тастау. Осылайша, шетелдіктерге (пана іздеушілер болуы мүмкін) сот шешіміне апелляциялық шағым беруге мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасынан тыс жерлерге пана іздеген адамдарды босқын мәртебесін берудің бүкіл рәсімі аяқталғанға дейін , көші – қон қызметі комитетіне шағым беруден бастап Қазақстан Республикасының Жоғарғы сотына дейін, оның күші мен шағымдану рәсімін соттарға шығарып жіберуге заң жүзінде тыйым салынсын.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

4. Ұсталған адамдарға пана беру рәсіміне қол жеткізу

(БҰҰ БЖКБ атқарушы комитеті, пана іздеушілер мен босқындарды ұстау жөніндегі тұрақты комитеттің мәжіліс залының жұмыс құжаты: спектр, проблема және ұсынылатын тәжірибе, 1999 ж. маусым, EC/49/SC/CRP.13 БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің N°44 (XXXVII) қорытындысы: босқындар мен пана іздеушілерді ұстау; БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің N° 82 (XLVIII) - 1997 ж. қорытындысы: пана институтын қорғау)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

10 бап. Босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты беру және тіркеу тәртібі

4. Қазақстан Республикасының аумағына заңсыз келгені немесе болғаны үшін ұсталған адамдар босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатпен жүгіну ниетін білдірген жағдайларда, құзыретті органдар ұсталған кезден бастап бір күн ішінде уәкілетті органды хабардар етеді.

Уәкілетті орган күнтізбеліке екі күні ішінде олардың Қазақстан Республикасының аумағында болуының мән-жайларын анықтайды және босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты тіркейді.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес Қазақстан Республикасының аумағына заңсыз кіргені немесе онда болғаны үшін ұсталған пана іздеген адамдардың пана рәсіміне рұқсаты бар, бұл тиісті құқықтық практиканың үлгісі болып табылады. «Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңында пана іздеген, басқа негіздер бойынша ұсталған адамдар көрсетілмеген. Іс жүзінде бұл кез келген негіздерде, оның ішінде кез келген негізде ұсталған пана іздеген адамдардың өтініштерін тіркеу үшін кедергі болып табылмайтынына қарамастан, экстрадициялық сұрау салулар негізінде, ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа толық сәйкес келтіру үшін пана іздеген барлық ұсталған адамдардың, оның ішінде экстрадициялық сұрау салулар негізінде пана туралы өтініш бере алатынын көрсете отырып, түзетулер енгізу ұсынылады.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес Қазақстан Республикасының аумағына заңсыз кіргені немесе онда болғаны үшін ұсталған пана іздеген адамдардың пана рәсіміне рұқсаты бар.

ҰСЫНЫСТАР

Ұлттық заңнаманы халықаралық стандартқа толық сәйкес келтіру мақсатында, пана іздеп жүрген барлық ұсталған адамдар пана туралы өтініш бере алуы үшін Қазақстан Республикасының заңнамасына түзетулер енгізу ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

5. Шекарадағы анықтау және қайта бағыттау жүйелері заңнамада нақты анықталған (яғни шекара қызметтерінің лауазымды тұлғалары үшін жауапкершілік пен рәсім анықталған)

(Босқындар мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция

БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің N°93 (LIII) қорытындысы, 2002 ж.: пана іздеген адамдарды қабылдау; БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің N°82 қорытындысы: Пана институтын қорғау)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

10 бап. Босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты беру және тіркеу тәртібі

3. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын кесіп өткен кезде адам көші - қон бақылау пунктіне, ал мұндай пункт болмаған жағдайда-Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитеті Шекара қызметінің бөлімшесіне жазбаша өтінішхат береді.

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы арқылы өткізу пункті болмаған кезде адам Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын мәжбүрлі түрде заңсыз кесіп өткен жағдайда бір тәулік ішінде уәкілетті органға жүгінуге тиіс.

4. Қазақстан Республикасының аумағына заңсыз келгені немесе болғаны үшін ұсталған адамдар босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатпен жүгіну ниетін білдірген жағдайларда, құзыретті органдар ұсталған кезден бастап бір күн ішінде уәкілетті органды хабардар етеді. Уәкілетті орган күнтізбелік екі күн ішінде олардың Қазақстан Республикасының аумағында болуының мән-жайларын анықтайды және босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты тіркейді.

8. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын кесіп өткен кезде адам көші - қон бақылау пунктіне, ал мұндай пункт болмаған жағдайда-Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитеті Шекара қызметінің бөлімшесіне жазбаша өтінішхат береді.

«Босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты тіркеу және қарау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2010 жылғы 29 қарашадағы № 496 бұйрығы
2 тарау. Босқын мәртебесін беру туралы қолдаухатты тіркеу тәртібі

8. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы арқылы өткізу пункті болмаған кезде адам Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын мәжбүрлі түрде заңсыз кесіп өткен жағдайда бір тәулік ішінде ПД КҚБ-ға жүгінуге тиіс.

Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Шекара қызметінен (бұдан әрі - ҚР ҰҚК) ПД МҚБ-ға келіп түскен қолдауат пана іздеген адамдарды тіркеу журналында өтінішхат келіп түскен күннен кейінгі бір жұмыс күні ішінде ПД КҚБ -да тіркеледі және сол күні ПД КҚБ-ның уәкілетті қызметкерінің қарауына беріледі.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасының заңнамасы шекарадағы пана туралы өтініш беру мүмкіндігін көздейді. Заңнама сондай-ақ шекара қызметтері мен пана мәселелерімен айналысатын құзыретті органдардың өзара іс-қимыл жасау және осындай өтініштерді қарау тәртібін айқындайды. Қазақстан Республикасының заңнамасында пана іздеген адамдарды шекара және көші-қон қызметтері органдарының арасында қайта бағыттау жөніндегі егжей-тегжейлі нұсқаулықтар жоқ, жеке басын куәландыратын құжаттары жоқ адамдар жүгінген жағдайда іс-қимылдардың нақты тәртібі жоқ. Мысалы, ерекше қажеттіліктері бар пана іздеген адамдарды қайта бағыттау рәсімдері жоқ, еріп жүрмейтін балалар, ажыратылған балалар, еріп жүрмейтін қарттар, мүгедектер және т. б.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының заңнамасындағы шекарадағы пана туралы өтінішхатпен жүгіну мүмкіндігін, сондай-ақ шекара және көші-қон қызметтері органдарының арасында өтінішхаттарды қайта жіберу тәртібін және оларды қарау мерзімдерін көздейтін ереже тиісті заң шығару практикасы болып табылады.

ҰСЫНЫСТАР

Шекарадағы пана іздеушілерді олардың ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, тиімді қорғау мақсатында шекара және көші-қон қызметтерін үйлестіру және өзара іс-қимыл жөніндегі егжей-тегжейлі нұсқаулықтардан тұратын шекарадағы пана іздеушілерді анықтау мен қайта бағыттаудың егжей-тегжейлі механизмді әзірлеу ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

6. Негізгі гуманитарлық көмек заңнамада пана іздеушілерге және ерекше қажеттіліктері бар босқындарға арналған

(Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция, 12-бап

БҰҰ БЖКБ Халықаралық қорғау жөніндегі атқару комитетінің 1987 жылғы № 47(XXXVIII) қорытындысы: босқын балалар; БҰҰ БЖКБ Халықаралық қорғау жөніндегі Атқарушы комитетінің 1990 жылғы № 64 (XLI) қорытындысы: босқын әйелдер және халықаралық Қорғаныс; БҰҰ БЖКБ Халықаралық қорғау жөніндегі Атқарушы комитетінің 2006 жылғы № 105 (LVII) қорытындысы: тәуекел жағдайындағы әйелдер мен қыздар; БҰҰ БЖКБ Халықаралық қорғау жөніндегі Атқарушы комитетінің 2010 жылғы № 110 (LXI) қорытындысы: мүгедек босқындар және БҰҰ БЖКБ қорғауындағы және көмек алатын басқа да мүмкіндіктері шектеулі адамдар)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

07.07.2020 Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы Кодекс, 196 бап

1. Тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемі Қазақстан Республикасының азаматтарына, қандастарға, босқындарға, Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға бюджет қаражаты есебінен ұсынылады, барынша дәлелденген тиімді профилактикалық, диагностикалық және емдік медициналық қызметтерді, сондай-ақ дәрі-дәрмекпен қамтамасыз етуді қамтиды.

Тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемінің тізбесін Қазақстан Республикасының Үкіметі бекітеді. Қазақстан Республикасында уақытша болатын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың, пана іздеген адамдардың, егер Қазақстан Республикасының заңдарында немесе Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, айналадағыларға қауіп төндіретін аурулар кезінде уәкілетті орган айқындайтын тізбе бойынша және көлемде тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемін алуға құқығы бар.

«Міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру туралы» ҚРЗ сәйкес, егер осы Заңда өзгеше көзделмесе, Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар ғана, сондай-ақ қандастар Қазақстан Республикасының азаматтарымен бірдей міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру жүйесіндегі құқықтарды пайдаланады және міндеттерді атқарады.

«Мемлекеттік атаулы әлеуметтік көмек туралы» Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 17 шілдедегі № 246-II Заңы, 2 бап

1. Жан басына шаққандағы орташа табысы кедейлік шегінен аспайтын Қазақстан Республикасы азаматтарының, қандастардың, босқындардың, шетелдіктердің және Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын азаматтығы жоқ адамдардың атаулы әлеуметтік көмек алуға құқығы бар.

«Балалары бар отбасыларға мемлекеттік жәрдемақы туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы № 63-III заңы, 2 бап

5. Көп балалы анаға берілетін жәрдемақыны тағайындау кезінде Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар жәрдемақы алу құқығын Қазақстан Республикасының азаматтарымен тең пайдаланады.

«Қазақстан Республикасында мүгедектігі бойынша және асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша берілетін мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылар туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы № 126 Заңы, 1 бап

2. Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылар алу құқығын Қазақстан Республикасының азаматтарымен тең пайдаланады.

«Қазақстан Республикасындағы арнаулы мемлекеттік жәрдемақы туралы» 1999 жылғы 5 сәуірдегі Қазақстан Республикасының № 365-I Заңы, 3 бап

2. Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар жәрдемақы алу құқығын Қазақстан Республикасының азаматтарымен бірдей пайдаланады.

«Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы № 39-III Заңы, 3 бап

Осы Заңның күші Қазақстан Республикасының азаматтарына, Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға қолданылады.

«Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» Қазақстан Республикасының 2008 жылғы № 114-IV Заңы, 3 бап

Осы Заңның күші Қазақстан Республикасының азаматтарына, қандастарға, сондай-ақ Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға қолданылады.

«Республикада зейнетақымен қамсыздандыру туралы» Қазақстан Республикасының 2013 жылғы № 105-V Заңы

2. Егер заңдарда және халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар Қазақстан Республикасының азаматтарымен бірдей зейнетақымен қамсыздандырылу құқығын пайдаланады.

«Міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының 2019 жылғы № 286-VI Заңы, 5 бап

Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар, егер Конституцияда, заңдарда және Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, әлеуметтік төлемдер алу құқығын Қазақстан Республикасының азаматтарымен тең пайдаланады.

«Қазақстан Республикасындағы Баланың құқықтары туралы» 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345-II Қазақстан Республикасының Заңы 2 бап. Осы Заңның қолданылуы

1. Осы Заңның күші Қазақстан Республикасының азаматтарына қолданылады. Қазақстан Республикасының азаматы болып табылмайтын бала, егер Қазақстан Республикасының Конституциясында, Қазақстан Республикасының заңдарында және Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, Республикада азаматтар үшін белгіленген

құқықтар мен бостандықтарды пайдаланады, сондай-ақ міндеттерді атқарады.

14 бап. Баланың тұрғын үйге құқығы

2. Білім беру ұйымдарындағы, медициналық және басқа да ұйымдардағы, оның ішінде қоғамнан уақытша оқшаулауды қамтамасыз ететін ұйымдардағы, қорғаншылықтағы немесе қамқоршылықтағы, патронаттық тәрбиедегі жетім бала, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған бала тұрғын үйге меншік құқығын немесе тұрғын үйді пайдалану құқығын сақтайды, ал ол болмаған кезде Қазақстан Республикасының Тұрғын үй заңнамасына сәйкес тұрғын үй алуға құқығы бар.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасының заңнамасы халықаралық стандартқа ішінара сәйкес келеді, өйткені босқындарға, сондай-ақ пана іздеген адамдарға медициналық көмек тегін негізде Қазақстан Республикасының азаматтарына көрсетілетін тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемінің тізбесіне сәйкес жүзеге асырылады.

Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы Кодекске және міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру туралы Заңға енгізілген түзетулер Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру жүйесінде Қазақстан Республикасының азаматтарымен тең құқықтарды пайдаланатынын және міндеттерді атқаратынын көздейді. Қазақстан Республикасында тұратын пана іздеуші адамдар мен босқындар олардың резидент мәртебесінің уақытша сипатына байланысты осы заңдардың қолданысына жатпайды және медициналық сақтандыру жүйесінен шығарылады.

Заңнамаға енгізілген «бұдан былай» өзгерістерге сәйкес Қазақстанда медициналық көмек мынадай көлемдерде ұсынылады (Кодекстің 195-бабы):

- 1) осы Кодекстің 196-бабына сәйкес ұсынылатын тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемін білдіретін **ең төмен көлем** болып табылады;

- 2) «Міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының Заңына (МӘМС) сәйкес ұсынылатын міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру жүйесіндегі медициналық көмекті білдіретін **базалық** медициналық көмек болып табылады;
- 3) медициналық көмекті қамтитын медициналық көмектің **қосымша көлемі**: жеке және заңды тұлғалардың ерікті жарналары есебінен көрсетілетін ерікті медициналық сақтандыру шеңберінде.

Мемлекеттік міндетті медициналық сақтандыру («базалық») жүйесінде медициналық көмек алу құқығы сақтандыру жоспарының қатысушыларына ғана қолжетімді (МӘМС туралы Заңның 14-бабы). Босқындар мен пана іздеушілер уақытша тұратын шетелдіктер ретінде медициналық сақтандыру жүйесінен шығарылады. Демек, олар медициналық көмектің тек «минималды» көлемін алуға құқылы (оған жедел жәрдем, алғашқы медициналық көмек, созылмалы аурулар және т.б. кіреді). Бұл құқық айналадағыларға қауіп төндіретін аурулар кезінде ғана тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемін алуға құқығы бар пана іздеген адамдар үшін қосымша шектелді (Кодекстің 83-бабы). Медициналық сақтандыру жүйесі аясында мемлекет ұсынатын медициналық кеңестер мен диагностиканы қоса алғанда, барлық басқа медициналық қызметтер босқындар мен пана іздеушілер төлей алмайтын Бағдарламаға қатыспайтын адамдар үшін ақылы негізде ғана қол жетімді.

1951 жылғы Босқындардың мәртебесі туралы Конвенцияның 23-24-баптары уағдаласушы мемлекеттерді олардың аумағында заңды түрде тұратын босқындарға олардың азаматтары пайдаланатын үкіметтік көмек пен қолдауға қатысты, оның ішінде әлеуметтік қамсыздандыруға (жұмыстағы жазатайым оқиғаларға, кәсіптік ауруларға, ана болуға, ауруға, мүгедектікке, қарттыққа, өлімге, жұмыссыздыққа, отбасына қатысты міндеттерге және ішкі заңдарға немесе өкімдерге сәйкес әлеуметтік қамсыздандыру жүйесінде көзделетін басқа да жағдайларға қатысты заң ережелеріне) қатысты дәл сондай ереже беруге шақырады. Қазақстан Республикасында босқындар мен пана іздеген адамдардың зейнетақы мен жәрдемақы алуға құқығы жоқ.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Босқындарға, сондай-ақ пана іздеген адамдарға медициналық көмек тегін негізде Қазақстан Республикасының азаматтарына көрсетілетін тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемінің тізбесіне сәйкес жүзеге асырылады. Сондай-ақ ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға қамқорлық жасау және шетелдік балаларға бала азаматтарымен тең құқықтар беру де тиісті практика болып табылады. Босқын балалар мен пана іздеген балалар азамат балалармен тең құқықты пайдаланады. Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы Заңға сәйкес ата-анасы белгісіз балалар Қазақстан Республикасының азаматтары болып саналады.

Бұдан басқа, ҰЕҰ базасында мемлекеттік қаржыландырудың қолдауымен адам саудасы, қанау және зорлық-зомбылық құрбандарына арналған паналар бар. Шетелдіктер, соның ішінде босқындар және зорлық-зомбылыққа ұшыраған пана іздеушілер панаға орналастырылуы мүмкін.

ҰСЫНЫСТАР

Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияға сәйкес Қазақстан Республикасында заңды түрде тұратын босқындарға әлеуметтік медициналық сақтандыру жүйесіне қатысу, зейнетақымен қамтамасыз ету және мемлекеттік жәрдемақылар беруді қамтитын әлеуметтік қорғауға қатысты азаматтар сияқты ережені беру үшін ұлттық заңнамаға (Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы Кодекс және Міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру туралы Заң) түзетулер енгізу ұсынылады. Босқындарға зейнетақы қорына азаматтармен теңдей аударымдар жасау мүмкіндігін қарастыру ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

7. Тегін құқықтық көмек пана іздеушілерге және халықаралық қорғауға мұқтаж адамдарға қол жетімді

(Босқындар мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция

Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакті

БҰҰ Адам құқықтары жөніндегі комитеті, N° 31 (80) жалпы тәртіптің ескертуі:

Пактіге қатысушы мемлекеттерге салынатын жалпы заңды міндеттеменің сипаты, 2004 жылғы 26 мамыр, 15-Параграф)

«Адвокаттық қызмет және заң көмегі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 26-бап.

Мемлекет кепілдік берген заң көмегін алуға құқығы бар тұлғалар

1. Құқықтық ақпарат беру түріндегі мемлекет кепілдік берген заң көмегін тегін алуға барлық жеке және заңды тұлғалардың құқығы бар.

2. Құқықтық консультация беру, сондай-ақ соттарда, қылмыстық қудалау органдарында, өзге де мемлекеттік органдар мен мемлекеттік емес ұйымдарда жеке тұлғалардың мүдделерін қорғау және білдіру түріндегі мемлекет кепілдік берген заң көмегі осы Заңда және Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен көрсетіледі:

- 1) Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасына сәйкес әкімшілік жауаптылыққа тартылатын адамға қолданылмайды;
- 2) Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу заңнамасына сәйкес талап қоюшыға беріледі;
- 3) Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік заңнамасына сәйкес күдіктіге, айыпталушыға, сотталушыға, сотталған адамға, Ақталған адамға, жәбірленушіге;
- 4) ата-анасының қамқорлығынсыз қалған кәмелетке толмағандарға алимент өндіріп алу, зейнетақы мен жәрдемақы тағайындау, оңалту, босқын немесе қандас мәртебесін алу мәселелері бойынша жеке тұлғаларға қолданылмайды. Адвокаттар қажет болған жағдайларда құқықтық сипаттағы жазбаша құжаттар жасайды.

3. Осы баптың 1 және 2-тармақтарында аталған адамдар тұрғылықты жеріне және орналасқан жеріне қарамастан, Қазақстан Республикасының аумағында мемлекет кепілдік берген заң көмегін алуға құқылы.

4. Мемлекет кепілдік берген заң көмегіне мұқтаж адамның мүддесінде осындай көмек көрсету туралы өтінішхатпен оның өкілі заңда белгіленген тәртіппен жүгіне алады.

**Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі
24 бап. Адамның құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін сот арқылы қорғау**

1. Әркімнің өз құқықтарын мен бостандықтарының сот арқылы қорғалуына құқығы бар. Мүдделі адам бұзылған немесе даулы құқықтарын, бостандықтарын немесе заңмен қорғалатын мүдделерін қорғау үшін заңда белгіленген тәртіппен сотқа жүгінуге құқылы.

750 бап. Қорғаушыны шақыру, тағайындау, ауыстыру, оның еңбегіне ақы төлеу

2. Өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізіліп жатқан адамның өтініші бойынша қорғаушының қатысуын әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауға уәкілеттік берілген судья, орган (лауазымды адам) қамтамасыз етеді.

5. Адвокаттың еңбегіне ақы төлеу Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жүргізіледі. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауға уәкілеттік берілген Судья, орган (лауазымды адам) оған негіздер болған кезде өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізіліп жатқан адамды заң көмегіне ақы төлеуден босатуға міндетті. Бұл жағдайда еңбекке ақы төлеу бюджет қаражаты есебінен жүргізіледі.

**Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексі
12-бап. Адамның және азаматтың құқықтарын мен бостандықтарын сот арқылы қорғау**

1. Әркімнің өз құқықтарын мен бостандықтарының сот арқылы қорғалуына құқығы бар.

3. Мемлекет заңда белгіленген жағдайларда және тәртіппен әркімнің сот төрелігіне қол жеткізуін және келтірілген залалдың өтелуін қамтамасыз етеді.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасының заңнамасы пана іздеген адамдарға және босқындарға тегін құқықтық көмек беруге кепілдік береді.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының заңнамасы пана іздеген адамдарға және босқындарға тегін құқықтық көмек беруді көздейді.

ҰСЫНЫСТАР

Ұсыныстар жоқ.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

8. Босқындар ел аумағына жаппай келген жағдайда тиісті заңнамалық базаның болуы

(БҰҰ БЖКБ Халықаралық қорғау жөніндегі Атқарушы комитетінің N°82 (XLVIII) қорытындысы, 1997: пана институтын қорғау

БҰҰ БЖКБ Халықаралық қорғау жөніндегі Атқарушы комитетінің N°22 (XXXII) қорытындысы, 1981 ж.: пана іздеушілерді олардың жаппай келуі жағдайында қорғау; Босқындардың мәртебесін айқындау рәсімдері мен өлшемшарттары жөніндегі басшылық, БҰҰ БЖКБ, 44-Параграф)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

5 бап. Қазақстан Республикасы Үкіметінің Құзыреті

Қазақстан Республикасының Үкіметі Қаулы: 4) пана іздеген адамдардың жаппай ағыны кезінде уақытша қоныс аудару пункттерін айқындайды және осы мәселелер бойынша шешімдер қабылдайды;

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

БҰҰ БЖКБ атқарушы комитетінің N° 22 (XXXII) (1981) қорытындысына сәйкес, пана іздеушілердің жаппай келуі жағдайында пана іздеушілер бірінші рет пана сұраған мемлекеттің аумағына кіруі керек, егер бұл мемлекет оларды ұзақ мерзімді негізде қабылдай алмаса, ол әрқашан оларды кем дегенде уақытша қабылдауы керек және төменде көрсетілген принциптерге сәйкес оларға қорғаныс беруі керек. Олар нәсіліне, дініне, саяси нанымына, азаматтығына, шыққан еліне немесе физикалық еңбекке жарамсыздығына байланысты

ешқандай кемсітусіз елге жіберілуі керек». БҰҰ БЖКБ N° 100 (LV) (2004) халықаралық ынтымақтастық және босқындардың жаппай ағыны жағдайында жауапкершілікті бөлу жөніндегі Атқарушы комитетінің қорытындысында: «... халықаралық Қорғаныс іздеуде жаппай ағын аясында келген адамдар әрқашан мұндай қорғауды, кем дегенде, уақытша негізде алуы керек» делінген. Сол сияқты, БҰҰ БЖКБ Атқарушы комитетінің N° 15 (XXX) (1979) пана іздеушілердің жаппай ағынына қатысты жағдайлар туралы қорытындысында «жаппай ағын болған жағдайда пана іздеушілер әрқашан кем дегенде уақытша пана алуы керек» делінген. Осыған байланысты, босқын мәртебесін анықтаудың жеке рәсімімен қатар, жібермеу қағидатын сақтай отырып, топтық негізде (*prima facie*) босқын мәртебесін айқындау рәсімін көздеу қажет. Қазақстан Республикасының заңнамасында пана іздеген адамдарды жаппай келетін жағдайларда қабылдау жөніндегі егжей-тегжейлі рәсімдер қамтылмаған. «Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы мемлекеттік органның пана іздеген адамдарды жаппай жиналатын жағдайларда орналастыруға байланысты мәселелерді шешу жөніндегі құзыретін айқындайды.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының заңнамасы халықаралық стандартқа толық көлемде сәйкес келмейтіндігіне қарамастан, пана іздеген адамдарды жаппай келу кезінде уақытша қоныстарда орналастыру туралы норманы тиісті заңнамалық практика деп есептеген жөн.

ҰСЫНЫСТАР

Босқын мәртебесін анықтаудың жеке рәсімімен қатар «Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңына босқын мәртебесін топтық анықтау рәсімін (*prima facie*) енгізу ұсынылады. Бұл ретте, аталған рәсім бір топ адамдардың ел аумағына кіруін және жібермеу қағидатын сақтауын көздейді. Сондай-ақ, рәсім ерекше қажеттіліктері бар адамдарды анықтауды және қайта бағыттауды көздейді. Бұдан басқа, босқындар жаппай келген жағдайда уақтылы және барабар ден қоюды және үйлестіруді қамтамасыз етуді көздеу қажет.

ПАНА БЕРУ РӘСІМДЕРІ

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

9. Шыққан елінің билігімен байланысқа жол бермеу

(Босқындар мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция; Халықаралық құқық; Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы, 12-бап; Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакті, 17-бап; БҰҰ Адам құқықтары жөніндегі комитеті, N°16 жалпы тәртіптің ескертуі, 17, 1988-баптар, 2 және 10-параграфтар)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

4 бап. Босқындар мәселелері жөніндегі мемлекеттік саясаттың негізгі принциптері

3) пана іздеген адамдар мен босқындардың жеке өмірі туралы ақпараттың құпиялылығын сақтау;

«Босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты тіркеу және қарау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2010 жылғы 29 қарашадағы N° 496 бұйрығы 3 тарау. Босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты қарау тәртібі

19. Әңгімелесу басталар алдында КҚПБ қызметкері өтініш берушіге оның құқықтары мен міндеттерін, оның ішінде мәлімделген мекенжай бойынша тұру міндетін, оны босқын деп тану рәсімін түсіндіреді, сондай-ақ оның аудармашыға сенім білдіретініне көз жеткізеді.

Өтініш берушіге әңгімелесу нәтижесінде алынған мәліметтер жария етуге жатпайтыны және өтініш берушінің азаматтық тиесілілігі немесе бұрынғы тұрғылықты жері мемлекетінің билік орындарына не оның келісімінсіз бөгде адамдарға берілмейтіні туралы хабарланады.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Пана беру туралы өтініштің құпиялылығы міндетті түрде сақталуы тиіс. Ерекше жағдайларда елмен байланыс шығу Ұлттық қауіпсіздік тұрғысынан негізделуі мүмкін, бірақ бұл жағдайда да пана туралы өтініш беру фактісі ашылма-

уы керек. Пана іздеген адам туралы мәліметтер беру тікелей осы адамның да, оның отбасы мүшелерінің немесе оған жақын адамдардың құқықтары мен мүдделеріне елеулі зиян келтіруі мүмкін. Қазақстан Республикасының пана беру туралы заңнамасындағы құпиялылық туралы нормалар халықаралық стандартқа сәйкес келеді.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Құпиялылық қағидаты Қазақстан Республикасының баспана туралы заңнамасында бекітілген.

ҰСЫНЫСТАР

Іс жүзінде құпиялылық қағидатын сақтауды қамтамасыз ету ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

10. Гендерлік тәсіл босқын мәртебесін айқындау рәсімдеріне енгізілген

(Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция, 3-бап

Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакті, 3-бап

БҰҰ Адам құқықтары жөніндегі комитетінің N°16 жалпы тәртіптегі ескертуі: ерлер мен әйелдер үшін барлық экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтарды тең пайдалану құқығы; БҰҰ БЖКБ Атқарушы комитетінің N°93 (LIII) қорытындысы, 2002 жыл: жеке пана беру жүйелері контекстінде пана іздеушілерді қабылдау)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

Қазақстан Республикасының Конституциясы, 14-бап

1. Заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең.

2. Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды.

«Босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты тіркеу және қарау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2010 жылғы 29 қарашадағы N° 496 бұйрығы

3 тарау. Босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты қарау тәртібі

18. Қудалау құрбандары болу қаупі қорқытумен не сексуалдық зорлық-зомбылық фактілерімен, азаптаумен, гендерлік фактормен, сенімгерлік қарым-қатынас атмосферасын құруды талап ететін басқа да уәждермен байланысты адамдармен әңгімелесуді мүмкіндігінше өтініш берушімен бір жыныстағы адамдар жүргізеді.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Халықаралық құқық және босқындардың халықаралық құқығы қандай да бір белгі бойынша кемсітушілікке тыйым салады және босқын мәртебесін айқындау рәсімдерінде гендерлік аспектілерді ескеруді талап етеді.

Босқындардың халықаралық құқығына сәйкес босқын мәртебесін беру рәсінде гендерлік белгілері бойынша қудаланатын адамдарды қорғаудың рәсімдік кепілдіктері көзделуге тиіс.

Босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты тіркеу және қарау қағидаларының 3-тарауының 18-тармағының келтірілген тұжырымы ішінара халықаралық стандартқа сәйкес келеді, өйткені ол гендерлік мәселелерге байланысты істерді қарау кезінде сенім атмосферасын құруды, сондай-ақ бір жыныстағы адамның өтініш берушімен әңгімелесу процесіне қатысу мүмкіндігін көздейді. Сондай-ақ қосымша рәсімдік кепілдіктерді, оның ішінде бір жыныстағы аудармашының өтініш берушімен әңгімелесу процесіне қатысуын (егер ондай болса), сондай-ақ кемсітушілікке жол бермеуді көздеу ұсынылады.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының заңнамасы ішінара халықаралық стандартқа сәйкес келетініне қарамастан, гендерлік мәселелерге байланысты істерді қарау кезінде сенім атмосферасын құру қажеттілігі туралы, сондай-ақ бір жыныстағы адамның өтініш берушімен әңгімелесу процесіне қатысу мүмкіндігі туралы ережелерді тиісті заңнамалық практика деп санауға болады.

ҰСЫНЫСТАР

Босқындардың мәртебесін айқындау рәсімдерінде гендерлік және жас аспектілерін, сексуалдық зорлық-зомбылық пен сексуалдық қанау құрбандарының ерекше қажеттіліктерін, стресстік жағдайлар мен азаптауларды, сондай-ақ басқа да осал топтардың қажеттіліктерін ескеру ұсынылады. Пана іздеген адамдарды және ерекше қажеттіліктері бар босқындарды қажетті көмек пен оңалту алу үшін құзыретті мемлекеттік және мемлекеттік емес органдарға қайта бағыттау тетігін әзірлеу ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

11. Босқын мәртебесін айқындау рәсiмiнде баланың ең жақсы мүдделерiн есепке алу

(Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактi, 24-бап БҰҰ АҚЖКБ Бала құқықтары жөнiндегi комитетi, N° 6 жалпы тәртiптiң ескертуi (2005 ж., 39-сессия): сүйемелденбейтiн және ажырасқан балалармен олардың шыққан елiнен тыс жерлерде қарым-қатынас жасау, 3-бап БҰҰ БЖКБ атқару комитетiнiң қорытындысы No.93 (LIII), 2002: жеке пана беру жүйелерi контекстiнде пана iздеушiлердi қабылдау; БҰҰ БЖКБ атқару комитетiнiң қорытындысы No.47 (XXXVIII), 1987: босқын балалар)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 4 бап. Босқындар мәселелері жөніндегі мемлекеттік саясаттың негізгі принциптері

5) Қазақстан Республикасындағы босқын балалардың құқықтарын Қазақстан Республикасының Бала құқықтары туралы заңнамасына сәйкес қорғау болып табылады;

11 бап. Босқын мәртебесін беру

3. Он сегіз жасқа толмаған және Қазақстан Республикасының аумағына ата-анасыз немесе заңды өкілдерсіз келген адамды босқын деп тану ата-аналары немесе заңды өкілдері туралы мәліметтер алынғаннан кейін осы Заңға сәйкес осы адамның мүдделері ескеріле отырып жүзеге асырылады.

16 бап. Босқын мәртебесін алғысы келетін балаларды және босқын балаларды қорғау

1. Босқын мәртебесін алуға тілек білдірген балаларға және ата-анасыз немесе өзге де заңды өкілдерсіз келген, сондай-ақ ата-анасы немесе отбасының басқа да мүшелері табыла алмайтын жағдайларда босқын балаларға Қазақстан Республикасының Бала құқықтары туралы заңнамасына сәйкес Қазақстан Республикасындағы ата-анасының қамқорлығынсыз қалған басқа балалар сияқты дәл сондай қорғау беріледі.

2. Қазақстан Республикасының аумағында ата-анасыз немесе заңды өкілдерсіз жүрген босқын балаларға босқын куәлігі беріледі.

«Босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты тіркеу және қарау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2010 жылғы 29 қарашадағы № 496 бұйрығы
3 тарау. Босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты қарау тәртібі

18. Кәмелетке толмағандармен әңгімелесу оның қорғаншысының немесе қамқоршысының қатысуымен жүргізіледі.

35. Кәмелетке толмаған шетелдіктің өтініші ПД КҚБ-де бірінші кезекте қаралады.

Адам саудасынан, сексуалдық және гендерлік зорлық-зомбылықтан зардап шеккен, азаптаудан аман қалған, сондай-ақ еріп жүретін адамдары жоқ кәмелетке толмаған адамдардың өтінішхаттарын қарау қысқа мерзімде басым тәртіппен жүргізіледі.

«Босқын мәртебесін беру, ұзарту, одан айыру және оны тоқтату қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 9 наурыздағы № 183 Қаулысы
2. Босқын мәртебесін беру және ұзарту тәртібі

6. Босқын деп танылған адамның он сегіз жасқа толмаған отбасы мүшелері туралы мәліметтер ата-анасының бірінің босқын куәлігіне, ал ата-анасы болмаған кезде он сегіз жасқа толған және Он сегіз жасқа толмаған отбасы мүшелерінің мінез-құлқы, тәрбиесі және бағып-күтуі үшін жауапкершілікті өз еркімен өзіне алған отбасы мүшелерінің бірінің заңды өкілінің босқын куәлігіне не босқынның куәлігіне енгізіледі. Кейіннен көрсетілген адамдарға,

уәкілетті органның аумақтық бөлімшесі олар он сегіз жасқа толғаннан кейін еркін нысанда берілген жазбаша өтінішінің негізінде босқын куәлігін береді.

Босқын деп танылған, он сегіз жасқа толмаған және Қазақстан Республикасының аумағына ата-анасыз немесе заңды өкілдерсіз келген адамға да босқын куәлігі тапсырылады.

«Мемлекеттің қорғаншылық және қамқоршылық жөніндегі функцияларын жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 30 наурыздағы № 382 Қаулысында жазылған ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға қорғаншылар тағайындау тәртібі

9. Жетім балалардың, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғауды орган Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен оларды отбасына тәрбиелеуге (асырап алуға, қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа, патронатқа, баланы қабылдайтын отбасына) беру арқылы, ал мұндай мүмкіндік болмаған кезде - жетім балаларға, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған барлық үлгідегі ұйымдарға беру арқылы жүзеге асырады.

Осы мақсатта орган:

1) жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды қорғаншылыққа (қамқоршылыққа), асырап алуға, патронатқа, баланы қабылдайтын отбасына не осы санаттағы балаларға арналған ұйымға орналастыру туралы мәселе шешілгенге дейін оларды уақытша орналастыруды қамтамасыз етеді.

«Қазақстан Республикасындағы Баланың құқықтары туралы» 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345-II Қазақстан Республикасының Заңы 2 бап. Осы Заңның қолданылуы

1. Осы Заңның күші Қазақстан Республикасының азаматтарына қолданылады. Қазақстан Республикасының азаматы болып табылмайтын бала, егер Қазақстан Республикасының Конституциясында, Қазақстан Республикасының заңдарында және Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық

шарттарда өзгеше көзделмесе, Республикада азаматтар үшін белгіленген құқықтар мен бостандықтарды пайдаланады, сондай-ақ міндеттерді атқарады.

14 бап. Баланың тұрғын үйге құқығы

2. Білім беру ұйымдарындағы, медициналық және басқа да ұйымдардағы, оның ішінде қоғамнан уақытша оқшаулауды қамтамасыз ететін ұйымдардағы, қорғаншылықтағы немесе қамқоршылықтағы, патронаттық тәрбиедегі жетім бала, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған бала тұрғын үйге меншік құқығын немесе тұрғын үйді пайдалану құқығын сақтайды, ал ол болмаған кезде Қазақстан Республикасының Тұрғын үй заңнамасына сәйкес тұрғын үй алуға құқығы бар.

Қазақстан Республикасының 16.04.1997 ж. «Тұрғын үй қатынастары туралы» Заңы, 67 бап. Мемлекеттік тұрғын үй қорынан тұрғын үй беру шарттары

1. Коммуналдық тұрғын үй қорынан берілген тұрғын үйлер немесе жеке тұрғын үй қорынан жергілікті атқарушы орган жалдаған тұрғын үйлер осы елді мекенде тұрақты тұратын, тұрғын үйге мұқтаж Қазақстан Республикасының азаматтарына пайдалануға беріледі. Қазақстан Республикасының азаматтарын Республикалық маңызы бар қалаларда, астанада есепке қою үшін кемінде үш жыл тұрақты тұру талап етіледі.

Коммуналдық тұрғын үй қорынан тұрғынжайлар немесе жеке тұрғын үй қорынан жергілікті атқарушы орган жалдаған тұрғынжайлар тұрғын үйге мұқтаж және есепте тұрған Қазақстан республикасының Тұрғын үй қорына жататын азаматтарының пайдалануына беріледі:

1-1) жетім балаларға, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға;

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 13-бап. Ата-анасы белгісіз баланың азаматтығы

Ата-анасының екеуі де белгісіз Қазақстан Республикасының аумағындағы бала Қазақстан Республикасының азаматы болып табылады.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасының заңнамасы баланың ең жақсы мүдделерін ескеру мәселесінде халықаралық стандартқа сәйкес келеді, өйткені пана іздеген кәмелетке толмаған адамдармен қарым-қатынас жасау тәртібін айқындайды. Республика заңнамасына сәйкес шетелдік балалар, оның ішінде ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар азамат балалармен тең құқықтарға ие. Мемлекет мұндай балаларды қорғау және қамтамасыз ету жөніндегі жауапкершілікті өзіне алады, сондай-ақ қорғаншылықты беру тәртібін айқындайды.

Алайда, Қазақстан Республикасының заңнамасында мемлекеттік тұрғын үй қорынан тұрғын үй беру Қазақстан Республикасының азаматтары үшін ғана көзделген.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Босқын мәртебесі адамға жасына (кәмелетке толмағанына) және заңды өкілінің болуына қарамастан беріледі және мұндай кәмелетке толмаған адамға босқын куәлігі беріледі. Кәмелетке толмаған баламен әңгімелесу кезінде заңды өкілдің болуы да жақсы тәжірибенің мысалы болып табылады. Сонымен қатар, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар баспанамен қамтамасыз етілген.

ҰСЫНЫСТАР

Пана беру мәселелеріне қатысты заңнамада пана іздеген кәмелетке толмаған адамдармен әңгімелесу рәсімін көздеу, сондай-ақ ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу рәсімін, оларды қайта бағыттау және оңалту немесе мамандандырылған мекемелерге орналастыру рәсімдерін енгізу ұсынылады.

«Тұрғын үй қатынастары туралы» ҚР Заңына өзгерістер енгізу қажет, бұл жетім балаларға, ата - анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға босқынның мемлекеттік тұрғын үй қорынан тұрғын үй алуға мүмкіндік береді.

12. Үкіметтік емес ұйымдардың босқын мәртебесін айқындау рәсіміне қатысу мүмкіндігі

(БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің № 105 (LVII) қорытындысы, 2006 ж.

БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің қорытындысы No. 93 (LIII), 2002 ж.)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

Қазақстан Республикасының заңнамасында үкіметтік емес ұйымдардың босқын мәртебесін айқындау рәсіміне қатысу мүмкіндігі көзделмеген.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Босқындар мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияда үкіметтік емес ұйымдардың пана беру рәсімдеріне қатысуға тікелей шақырылмағанына қарамастан, бұл туралы БҰҰ БЖКБ және жалпы БҰҰ БЖКБ Атқарушы комитеті өз ұсынымдарында айтады, олар бұл процеске жергілікті үкіметтік емес ұйымдардың қатысу қажеттілігін мойындайды. Бұдан басқа, үкіметтік емес және азаматтық секторлармен ынтымақтастыққа шақыруларда экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактінің қадағалау комитетінің жалпы тәртібінің ескертулері бар. Үкіметтік емес сектор, тұтастай алғанда, шешуші рөл атқарады, өйткені ол қорғауға мұқтаж адамдар үшін нақты қызметті жеткізуші болып табылады. Осы қызмет барысында олар заңнамадағы немесе жекелеген рәсімдердегі кемшіліктерді/олқылықтарды, сондай-ақ қолданыстағы оң тәжірибені оңай анықтайды. Халықаралық стандарттарды ұлттық заңнамаға көшіру процесі сананың артуымен және ақпараттың қол жетімділігімен ұштасады, өйткені пана іздеген адамдар оларға елдің ұлттық заңнамасында берілетін құқықтармен таныс болуы қажет. Бұл жағдайда үкіметтік емес ұйымдардың рөлі өте маңызды, өйткені олар пана іздеушілермен тікелей байланыста.

Бұдан басқа, үкіметтік емес ұйымдарды пана беру рәсімдеріне қосу пана іздеген адамның көбірек қорғалуына, рәсімнің ашықтығын арттыруға және мемлекет пен үкіметтік емес сектор арасындағы ынтымақтастықты көтермелеуге ықпал ететін болады.

Жоғарыда көрсетілгендерді назарға ала отырып, Қазақстан Республикасының пана беру туралы заңнамасы халықаралық стандартқа сәйкес келмейді.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының заңнамасында үкіметтік емес ұйымдардың босқын мәртебесін айқындау рәсіміне қол жеткізуін қамтамасыз ету тұрғысынан тиісті заңнамалық практика жоқ.

ҰСЫНЫСТАР

Босқын мәртебесін айқындау рәсімінің ашықтығын және пана іздеген адамдардың көбірек қорғалуын қамтамасыз ету мақсатында осы рәсімге тиісті тәжірибесі бар үкіметтік емес ұйымдардың қатысуын қамтамасыз ету ұсынылады. Бұл сондай-ақ коммуникацияны жақсартуға және мемлекеттік және үкіметтік емес сектор арасындағы ынтымақтастықты тереңдетуге ықпал ететін болады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

13. Пана беру рәсімі кезінде тегін аударма қызметтерін алу құқығы (БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің №8 (XXVIII) қорытындысы, 1977 ж.: босқын мәртебесін анықтау; iv) өтініш берушіге білікті аудармашының қызметін қоса алғанда, оның ісін тиісті биліктің қарауына беруге қажетті жәрдем көрсетілуге тиіс.)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы
8 бап. Пана іздеген адамдардың құқықтары мен міндеттері

1. Пана іздеген адамдардың:

1) аудармашының тегін қызметтерін алуға және босқын мәртебесін беру тәртібі туралы, өзінің құқықтары мен міндеттері туралы ақпарат алуға құқылы;

«Босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты тіркеу және қарау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2010 жылғы 29 қарашадағы № 496 бұйрығы
2 тарау. Босқын мәртебесін беру туралы қолдаухатты тіркеу тәртібі

8. Өтінішхат мемлекеттік немесе орыс тілдерінде толтырылады және оған адам мен аудармашы (аудармашы қатысқан жағдайда) қол қояды. Егер

адам өтінішті мемлекеттік немесе орыс тілінде немесе сауатсыз толтыра алмаса, онда өтініш аудармашы мен ПД КҚБ қызметкерінің қатысуымен толтырылады.

Адамды, онымен бірге келген отбасы мүшелерін жүгінген күні аудармашыны ұсыну мүмкін болмаған не олардың жеке басын куәландыратын құжаттары болмаған жағдайда босқын деп тану туралы өтінішхатты қабылдау күні мен уақыты адаммен, оның ішінде телефон арқылы келісіледі.

3 тарау. Босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты қарау тәртібі

18. Егер өтініш беруші мемлекеттік немесе орыс тілін білмесе, ал әңгімелесу жүргізетін қызметкер өтініш берушінің тілін білмесе, аудармашы шақырылады.

19. Әңгімелесу басталар алдында ПД КҚБ қызметкері өтініш берушіге оның құқықтары мен міндеттерін, оның ішінде мәлімделген мекенжай бойынша тұру міндетін, оны босқын деп тану рәсімін түсіндіреді, сондай-ақ оның аудармашыға сенім білдіретініне көз жеткізеді.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасының заңнамасы пана іздеген адамдарға аудармашының тегін қызметіне құқық береді.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Тиісті заңнамалық тәжірибе аудармашының тегін қызметтеріне құқық беру болып табылады. Сонымен қатар, заңнама өтініш берушінің аудармашыға деген сенімін орнатуға ықпал ететін жағдайлар жасау үшін сұхбат жүргізетін қызметкердің жауапкершілігін анықтайды.

ҰСЫНЫСТАР

Босқын мәртебесін айқындау рәсімін жүргізу кезінде мүмкіндігінше қажетті жыныстағы аудармашыны ұсыну қажет. Егер аудармашы мен өтініш беруші бір-бірін толық түсінбесе және аударма дұрыс болмаса, аудармашыны ауыстыру керек.

14. Істі қарағаннан басқа ведомствоға шағымдану құқығы

(Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция, 16-бап)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

8 бап. Пана іздеген адамдардың құқықтары мен міндеттері

1. Пана іздеген адамдардың:

4) уәкілетті органның босқын мәртебесін беруден бас тарту туралы шешіміне шағым жасауға құқығы бар.

11 бап. Босқын мәртебесін беру

6. Егер пана іздеген адамға босқын мәртебесін беруден бас тартылған жағдайда, уәкілетті орган бас тарту туралы шешім қабылданған күннен бастап бес жұмыс күні ішінде бас тарту себептерін көрсете отырып және қабылданған шешімге шағым жасау тәртібін түсіндіре отырып, шешімнің көшірмесін тапсырады немесе жібереді.

Алайда босқын мәртебесі жоғалған жағдайда оны беруден бас тарту туралы қайта шешім беру тәртібі көзделмеген. Егер пана іздеген адам оған бұрын берілген босқын мәртебесін беруден бас тарту туралы шешімін жоғалтса, онда ол босқын мәртебесін беруден бас тарту туралы шешімнің түпнұсқасын ұсынуға міндетті сотқа шағымдану мүмкіндігінен айырылады

15 бап. Уәкілетті органның шешіміне шағымдану тәртібі

Уәкілетті органның босқын мәртебесін беруден, ұзартудан бас тарту немесе босқын мәртебесінен айыру туралы шешіміне Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен жоғары тұрған уәкілетті органға және (немесе) сотқа шағым жасалуы мүмкін.

«Босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты тіркеу және қарау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2010 жылғы 29 қарашадағы № 496 бұйрығы

47. Босқын мәртебесін ұзартудан бас тартылған жағдайда, уәкілетті органның аумақтық бөлімшесі бас тарту туралы шешім қабылданған күннен бастап күнтізбелік үш күн ішінде бас тарту себептерін, қабылданған шешімге шағым жасау тәртібін көрсете отырып, сондай-ақ оның құқықтары мен міндеттерін түсіндіре отырып, шешімнің көшірмесін бір мезгілде ішкі істер органдарының көші-қон қызметі бөлімшесіне хабарлай отырып, қабылданған шешімнің көшірмесін табыс етеді немесе оны есепке алу орны бойынша өтініш берушіге жібереді.

«Босқын мәртебесін беру, ұзарту, одан айыру және оны тоқтату қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 9 наурыздағы № 183 Қаулысы

10. Егер Қазақстан Республикасы аумағының шегінен тыс жердегі пана іздеген адамға босқын мәртебесін беруден бас тартылған жағдайда, уәкілетті органның аумақтық бөлімшесі бас тарту туралы шешім қабылданған күннен бастап бес жұмыс күні ішінде осы шешімді уәкілетті органға жібереді және одан әрі Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрлігі арқылы екі жұмыс күні ішінде көрсетілген шешім өтінішхат берілген жердегі Қазақстан Республикасының дипломатиялық өкілдігіне немесе консулдық мекемесіне жіберіледі. Қазақстан Республикасының дипломатиялық өкілдігі немесе консулдық мекемесі бас тарту туралы шешімді алған күннен бастап бес жұмыс күні ішінде осы адамға бас тарту себептері мен қабылданған шешімге шағым жасау тәртібін көрсете отырып, шешімнің көшірмесін тапсырады немесе жібереді.

Егер Қазақстан Республикасының аумағындағы пана іздеген адамға босқын мәртебесін беруден бас тартылған жағдайда, уәкілетті органның аумақтық бөлімшесі бас тарту туралы шешім қабылданған күннен бастап бес жұмыс күні ішінде бас тарту себептері мен қабылданған шешімге шағым жасау тәртібін көрсете отырып, осы адамға шешімнің көшірмесін тапсырады немесе жібереді, сондай-ақ қабылданған шешімнің көшірмесін ұсына отырып, ішкі істер органдарының көші-қон полициясы бөлімшесін хабардар етеді.

11. Босқын мәртебесін беруден бас тарту туралы шешімге сотқа және (немесе) уәкілетті органға шағым жасалған кезде уәкілетті органның аумақтық бөлімшесі пана іздеген адам куәлігінің қолданылу мерзімін шағымды қарау

кезеңіне ұзартады. Пана іздеген адам шағымды қанағаттандырудан бас тарту туралы сот қаулысын алған жағдайда, пана іздеген адамның куәлігі уәкілетті органның аумақтық бөлімшесіне тапсырылуға тиіс.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияға сәйкес босқын өзіне қатысты шығарылған шешімдерге сотқа шағымдана алуы тиіс. Бұл ретте ол баж төлеуден босатылуы тиіс.

Қазақстан Республикасының заңнамасы халықаралық стандартқа сәйкес келеді, өйткені ол сотта босқын мәртебесін беру, ұзарту немесе босқын мәртебесінен айыру туралы теріс шешімге шағым жасау мүмкіндігін көздейді.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының заңнамасы әкімшілік және сот тәртібімен босқын мәртебесін беруден бас тарту немесе босқын мәртебесінен айыру туралы шешімдерге шағымдануға мүмкіндік береді.

ҰСЫНЫСТАР

«Босқындар туралы» ҚР Заңының 11-бабының 6-тармағына пана іздеген адамның өтініші бойынша шешім жоғалған жағдайда босқын мәртебесін беруден бас тарту туралы шешімді қайта беру туралы толықтыру енгізу ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

15. Қорғаудың қосымша нысандары заңнамада бекітілген
(БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің қорытындысы No. 103 (LVI), 2005 ж.)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

Қазақстан Республикасының пана беру туралы заңнамасы қорғаудың қосымша нысандарын көздемейді.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасының заңнамасы халықаралық стандартқа сәйкес келмейді, өйткені онда мемлекет ресми түрде босқын ретінде танымаған, бірақ соған қарамастан жалғасып жатқан қарулы қақтығыс, жалпы агрессияның салдары немесе қоғамдық тәртіпті елеулі бұзу сияқты басқа

да дәлелді себептерге байланысты шығу еліне орала алмайтын адамдарды қорғауды ұсыну жөніндегі ережелер жоқ.

Халықаралық нормаларға және мемлекеттік практиканы салыстырмалы талдауға сәйкес мемлекеттер Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияның 1-бабында ұсынылған босқындарды анықтау критерийлеріне сәйкес келмейтін, бірақ соған қарамастан шыққан елінен тыс жерде орналасқан және халықаралық қорғауды қажет ететін немесе гуманитарлық себептер бойынша шыққан еліне олардың өміріне, бостандығына, денсаулығына елеулі қатер төнуіне, қуғын-сүргінге немесе қарулы қақтығыстарға байланысты орала алмайтын адамдарға қосымша, қоғамдық тәртіпті елеулі бұзу немесе адам құқықтарын жаппай бұзу.

БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің № 87 (L) (1999 жыл) қорытындысы қосымша қорғаудың халықаралық нормаларын белгілейді: «Босқындар саласындағы халықаралық режимнің негізі бұрынғысынша босқындар мәртебесі туралы» 1951 жылғы Конвенция және оған 1967 жылғы Хаттама болып табылатынын растайды; сонымен бірге, қорғаудың қосымша нысандарын әзірлеудің ықтимал қажеттілігін мойындайды және осы тұрғыда БҰҰ БЖКБ-ны осы мәселенің барлық аспектілерін зерделеу үшін мемлекеттермен және тиісті мүдделі тараптармен консультациялар өткізуге шақырады.» №89 қорытынды (LI) (2000): «Босқындардың мәртебесі туралы» 1951 жылғы Конвенция және босқындардың мәртебесіне қатысты 1967 жылғы Хаттама босқындарға қатысты халықаралық режимнің негізі болып қала беретінін тағы да растай отырып; кейбір мемлекеттер қабылдаған қорғаудың қосымша нысандары осындай қорғауға мұқтаж адамдардың оны алуын қамтамасыз етуге арналған прагматикалық жауап болып табылатынын атап өте отырып; және осыған байланысты мемлекеттердің 1951 жылғы Конвенцияға және 1967 жылғы Хаттамаға қатысушылардың толық көлемде қолдануының маңызды мәнін мойындай отырып.»

БҰҰ БЖКБ атқарушы комитетінің Халықаралық қорғау туралы ережелер туралы № 103 (LVI) қорытындысын, оның ішінде қорғаудың қосымша нысандары арқылы (2005) бұдан әрі мойындайды...көптеген елдерде бірқатар себептер бойынша анықтайтын бірқатар реттеуші әкімшілік немесе заңнамалық тетіктер бар жағдайлар адамдардың, соның ішінде босқын мәртебесін анықтау критерийлеріне сәйкес келмейтін, бірақ халықаралық

қорғауды қажет ететіндердің болуы «және» халықаралық қорғауға мұқтаж адамдар үшін қорғаудың қосымша нысандарын қолдануды ұсынады, 1951 жылғы Конвенцияның немесе 1967 жылғы Хаттаманың ережелеріне сәйкес босқын анықтамасына жатпайтын».

Қосымша қорғаныс әдетте бір жылға беріледі. Қосымша қорғауды ұсыну үшін негіздер шетелдіктің шыққан елінде немесе бұрынғы әдеттегі тұрғылықты жерінде болған жағдайларда, мұндай қорғаудың мерзімі ұзартылуы мүмкін.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының заңнамасында босқын ретінде танылмайтын, бірақ басқа да дәлелді негіздер бойынша халықаралық қорғауға мұқтаж адамдарға қорғаудың қосымша нысандарын ұсыну көзделмеген. Тиісінше, Қазақстан Республикасының заңнамасында тиісті заңнамалық практика жоқ.

ҰСЫНЫСТАР

Қарулы қақтығысқа, қоғамдық тәртіпті елеулі бұзуға немесе адам құқықтарын жаппай бұзуға байланысты олардың өміріне, бостандығына, денсаулығына елеулі қатердің болуы себебінен шығу еліне орала алмайтын адамдар үшін қорғаудың қосымша нысандарын енгізу үшін Қазақстан Республикасының заңнамасына өзгерістер енгізу ұсынылады.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

16. БҰҰ БЖКБ пана беру рәсіміне қатысуы

*(Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция, 35-бап
БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің 1977 жылғы №8 (XXVIII) қорытындысы: босқын мәртебесін айқындау; БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің №22 (XXXII), 1981 ж. қорытындысы: пана іздеушілерді олардың жаппай келуі жағдайында қорғау)*

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Біріккен Ұлттар Ұйымының Босқындар істері жөніндегі Жоғарғы Комиссарының басқармасы арасындағы ынтымақтастық туралы Келісімнің 3-бабының 4-тармағына сәйкес» Үкімет БҰҰ БЖКБ құзыретіне жататын босқындарға және басқа да адамдарға, сондай-ақ оларды іске асырудың барлық кезеңдерін қадағалау мақсатында БҰҰ БЖКБ жобаларын жүзеге асыру орындарына кез келген уақытта кедергісіз қол жеткізуге мүмкіндік береді».

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция мемлекеттерден пана беру мәселелерінде БҰҰ БЖКБ-мен ынтымақтастықты міндетті түрде талап етеді. Бұл ереже сондай-ақ ұйымның пана іздеген адамдардың істеріне қол жеткізуін қамтиды. БҰҰ БЖКБ Үкімет пен БҰҰ БЖКБ арасындағы келісім негізінде босқын мәртебесін айқындаудың мемлекеттік рәсіміне қол жеткізе алады.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

БҰҰ БЖКБ-ға босқын мәртебесін айқындау рәсіміне рұқсат беру тиісті заңнамалық практика болып табылады.

ҰСЫНЫСТАР

Ұсыныстар жоқ.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

17. Қауіпсіз үшінші елдің процедурасы қорғаудың қол жетімділігін егжей-тегжейлі бағалауды қамтиды

(БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің N°85 қорытындысы (XLIX), 1998: халықаралық қорғау туралы қорытынды

БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің N° 87 (L) қорытындысы, 1999 ж.: Халықаралық қорғау бойынша жалпы қорытынды)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқындар Туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 1 бап. Осы Заңда пайдаланылатын негізгі ұғымдар

Осы Заңда мынадай негізгі ұғымдар пайдаланылады:

4) қауіпсіз үшінші ел-пана іздеген адам Қазақстан Республикасына келгенге дейін уақытша болған және оған босқын мәртебесін қорғаудың және айқындаудың тиімді тетіктеріне рұқсат берілуі немесе берілуі мүмкін ел;

12 бап. Пана іздеген адамға босқын мәртебесін беруден бас тарту үшін негіздер

4) Егер адам қауіпсіз үшінші елдің аумағынан тікелей келсе;

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қауіпсіз үшінші ел тұжырымдамасын қолдану жөніндегі түсіндірулерге сәйкес» үкіметтер қауіпсіз үшінші ел туралы ережені, егер олар екі жақты негізде, үшінші мемлекеттің пана іздеуші адамды кері қабылдауға және оған өтініш мәні бойынша қаралатынын қамтамасыз ету үшін оған әділ пана беру рәсіміне қол жеткізуге анық немесе анық келісімін алған жағдайда ғана қолдануы керек». Түсіндірулер бұдан әрі пана іздеушілерді қауіпсіз үшінші ел туралы ережені қолдана отырып, олар келген елдерге қайта жіберудің орындылығы туралы мәселені қарастыру үшін мемлекеттер «пана берудің әділ рәсіміне қол жеткізу мүмкіндігін ғана емес, сонымен қатар осы елдердегі адамдарды қабылдау және ұзақ мерзімді интеграциялау рәсімдерін де ескеруі керек...». Әрі қарай, мемлекеттер «өтініш берушінің осы мемлекетпен мұндай байланысы жоқ үшінші елмен салыстырғанда кез-келген байланыстарға тиісті назар аударуы керек. Отбасылық, мәдени және басқа да тиісті байланыстарға ерекше назар аудару керек. Сонымен қатар, өтініш берушілер жол бойымен өткен елге, атап айтқанда транзитте қайтарылмауы тиіс».

Қауіпсіз үшінші елдің тұжырымдамасын қолдану ұлттық заңнамада құзыретті органдар қауіпсіз үшінші елдің тұжырымдамасын нақты елге немесе нақты өтініш берушіге қолдануға болатындығын сенімділікпен анықтау үшін басшылыққа алатын ережелерді белгілеуге жатады. БҰҰ БЖКБ пана туралы өтініштерді қарау аумағында өтініш берілген мемлекеттердің бірінші кезектегі жауапкершілігі болып табылатынын атап өтті. Қауіпсіз үшінші ел туралы ереже мұқият және жоғарыда аталған барлық шарттар орындалған кезде ғана қолданылуы керек.

Қазақстан Республикасының заңнамасы халықаралық стандартқа сәйкес келмейді, өйткені үшінші елдің қауіпсіздігін бағалау рәсімдерін, атап айтқанда, белгіленген халықаралық стандарттарға сәйкес пана іздеген адаммен қарым-қатынас жасау, шығарып жіберуден тиімді қорғауды қамтамасыз ету және пана іздеген адамға пана пайдалануға мүмкіндік беру міндеттемесін айқындамайды.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Үшінші қауіпсіз елдің тұжырымдамасын пайдалану мәселесінде Қазақстан Республикасының заңнамасында тиісті заңнамалық практика жоқ.

ҰСЫНЫСТАР

Пана іздеген адамдарды қайтару үшін қандай да бір елді қауіпсіз ел ретінде айқындау жөніндегі өлшемдер мен әдіснаманы, пана іздеген адамдарды үшінші қауіпсіз елге қайтару тетігін және пана іздеген адамның қауіпсіз үшінші елмен байланысын бағалау жөніндегі рәсімді белгілеу үшін ұлттық заңнамаға өзгерістер енгізу ұсынылады. Осылайша, адамның қауіпсіз үшінші елдің аумағынан келуіне байланысты босқын мәртебесін беруден бас тарту туралы шешім ықтимал қайтару елінің қауіпсіздігін, пана рәсіміне кіру мүмкіндігін және пана іздеушінің елмен байланысын мұқият бағалауға негізделуі керек, үшінші елдегі жағдай тек босқын мәртебесін анықтаумен айналысатын қызметкерлердің субъективті көзқарасы ғана емес.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

18. Пана беру туралы шешім қабылдау уақыты 3-6 айдан аспайды

(БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің N° 93 (LIII) қорытындысы, 2002 ж.

Еуропалық Парламент пен кеңесті реттеу, одақта халықаралық қорғаудың жалпы рәсімін белгілеу; Брюссель, 13/7/2016 COM (2016)467)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқындар Туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

11 бап. Босқын мәртебесін беру

1. Босқын мәртебесін беру туралы шешімді уәкілетті орган босқын мәртебесін беру туралы қолдауат тіркелген күннен бастап үш ай ішінде қабылдайды. Шешім қабылдау үшін қосымша тексеру қажет болған жағдайларда, түпкілікті шешім шығару бір жылдан аспайтын мерзімге кейінге қалдырылады.

«Босқын мәртебесін беру, ұзарту, одан айыру және оны тоқтату қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 9 наурыздағы N° 183 қаулысы

3. Босқын мәртебесін беру туралы шешімді уәкілетті органның аумақтық бөлімшесі босқын мәртебесін беру, ұзарту, одан айыру және оны тоқтату рәсімін жүзеге асыру жөніндегі комиссияның ұсынымы бойынша осы адам Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес дактилоскопиялық тіркеуден өткен жағдайда босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты тіркеген күннен бастап үш ай ішінде қабылдайды.

Шешім қабылдау үшін қосымша тексеру қажет болған жағдайларда, түпкілікті шешім шығару бір жылдан аспайтын мерзімге кейінге қалдырылады, бұл туралы тиісті шешім қабылданған күннен бастап екі жұмыс күні ішінде пана іздеген адам хабардар етіледі.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Істі ақылға қонымды мерзімде қараудың негізгі мақсаты-мұқтаж адамдарды тез және тиімді қорғауды қамтамасыз ету. Бүгінгі таңда БҰҰ БЖКБ өтінішті қарауды және 6 айлық мерзімде шешім қабылдауды әділ деп санайды.

Жоғарыда көрсетілгендерді назарға ала отырып, Қазақстан Республикасының заңнамасы халықаралық стандартқа сәйкес келеді, өйткені өтінішті қараудың жалпы мерзімі 3 айды құрайды.

Стандартқа сәйкес келмеу «Босқындар туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 11-бабының 1-бөлігінде анықталды, оған сәйкес шешім қабылдау үшін қосымша тексеру қажет болған жағдайларда түпкілікті шешім шығару бір жылдан аспайтын мерзімге кейінге қалдырылады.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Өтінішті қараудың жалпы мерзімі үш айды құрайды.

ҰСЫНЫСТАР

Ұсыныстар жоқ.

ЕРЕКШЕ ҚАЗЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР АДАМДАРҒА АРНАЛҒАН АРНАЙЫ РӘСІМДЕР

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

19. Босқын мәртебесін айқындау рәсімдері ерекше қажеттіліктері бар адамдар үшін арнайы рәсімдерді көздейді (еріп жүрмейтін және ажыратылған балалар, сексуалдық немесе гендерлік зорлық-зомбылық құрбандары, адам саудасының құрбандары және т. б.)

(БҰҰ БЖКБ Атқару комитетінің № 93 (LIII) қорытындысы, 2002 ж. пана іздеушілерді жеке пана беру жүйесі контекстінде қабылдау

БҰҰ БЖКБ Атқарушы комитетінің № 105 (LVII) қорытындысы, 2006 ж. тәуекел жағдайындағы әйелдер мен қыздар).

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқын мәртебесін беру туралы өтінішхатты тіркеу және қарау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2010 жылғы 29 қарашадағы № 496 бұйрығы

18. Қудалау құрбандары болу қаупі қорқытумен не сексуалдық зорлық-зомбылық фактілерімен, азаптаумен, гендерлік фактормен, сенімгерлік қарым-қатынас атмосферасын құруды талап ететін басқа да уәждермен байланысты адамдармен әңгімелесуді мүмкіндігінше өтініш берушімен бір жыныстағы адамдар жүргізеді.

35. Адам саудасынан, сексуалдық және гендерлік зорлық-зомбылықтан зардап шеккен, азаптаудан аман қалған, сондай-ақ еріп жүретін адамдары жоқ кәмететке толмаған адамдардың өтінішхаттарын қарау қысқа мерзімде басым тәртіппен жүргізіледі.

30. Босқын деп тану туралы өтініш беруші адамда босқын деп тану рәсімін жүргізу кезеңінде балалар туған не отбасы мүшелерінің бірі қайтыс болған жағдайда, адам өтінішхатқа өзгерістер мен толықтырулар енгізу үшін бұл туралы КҚБ-на дереу хабарлайды.

31. Босқын деп танылған адамда бала туған жағдайда, адам өзі есепте тұрған ОӘК-ге баланы босқын деп тану туралы өтініш береді. Өтінішке баланың туу

туралы куәлігі қоса беріледі. КҚБ мұндай өтініш бойынша бірінші кезектегі тәртіппен шешім қабылдайды.

«Босқындар Туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

11 бап. Босқын мәртебесін беру

3. Он сегіз жасқа толмаған және Қазақстан Республикасының аумағына ата-анасыз немесе заңды өкілдерсіз келген адамды босқын деп тану ата-аналары немесе заңды өкілдері туралы мәліметтер алынғаннан кейін осы Заңға сәйкес осы адамның мүдделері ескеріле отырып жүзеге асырылады.

16 бап. Босқын мәртебесін алғысы келетін балаларды және босқын балаларды қорғау

1. Босқын мәртебесін алуға тілек білдірген балаларға және ата-анасыз немесе өзге де заңды өкілдерсіз келген, сондай-ақ ата-анасы немесе отбасының басқа да мүшелері табыла алмайтын жағдайларда босқын балаларға Қазақстан Республикасының Бала құқықтары туралы заңнамасына сәйкес Қазақстан Республикасындағы ата-анасының қамқорлығынсыз қалған басқа балалар сияқты дәл сондай қорғау беріледі.

2. Қазақстан Республикасының аумағында ата-анасыз немесе заңды өкілдерсіз жүрген босқын балаларға босқын куәлігі беріледі.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің пана іздеуші адамдарды жеке пана беру жүйесі контексінде қабылдау туралы № 93 (LIII) қорытындысына сәйкес (2002) «(iii) қабылдау рәсімдерінде гендерлік және жас аспектілерін ескерген жөн. Сондай-ақ, сексуалдық зорлық-зомбылық пен сексуалдық қанау құрбандарының ерекше қажеттіліктерін, стресстік жағдайлар мен азаптауды, сондай-ақ басқа да осал топтардың қажеттіліктерін ескеру қажет».

БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің № 97 (LIV) қорытындысына сәйкес «(v) әйелдер мен балалардың және басқа да себептер бойынша осал болып табылатын адамдардың ерекше қажеттіліктері бірінші кезекте ескерілуге тиіс».

Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес қудалау құрбандары болу қаупі қорқытумен не сексуалдық зорлық-зомбылық фактілерімен, азаптаумен, гендерлік фактормен, сенімгерлік қарым-қатынас атмосферасын құруды талап ететін басқа да уәждермен байланысты адамдармен әңгімелесуді мүмкіндігінше өтініш берушімен бір жыныстағы адамдар жүргізеді. Заңнамада сондай-ақ кәмелетке толмағандардан пана алу туралы өтінішхаттарды жедел қарау көзделген.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қудалау құрбандары болу қаупі қорқытумен не сексуалдық зорлық-зомбылық фактілерімен, азаптаумен, гендерлік фактормен, сенімгерлік қарым-қатынас атмосферасын құруды талап ететін басқа да уәждермен байланысты адамдармен әңгімелесуді мүмкіндігінше өтініш берушімен бір жыныстағы адамдар жүргізеді деген ереже оң құқықтық практиканы білдіреді. Кәмелетке толмағандардың өтініштерін бірінші кезекте қарау мүмкіндігі де оң тәжірибе болып табылады.

ҰСЫНЫСТАР

Ерекше қажеттіліктері бар адамдарды анықтау және қорғау рәсімдерін әзірлеу ұсынылады, оның ішінде: 1) сүйемелденбейтін және ажыратылған балалар; 2) азаптаулар құрбандары және жарақаттанған адамдар; 3) арнайы мұқтаждықтары бар әйелдер мен қыздар; 4) егде жастағы адамдар; 5) мүмкіндіктері шектеулі адамдар; 6) медициналық көмекке мұқтаж адамдар жатады. Сонымен қатар, осы санаттағы істерді қарау кезінде басым мәртебе берілетінін көрсеткен жөн.

ЗАКОННОЕ ПРЕБЫВАНИЕ

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

20. Жеке басын куәландыратын құжатты / босқын куәлігін жаңарту босқын ісінің маңызды элементтерін қосымша / қайта бағалаумен байланысты емес
(Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция, 27-бап)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы
11 бап. Босқын мәртебесін беру

5. Босқын мәртебесі бір жыл мерзімге беріледі. Босқын мәртебесі берілген адамға уәкілетті орган шешім қабылданған күннен бастап бес жұмыс күні ішінде босқын куәлігін береді. Босқын шыққан елде оған босқын мәртебесін беруге негіз болған бұрынғы мән-жайлар сақталған кезде босқын мәртебесінің мерзімін уәкілетті орган босқынның көрсетілген мерзім аяқталғанға дейін бір ай бұрын берген өтініші негізінде бір жылға және әрбір келесі жылға ұзартады.

Босқын мәртебесін беру туралы қолдаухатты тіркеу және қарау қағидалары Үкіметінің қаулысымен Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 9 наурыздағы N° 183

12. Босқын мәртебесі бір жыл мерзімге беріледі. Босқын шыққан елде «Босқындар туралы» Заңның 1-бабының 1) тармақшасында көзделген бұрынғы мән-жайлар сақталған кезде босқын мәртебесінің мерзімін уәкілетті органның аумақтық бөлімшесі босқынның көрсетілген мерзім аяқталғанға дейін бір ай бұрын берген өтініші негізінде бір жылға және әрбір келесі жылға ұзартады. Мерзімді ұзарту кезінде уәкілетті органның аумақтық бөлімшесі босқынның босқын куәлігінің, тұруға ықтиярхатының (бар болса), жол жүру құжатының болуын тексереді, отбасы жағдайындағы, отбасы құрамындағы, тұрғылықты мекенжайындағы өзгерістер туралы мәліметтерді нақтылайды және бұл өзгерістерді босқынның жеке ісіне енгізеді.

«Жеке басты куәландыратын құжаттар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 14 бап. Босқын куәлігі

1. Босқын куәлігі «Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңында белгіленген тәртіппен босқын мәртебесі берілген шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға беріледі.
2. Босқын куәлігін бір жыл қолдану мерзіміне береді, оны уәкілетті мемлекеттік орган босқын шыққан елде оған босқын мәртебесін беруге негіз болған мән-жайлар сақталған кезеңге дейін әрбір келесі жылға ұзартады.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Босқындар мәртебесінің мерзімін жыл сайын ұзарту Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияға, БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің қорытындыларына және қазіргі халықаралық практикаға сәйкес болуы үшін ол босқын ісінің елеулі элементтерін қайта бағалаумен байланысты болмауы тиіс.

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасы Заңының нормалары Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияның талаптарына және БҰҰ БЖКБ стандарттарына сәйкес келеді, өйткені мәртебесін жыл сайын ұзарту кезінде босқын ісінің елеулі мән-жайларын қайта зерделеуді талап етпейді.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының заңнамасында босқын куәлігінің қолданылу мерзімін істің елеулі элементтерін қайта бағаламай ұзартуды көздейтіндіктен, ол оң құқықтық практикадан тұрады.

ҰСЫНЫСТАР

Ұсыныстар жоқ.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

21. Босқын мәртебесі ел аумағында тұрақты тұруды қамтамасыз етеді
(БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің N° 104 (LVI) қорытындысы, 2004ж. Жергілікті интеграция)

Қазақстан Республикасының «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Заңы, 4 бап. Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын және уақытша болатын шетелдіктер

Қазақстан Республикасында тұрақты тұруға Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі айқындайтын тәртіппен рұқсат алған шетелдіктер Қазақстан Республикасында тұрақты тұратындар деп танылады. Қазақстан Республикасында өзгедей заңды негізде жүрген, сондай-ақ қылмыстық істер бойынша жәбірленуші, куә, күдікті немесе айыпталушы деп танылған шетелдіктер соттың үкімі күшіне енгенге дейін немесе уәкілетті органдар өзге процестік шешім қабылдағанға дейін Қазақстан Республикасында уақытша болатындар деп есептеледі.

Қазақстан Республикасында босқындар уақытша болатын шетелдіктер мәртебесін алады.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын адамдар мәртебесін алу пана еліндегі босқындарды интеграциялау және қоластына алу үшін маңызды қадам болып табылады. Осылайша, бес жылдық мерзім аяқталғаннан кейін тұруға ықтиярхаттың иесі, қаласа, Қазақстан Республикасының азаматтығын алуға құжаттарды тапсыра алады.

Тұрақты тұратын шетелдік азаматтар жұмыспен қамтуға, әлеуметтік көмекке, мемлекеттік жәрдемақылар мен өтемақыларға, елдегі білім берудің, интеграцияның және қоластына алудың барлық деңгейлеріне қол жеткізе алады. Тұрақты тұратын шетелдік мәртебесі босқындардың интеграциясына ықпал етеді және оларға елдің дамуына қомақты үлес қосуға көмектеседі.

Шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға Қазақстан Республикасында уақытша және тұрақты тұруға рұқсат беру ережесі өзінің төлем қабілеттілігін растау үшін шетелдіктерден жергілікті банкте шамамен 9000 АҚШ доллары (3 174 600 теңге) болатын банк шотының болуын талап етеді. Бұл сома көптеген босқындар үшін қол жетімді емес. Қолданыстағы заңнама босқындар үшін төлем қабілеттілігін растауға қатысты қандай да бір ерекшеліктерді көздемейді.

ҰСЫНЫСТАР

Босқын мәртебесін босқын деп танылған сәттен бастап тұрақты тұратын шетелдік мәртебесімен теңестіру үшін «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Заңға және «Босқындар туралы» Заңға түзетулер енгізу мүмкіндігін қарау ұсынылады, осылайша босқындарға 1951 жылғы босқындар туралы конвенцияда бекітілген құқықтарға қосымша тұрақты резиденттер сияқты бірдей құқықтар беріледі.

Бұл түзету Қазақстанға босқындар мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияның 34-бабына сәйкес өз міндеттемелерін жақсы орындауға көмектеседі.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

22. Жұбайы немесе баласы пана елінің азаматтары болған кезде елде қалудың балама тәсілдерінің болуы

(БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің N°104 (LVI) қорытындысы, 2004ж. Жергілікті интеграция)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға Қазақстан Республикасында уақытша және тұрақты тұруға рұқсат беру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 4 желтоқсандағы N° 992 бұйрығы

8. Қазақстан Республикасынан тыс жерлерде тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар Қазақстан Республикасының шет елдердегі мекемелеріне Қазақстан Республикасында тұрақты тұруға рұқсат беру туралы өтінішпен (еркін нысанда) жүгінеді.

9. Қазақстан Республикасында тұрақты тұру визасымен уақытша болатын не Қазақстан Республикасымен кірудің және болудың визасыз тәртібі туралы келісім жасасқан мемлекеттерден келген шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар, сондай-ақ өздеріне берілген визаның санатына қарамастан, этникалық қазақтар Қазақстан Республикасында тұрақты тұруға рұқсат алу үшін ішкі істер органдарына өтініш береді.

11. Мемлекеттік көрсетілетін қызметті алу үшін Қазақстан Республикасында тұрақты тұру визасымен уақытша болатын не Қазақстан Республикасымен кірудің және болудың визасыз тәртібі туралы келісім жасасқан мемлекеттерден келген не Қазақстан Республикасында босқын мәртебесі бар шетелдіктер не азаматтығы жоқ адамдар (бұдан әрі – көрсетілетін қызметті алушы), сондай-ақ өздеріне берілген визаның санатына қарамастан, этникалық қазақтар Қазақстан Республикасында тұрақты тұруға рұқсат беру туралы өтініш береді (бұдан әрі-өтініш) осы Қағидаларға 3 - қосымшаға сәйкес аумақтық полиция органдарына (бұдан әрі – көрсетілетін қызметті беруші) не «Азаматтарға арналған үкімет «мемлекеттік корпорациясы» коммерциялық емес акционерлік қоғамы (бұдан әрі-Мемлекеттік корпорация) арқылы мемлекеттік көрсетілетін қызмет тізбесіне сәйкес құжаттар топтамасын қоса бере отырып ұсынады.

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 16 бап. Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылдау шарттары

Қазақстан Республикасының азаматтығына: 1) Қазақстан Республикасының аумағында заңды негізде кемінде бес жыл тұрақты тұратын не Қазақстан Республикасының азаматтарымен кемінде үш жыл некеде тұратын адамдар қабылдануы мүмкін.

«Шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың Қазақстан Республикасына келуіне шақыруларын ресімдеу, шақыруларын келісу, Қазақстан Республикасының визаларын беру, күшін жою, қалпына келтіру, сондай-ақ олардың қолданылу мерзімдерін ұзарту және қысқарту Қағидаларына» (бұдан әрі-қағидалар) сәйкес Қағидалары Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігінің 2016 жылғы 24 қарашадағы № 11-1-2/555 және Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің 2016 жылғы 28 қарашадағы №1100 бірлескен бұйрығымен бекітілген отбасын біріктіруге арналған «С2» санаттағы визаны Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын, Қазақстан Республикасы азаматтарының, этникалық қазақтардың және бұрынғы отандастардың отбасы мүшелері болып табылатын және Қазақстан Республикасында уақытша тұруға рұқсат алған (кемінде екі жыл мерзімге) адамдарға Қазақстан Республикасының шетелдегі мекемелері, Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар, сондай-ақ бизнес-көшіп келушілер кіреді.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің қорытындысына сәйкес, адамның, оның ішінде ел аумағында берік отбасылық байланыстары болған кезде босқындар үшін ұзақ мерзімді шешім (жергілікті интеграция) мүмкін болады.

Босқын мәртебесі бар адамның берік отбасылық байланыстар жасауы заңнамаға сәйкес адамның ел аумағында ұзақ кезең (тұрақты) бойы қалатынына кепілдік болуға тиіс.

Қазақстан Республикасының заңнамасы өз азаматтарына отбасын біріктіру үшін жұбайларын/балаларын Қазақстан Республикасына шақыруға мүмкіндік береді. Мұндай жағдайларда отбасын біріктіруге виза беріледі. Мұндай виза және тұруға ықтиярхат болмаса, пана іздеген адамдар елде қала алмайды. Босқындар жалпы тәртіппен тұруға рұқсат ала алады, 21 стандарттың түсініктемелерін қараңыз.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының заңнамасы пана іздеп жүрген адамдарға және босқындарға ел аумағында тұрудың баламалы мүмкіндіктерін беретіндігін назарға ала отырып, ол тиісті практикадан тұрады.

ҰСЫНЫСТАР

Босқындардың Қазақстан Республикасында тұрақты тұруға рұқсат алу рәсімін жеңілдету ұсынылады (21 стандартына ұсыныстарды қараңыз).

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТ

23. Жеңілдетілген қоластына алу рәсімдері (оның ішінде өзінің бұрынғы азаматтығынан бас тарту туралы талаптың болмауы)

(Босқындар мәртебесі туралы Конвенция, 34-бап. БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің №104 (LVI) қорытындысы, 2004ж. Жергілікті интеграция)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 17 бап. Қазақстан Республикасының азаматтығын алу

Босқындар Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы заңнамасына сәйкес Қазақстан Республикасының азаматтығын алады.

«Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

6 бап. Шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың құқықтық жағдайы

Конституцияда, заңдарда және халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар Қазақстан Республикасында азаматтар үшін белгіленген құқықтар мен бостандықтарды пайдаланады, сондай-ақ міндеттер атқарады.

15 бап. Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылдау

Шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар өздерінің өтініштері бойынша осы Заңға сәйкес Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылдануы мүмкін. Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылдау туралы өтініштер бойынша шешімді Қазақстан Республикасының Президенті қабылдайды.

38 бап. Республика аумағында тұру мерзімін есептеу

Басқа мемлекеттердің сот органдары тағайындаған қылмыстық жазалау шараларын өтеу уақыты, сондай-ақ республика аумағында іссапарда, емделуде болған мерзімі және уақытша тұрудың басқа да жағдайлары Қазақстан Республикасының аумағында тұру мерзіміне есептелмейді.

Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылдау тәртібі

16. Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылданады:

1) Қазақстан Республикасының аумағында заңды негіздерде кемінде бес жыл тұрақты тұратын не Қазақстан Республикасының азаматтарымен кемінде үш жыл некеде тұратын адамдар. Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылдау туралы өтініш (арыз) берілген сәтте тұру немесе некеде болу мерзімі үзіліссіз болуға тиіс. Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылдау кезінде кәмелетке толмағандарды, әрекетке қабілетсіз және Қазақстан Республикасы алдында ерекше еңбек сіңірген адамдарды не Қазақстан Республикасының Президенті белгілейтін тізбе бойынша кәсіптерге ие және талаптарға сай келетін адамдарды және олардың отбасы мүшелерін осы тармақшаның бірінші бөлігінде көзделген тәртіптің болуы талап етілмейді;

б) тиісті мемлекеттің құзыретті органы берген басқа мемлекеттің азаматтығының жоқтығы немесе тоқтатылғаны туралы анықтама (осы Қағидалардың 15-тармағы 1) тармақшасының екінші бөлігінде көрсетілген, ішкі істер органдарына Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылдау туралы өтінішхатпен және сонымен бір мезгілде азаматтық мәселелері бойынша шешім қабылдайтын келген мемлекеттің лауазымды адамына шетелдік азаматтықтан нотариат куәландырған жазбаша бас тартуымен жазбаша жүгінген адамдардан басқа. Бұрынғы азаматтықтан бас тарту туралы өтініштің көшірмесі азаматтыққа қабылдау туралы материалдарға қоса тіркеледі);

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияға сәйкес уағдаласушы мемлекеттер босқындардың ассимиляциясы мен қоластыға алуды мүмкіндігінше жеңілдетеді. Атап айтқанда, олар қоластына алу бойынша іс жүргізуді жеделдету және онымен байланысты алымдар мен шығыстарды ықтимал азайту үшін қолдан келгеннің бәрін жасайды.

Қатысушы мемлекеттер Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияға және оның хаттамасына сәйкес өз міндеттемелерін орынды болған жағдайда босқындарды интеграциялауға жәрдемдесу, оның ішінде оларды қоластына алуға жәрдемдесу арқылы мүмкіндігінше барынша толық және тиімді түрде орындауға тиіс.

Босқындарды қоластына алу процесін жеңілдету олардың жергілікті интеграциясына ықпал етудің маңызды түртікілердің бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасының заңнамасы халықаралық стандарттарға сәйкес келмейді, өйткені босқын мәртебесінің уақытша сипатына байланысты босқындардың елде болу мерзіміне қарамастан азаматтық алуға құқығы жоқ.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының қоластына алу мәселелері бойынша тиісті тәжірибесі жоқ.

ҰСЫНЫСТАР

Қазақстан Республикасының заңнамасын Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияға сәйкес келтіру ұсынылады, оған сәйкес босқындарды қоластына алуды жеңілдету мақсатында оңайлатылған рәсімдер болуы тиіс.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ СТАНДАРТ

24. Экстрадициялау және реадмиссия рәсімдерінде және тиісті заңнамада пана іздеген адамдар мен босқындарды қорғау кепілдіктері

(Босқындар мәртебесі туралы Конвенция, 33-бап. Азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы Конвенция 3-бап.)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 6 бап. Уәкілетті органның құзыреті

Уәкілетті орган: 13-3) Ұлттық қауіпсіздік органдарының ұсынуы бойынша пана іздеген адамдардың және босқындардың шекаралық аймақта (жолақта) орналасқан жекелеген жергілікті жер учаскелеріне немесе объектілерге табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар туындаған, шекараны бұзушыларды шекаралық іздестіру, шектес мемлекет азаматтарының Қарулы басып кіруін немесе Қазақстан Республикасының аумағына жаппай өтуін тоқтату кезінде кіруін шектейді немесе тыйым салады.

8 бап. Пана іздеген адамдардың құқықтары мен міндеттері

1. Пана іздеген адамдардың:

5) шағымдану мерзімдерін қоса алғанда, босқын мәртебесін беру туралы өтінішхат бойынша шешім қабылдау рәсімі аяқталғанға дейінгі мерзімге Қазақстан Республикасында болуға құқылы.

18 бап. Қайтару және шығару

Пана іздеген адамдарды және босқындарды нәсіліне, діни сеніміне, ұлтына, азаматтығына, белгілі бір әлеуметтік топқа қатыстылығына немесе саяси сенімдеріне байланысты өміріне немесе бостандығына қауіп төнген елдің шекарасына қайтаруға немесе шығарып жіберуге тыйым салынады.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі

9 бап. Қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамдарды ұстап беру

3. Егер шет мемлекетке азаптауды, зорлық-зомбылықты, басқа да қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсету немесе жазалау қатері бар деп пайымдауға Елеулі негіздер болса, сондай-ақ өлім жазасын қолдану қаупі төнген жағдайда, егер Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарында өзгеше көзделмесе, ешкімді де осы Мемлекетте ұстап беруге болмайды.

Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу кодексі

590-бап. Адамды ұстап беруден (экстрадициялаудан) бас тарту

1. Адамды ұстап беруге (экстрадициялауға), егер:

4) өзіне қатысты ұстап беру (экстрадициялау) туралы сұрау салу келіп түскен адамға Қазақстан Республикасы пана берсе, тоқтатыла тұрады;

Шанхай Ынтымақтастық Ұйымына мүше мемлекеттер басшысының декларациясы, 2005 жыл

«ШЫҰ-ға мүше елдер өз аумақтарында терроризм әрекеттерін, оның ішінде басқа мемлекеттердің мүдделеріне қарсы бағытталған іс-қимылдарды дайындау мен жүзеге асыру бойынша күш-жігерді басатын болады, олар террористік, сепаратистік және экстремистік іс-әрекет жасады деп айыпталған немесе күдіктенген адамдарға пана бермейді және мұндай адамдарды, егер ШЫҰ-ның басқа мемлекеті талап етсе, мүше мемлекеттердің қолданыстағы заңнамасына қатаң сәйкестікте ұстап бермейді.»

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Өткізбеу принципі-бұл әдеттегі халықаралық құқықтың нормасы, оны сақтау міндеті Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияның Тарабы болып табылатынына қарамастан, кез келген мемлекетке жүктеледі.

Босқындар мен олар шыққан еліне оралған жағдайда азаптауға, зорлық-зомбылыққа, басқа да қатыгез немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге немесе жазалауға ұшырауы мүмкін адамдарды жібермеу

(жібермеу) қағидаты Қазақстан Республикасының бірқатар нормативтік-құқықтық актілеріне кепілдік беріледі. Экстрадициялау туралы екіжақты немесе көпжақты келісімдерге және Қазақстан Республикасы қатысушысы болып табылатын азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек пен құқықтық қатынастар туралы Минск конвенциясы және терроризмге, сепаратизмге және экстремизмге қарсы күрес туралы Шанхай конвенциясы сияқты халықаралық және өңірлік шарттарға сәйкес адамдарды экстрадициялау мүмкіндігі алаңдаушылық туғызады. Бұл Конвенция адамдарды нәсілдік белгілері, діні, ұлты, азаматтығы (бодандығы), белгілі бір әлеуметтік топқа жататындығы немесе саяси нанымдары бойынша өмірі мен бостандығына қатер төнген аумақта қайтып оралуға қарсы қорғауға кепілдік бермейді және жер аударуға әкеп соғуы мүмкін. Босқындардың халықаралық құқығы мен адам құқықтары құқығынан туындайтын міндеттемелер басқа халықаралық және аймақтық келісімдерден туындайтын міндеттемелерден басым болатындығын атап өткен жөн.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы мен қылмыстық заңнамада пана іздеген адамды және босқынды экстрадициялауды/шығарып жіберуді шектейтін ережелер бар екенін назарға ала отырып, Қазақстан Республикасының заңнамасында оң құқықтық практика бар.

ҰСЫНЫСТАР

Қазақстан Республикасына экстрадициямен байланысты қолданыстағы екі жақты және көп жақты келісімдерді іске асыру кезінде жібермеу қағидатын тиісінше орындауды қамтамасыз ету ұсынылады. Жіберілмеу міндеттемесін орындау, әсіресе Қазақстан Республикасының 1951 жылғы босқындар мәртебесі туралы конвенцияға және азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы конвенцияға қатысушы мемлекет болып табылатынын ескере отырып, бірінші дәрежелі болып табылады.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ СТАНДАРТ

25. Босқындарға жол жүру құжаттары қолжетімді

(Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция, 28-бап.

БҰҰ БЖКБ Халықаралық қорғау жөніндегі атқару комитетінің қорытындысы 13 (XXIX), 1978ж.)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

Ішкі істер министрінің «Босқындардың жол жүру құжатын беру қағидаларын бекіту туралы» 2015 жылғы 24 сәуірдегі №391 бұйрығы

3. Жол жүру құжаты босқынға, сондай-ақ онымен бірге келген оның отбасы мүшелеріне және босқын оларға қатысты қорғаншылықты немесе қамқоршылықты жүзеге асыратын адамдарға өтініш берілген күннен бастап екі айдан аспайтын мерзімде ресімделеді және беріледі.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Жол жүру құжатын беру туралы ережелердің болуы Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияның талабы болып табылады және олардың болуы халықаралық келісіммен өзіне алынған міндеттемелерді орындау болып табылады.

Елде заңды түрде тұратын босқындарға босқындардың жол жүру құжаты берілуі керек, бұл оларға елден тыс жерлерге көшуге мүмкіндік береді.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, Қазақстан Республикасының заңнамасы халықаралық стандарттарға сәйкес келеді, өйткені босқындарға жол жүру құжаттарын беруге кепілдік береді.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының заңнамасы босқындарға жол жүру құжаттарын беруді көздейді.

ИКАО стандартына сәйкес келетін босқындардың жол жүру құжаттары 2022 жылы жаһандық босқындар форумында қабылданған елдің міндеттемелеріне сәйкес беріледі деп күтілуде.

ҰСЫНЫСТАР

Босқындарға жол жүру құжаттарын беру тәжірибесін «Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңына және Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияға сәйкес келтіру ұсынылады. Босқынның жол жүру құжатының Халықаралық Азаматтық авиация ұйымының стандарттарына сәйкес келуін қамтамасыз ету.

БОСҚЫНДАРДЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУІ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ СТАНДАРТ

26. Босқындар мен пана іздеушілерге азаматтар сияқты жалпыға міндетті білім алуға қол жетімділік

(Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция, 22-бап. Ұлттық білім; Бала құқықтары туралы Конвенция, 28-бап, 29-бап.; БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің N°47 (XXXVIII) қорытындысы, 1987ж. босқын балалар; БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің N°64 (XLI) қорытындысы, 1990 ж. босқын әйелдер және халықаралық қорғау.)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктердің және азаматтығы жоқ адамдардың мектепалды, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2010 жылғы 28 қыркүйектегі N° 468 бұйрығы

1. Осы Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктердің және азаматтығы жоқ адамдардың мектепалды, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алу қағидалары Қазақстан Республикасының Конституциясына, Қазақстан Республикасының «Білім туралы», «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы», «Босқындар туралы», «Халықтың көші-қоны туралы» Заңдарына, сондай-ақ Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттарға сәйкес әзірленді және мектепалды, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алу тәртібін реттейді, Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың білім беру ұйымдарында негізгі орта және жалпы орта білім алуына жол берілмейді.

2. Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктердің және азаматтығы жоқ адамдардың, сондай-ақ Қазақстан Республикасында уақытша тұратын адамдардың балалары (босқындар, пана іздеп жүрген адамдар, консулдық лауазымды адамдар, дипломатиялық мекемелердің қызметкерлері, Көші-қон заңнамасына сәйкес Қазақстан Республикасында жұмыс істейтін еңбекші көшіп-қонушылар) мектепалды, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алу үшін білім беру ұйымдарына қабылданады және Қазақстан азаматтары сияқты құқықтарды пайдаланады.

4. 16 жасқа дейінгі шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың ата-анасы немесе өзге де заңды өкілдері өз баласын айқындау кезінде білім беру ұйымына тұрғылықты жері бойынша тіркелгені туралы белгісі бар Қазақстан Республикасында тұрақты тұру құқығына арналған құжатты ұсынады:

Шетелдік - шетелдіктің Қазақстан Республикасында тұруына ықтиярхат;

азаматтығы жоқ тұлға - азаматтығы жоқ тұлғаның куәлігі;

босқын - босқын куәлігі;

пана іздеуші тұлға - куәлік, пана іздеуші;

қандас - қандас куәлігі немесе көші-қон органдарының анықтамасы.

Бұл талап Консулдық қатынастар туралы Вена конвенциясына және дипломатиялық қатынастар туралы Вена конвенциясына сәйкес елшіліктер мен консулдықтардың қызметкерлеріне қолданылмайды.

Қазақстан Республикасында уақытша тұратын адамдар төлқұжаттың көшірмесін және көші-қон карточкасының көшірмесін ұсынады.

«Қазақстан Республикасындағы Баланың құқықтары туралы» 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345-II Қазақстан Республикасының Заңы 2 бап. Осы Заңның қолданылуы

1. Осы Заңның күші Қазақстан Республикасының азаматтарына қолданылады. Қазақстан Республикасының азаматы болып табылмайтын бала, егер Қазақстан Республикасының Конституциясында, Қазақстан Республикасының заңдарында және Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, Республикада азаматтар үшін белгіленген құқықтар мен бостандықтарды пайдаланады, сондай-ақ міндеттерді атқарады.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасының заңнамасы халықаралық стандартқа сәйкес келеді, өйткені ол барлық балалардың, соның ішінде босқындар мен пана іздеген балалардың мектептегі білімнің барлық деңгейлерін алу құқығын қамтамасыз етеді.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының заңнамасы барлық балалардың, оның ішінде босқындар мен пана іздеген балалардың мектептегі білімнің барлық деңгейлерін алу құқығын қамтамасыз етеді.

ҰСЫНЫСТАР

Ұсыныстар жоқ.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ СТАНДАРТ

27. Пана іздеген адамдардың еңбекке құқығы

(Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакті, 6-бап.)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

8 бап. Пана іздеген адамдардың құқықтары мен міндеттері

1. Пана іздеген адамдардың:

8) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес еңбек ету немесе кәсіпкерлік қызмет бостандығы;

«Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 6 бап. Еңбек қызметі және демалыс

Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктердің еңбек қатынастарында Қазақстан Республикасының азаматтары сияқты құқықтары болады және олар сондай міндеттерді атқарады. Қазақстан Республикасында уақытша болатын шетелдіктер жеке кәсіпкерлік субъектілері бола алады. Бұл ретте шағын және орта кәсіпкерлік субъектісі ретінде кәсіпкерлік қызметті заңды тұлға құрмай жүзеге асыруға жол берілмейді.

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі

31 бап. Еңбек шартын жасасу үшін келесі құжаттар

1. Еңбек шартын жасасу үшін келесі құжаттар қажет:

2) тұруға ықтиярхат немесе азаматтығы жоқ адамның куәлігі (Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар үшін) не босқын куәлігі;»

«Қазақстан Республикасына шетелдік жұмыс күшін тартуға квота белгілеу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016 жылғы 15 желтоқсандағы № 802 қаулысы

Еңбек қызметін жүзеге асыру үшін жергілікті атқарушы органдардың шетелдік жұмыс күшін тартуға рұқсаты талап етілмейтін адамдардың тізбесі

Шетелдіктер және азаматтығы жоқ адамдар:

- 1) Қандастар;
- 2) Кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру үшін келген бизнес-көшіп келушілер;
- 3) **Босқын немесе пана іздеген адам мәртебесін алғандар;**

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасында пана іздеген адамдардың еңбек бостандығына және кәсіпкерлік қызметке құқығы бар. Ұлттық заңнамаға сәйкес, пана іздеушілерге, басқа шетелдіктерден айырмашылығы, еңбек қызметіне рұқсат алу талап етілмейді. Пана іздеуші мәртебесі уақытша болғандықтан, жұмыс берушілер пана іздеушілермен еңбек келісімдерін жасағысы келмейді, бұл заңды еңбек қызметіне нақты кедергі болып табылады.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасы пана іздеген адамдарға еңбек ету және кәсіпкерлік қызмет құқығын береді, сондай-ақ пана іздеген адамдарды еңбек қызметіне рұқсат алу қажеттігінен босатады.

ҰСЫНЫСТАР

Ұсыныстар жоқ.

28. Босқындардың еңбекке құқығы

(Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция, 17-бап, 18-бап, 19-бап, 24-бап. Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакті, 6-бап. БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің №104 (LVI) қорытындысы, 2004ж. Жергілікті интеграция)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

9 бап. Босқындардың құқықтары мен міндеттері

1. Босқындар құқығы бар:

б) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес еңбек ету немесе кәсіпкерлік қызмет бостандығы;

«Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 6 бап. Еңбек қызметі және демалыс

Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктердің еңбек қатынастарында Қазақстан Республикасының азаматтары сияқты құқықтары болады және олар сондай міндеттерді атқарады. Қазақстан Республикасында уақытша болатын шетелдіктер жеке кәсіпкерлік субъектілері бола алады. Бұл ретте шағын және орта кәсіпкерлік субъектісі ретінде кәсіпкерлік қызметті заңды тұлға құрмай жүзеге асыруға жол берілмейді.

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі

32 бап. Еңбек шартын жасасу үшін келесі құжаттар

1. Еңбек шартын жасасу үшін келесі құжаттар қажет:

2) тұруға ықтиярхат немесе азаматтығы жоқ адамның куәлігі (Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар үшін) не босқын куәлігі;

«Қазақстан Республикасына шетелдік жұмыс күшін тартуға квота белгілеу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016 жылғы 15 желтоқсандағы № 802 қаулысы

Еңбек қызметін жүзеге асыру үшін жергілікті атқарушы органдардың шетелдік жұмыс күшін тартуға рұқсаты талап етілмейтін адамдардың тізбесі

Шетелдіктер және азаматтығы жоқ адамдар:

- 1) Қандастар;
- 2) Кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру үшін келген бизнес-көшіп келушілер;
- 3) Босқын немесе пана іздеген адам мәртебесін алғандар

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасында босқындардың еңбек бостандығына және кәсіпкерлік қызметке құқығы бар. Ұлттық заңнамаға сәйкес, босқындарға, басқа шетелдіктерден айырмашылығы, еңбек қызметіне рұқсат алу талап етілмейді. Алайда, босқын мәртебесі уақытша болғандықтан, жұмыс берушілер босқындармен еңбек келісімдерін жасағысы келмейді, бұл заңды еңбек қызметіне нақты кедергі болып табылады.

Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенцияның 17-19-баптарына сәйкес уағдаласушы мемлекеттер босқындарға олардың жалданып жұмыс істеу және өз бетінше жұмыс істеу құқығына қатысты неғұрлым қолайлы құқықтық жағдай жасайтын болады, оны шет мемлекеттердің азаматтары дәл осындай жағдайларда пайдаланады. 24-бапта Уағдаласушы Мемлекеттер босқындарға азаматтарға еңбек қатынастарына қатысты және

Еңбек Кодексі және тиісті заңға тәуелді актілер мемлекет тіркеген босқындарды жұмысқа орналастыру құқығын көздейді. Алайда, босқын куәлігінің уақытша сипаты босқындарға іс жүзінде тұрақты жұмыс табуға мүмкіндік бермейді, өйткені жұмыс берушілер босқын мәртебесінің ұзартылатынына сенімді емес, бұл босқындарға жұмысқа орналасуға қиындық туғызады. Босқындар сонымен қатар мемлекет ұсынған кәсіптік-техникалық тренингтерді пайдаланбайды және жұмыссыздық бойынша жәрдемақы алуға құқығы жоқ.

Босқындарға еңбек ету құқығын беру арқылы ел босқындардың әлеуетін пайдаланудан пайда көреді. Бұл жаңа дағдылар, кәсіпкерлік, кәсіби тәжірибе, тауарлар мен қызметтер; жергілікті еңбек нарықтарындағы жұмыс күшінің немесе дағдылардың жетіспеушілігін жою; салық түсімдерінің ұлғаюы және т.б. босқындардың коммерциялық қызметі жергілікті тұрғындар үшін де, басқа босқындар үшін де жұмыс орындарын құра алады. Сонымен қатар, ресми жұмыс босқындар мен қабылдаушы қауымдастықтар арасында белсенді қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді және сенім мен бейбіт қатар өмір сүруге ықпал етеді. Сондай-ақ, жұмыс босқындарды өздерінің қиын жағдайларын ұзақ мерзімді шешуге дайындайды, бұл босқындардың жұмыс тәжірибесін қамтамасыз етеді және осылайша олардың жұмыс іздеу перспективаларын күшейтеді, олар шыққан елдеріне оралды ма, Үшінші елдерге көшті ме, әлде жергілікті деңгейде біріктірілді ме.

ТИИСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасында босқындарға Еңбек және кәсіпкерлік қызмет құқығы беріледі, сондай-ақ босқындарды еңбек қызметіне рұқсат алу қажеттігінен босатады.

ҰСЫНЫСТАР

Техникалық және кәсіптік бағдарламалар мен оқу бағдарламаларын қоса алғанда, босқындардың жұмысқа орналасу құқығын толық жүзеге асыруына жәрдемдесу мақсатында еңбек, салық салу және «Босқындар туралы» заңнамаға түзетулер енгізілсін. Босқындарға бірыңғай мемлекеттік зейнетақы қорына аударымдар жасау құқығын беру. Босқындардың зейнетақыны, жұмыссыздық, мүгедектік және асыраушысынан айрылу бойынша жәрдем-ақыларды қоса алғанда, мемлекеттік әлеуметтік қорғау бағдарламаларына қол жеткізуі үшін заңнамаға өзгерістер енгізу мүмкіндігін қарастыру.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ СТАНДАРТ

29. Тұратын елде еркін жүріп - тұру құқығы және елде тұрғылықты жерді еркін таңдау құқығы

(1951 жылғы босқындар мәртебесі туралы Конвенция, 26-бап.

Қорытынды N° 108 (LIX) — 2008 жыл: Халықаралық қорғау мәселесі бойынша жалпы қорытынды)

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы
9 бап. Босқындардың құқықтары мен міндеттері

2. Босқындар міндетті:

2) уәкілетті органға Қазақстан Республикасының аумағынан тыс жерге кету ниеті туралы хабарлауға міндетті;

3. Босқындар мәртебесі бар адамдардың өзге де құқықтары мен бостандықтары бар, сондай-ақ шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар үшін Қазақстан Республикасының Конституциясында, заңдарында және халықаралық шарттарында белгіленген барлық міндеттерді атқарады.

«Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 16 бап. Қазақстан Республикасының аумағында жүріп-тұру және тұрғылықты жер таңдау

Шетелдіктер Қазақстан Республикасының шетелдіктерге бару үшін ашық аумағы бойынша еркін жүріп-тұра алады және Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіпке сәйкес тұрғылықты жерін таңдай алады.

Жүріп-тұрудағы және тұрғылықты жер таңдаудағы шектеулер, бұл мемлекеттік қауіпсіздікті қамтамасыз ету, қоғамдық тәртіпті, халықтың денсаулығы мен имандылығын сақтау, Қазақстан Республикасы азаматтарының және басқа да адамдардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау үшін қажет болған кезде, Қазақстан Республикасының осыған уәкілеттік берілген мемлекеттік органдарының актілерімен белгіленеді.

Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция әрбір Уағдаласушы мемлекетті «өз аумағында заңды түрде болатын босқындарға, әдетте, сол жағдайларда шетелдіктерге қолданылатын барлық ережелер сақталған жағдайда, өз аумағы шегінде тұратын және еркін жүретін орынды таңдау құқығын беруге» шақырады.

Қазақстан Республикасының заңнамасы босқындар мен пана іздеген адамдардың ел аумағы бойынша және Қазақстан Республикасынан тыс жерлерде еркін жүріп-тұру құқығына кепілдік береді, бұл халықаралық стандарттарға сәйкес келеді. Жекелеген жерлерге, оның ішінде шекара маңындағы аймақтарға кіруге арнайы рұқсат бойынша ғана рұқсат етіледі, бұл халықаралық практикаға қайшы келмейді.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының заңнамасында шетелдіктер үшін шекара маңындағы аудандарға кіруге белгілі бір шектеулер көзделгеніне қарамастан, пана іздеген адамдардың және бару үшін ашық елдің бүкіл аумағы бойынша босқындардың еркін жүріп-тұруын қамтамасыз ету және тұрғылықты жерін таңдау оң құқықтық практика болып саналады.

ҰСЫНЫСТАР

Ұсыныстар жоқ.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ СТАНДАРТ

30. Отбасын біріктіру құқығы

(Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакті БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің №24 (XXXII), 1981ж. Отбасын біріктіру қорытындысы)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 4 бап. Босқындар мәселелері жөніндегі мемлекеттік саясаттың негізгі принциптері

4) пана іздеген адамдардың және босқындардың ажырасқан отбасыларының қайта қосылуына жәрдемдесу болып табылады;

11 бап. Босқын мәртебесін беру

2. Бір отбасының мүшелері болып табылатын адамдарды босқындар деп тану осы Заңның 1-бабының 1) тармақшасында көзделген мән-жайлар ескеріле отырып, отбасының он сегіз жасқа толған әрбір мүшесіне қатысты жүзеге асырылады.

Осы Заңның 1-бабының 1) тармақшасында көзделген мән-жайлар болмаған жағдайда, отбасының он сегіз жасқа толған бір мүшесіне қатысты отбасының қайта қосылуын қамтамасыз ету мақсатында отбасының осы мүшесі өзінің келісімімен босқын деп танылады.

Босқын мәртебесін алған немесе Қазақстан Республикасында отбасын біріктіру мақсатында пана іздеген адамның жұбайына (зайыбына) өтінішхат берген кезде осы баптың, сондай-ақ осы Заңның 10, 12, 13 және 14-баптарының талаптары қолданылады.

Қазақстан Республикасында босқын мәртебесін алған адамнан немесе пана іздеген адамнан кейін Қазақстан Республикасының аумағына келген адамның жұбайы (зайыбы) және кәмелетке толмаған балалары отбасын біріктіру мақсатында өтініш берген кезде уәкілетті органға олардың отбасылық қатынастарын растайтын дәлелдемелерді және (немесе) құжаттарды ұсынуға тиіс.

Босқынның ажырасуы немесе қайтыс болуы салдарынан отбасының бірлігі бұзылған кезде оның отбасы мүшелерінің босқын мәртебесі оған босқын мәртебесін беру туралы шешімнің қолданылу мерзіміне сақталады.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасының заңнамасы халықаралық стандарттарға сәйкес келеді, өйткені ол отбасының бірлігіне ықпал етеді («Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 4-бап), Бір отбасы мүшелеріне босқын мәртебесін береді (11-бап).

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының заңнамасы оң құқықтық практиканы қамтиды, өйткені отбасының бірлігіне ықпал етеді және сонымен бірге босқынның ажырасуы немесе қайтыс болуы салдарынан отбасының бірлігі бұзылған кезде оған босқын мәртебесін беру туралы шешімнің қолданылу мерзіміне оның отбасы мүшелерінің босқын мәртебесі сақталады.

ҰСЫНЫСТАР

Ұсыныстар жоқ.

31. Стандарттағы тұрғын үйге қол жетімділік, дәл сол жағдайларда шетелдік азаматтар үшін берілетіннен кем емес

(БҰҰ БЖКБ атқару комитетінің №24 (XXXII) қорытындысы, 1981ж.;

БҰҰ БЖКБ - ның босқындарды қорғауға және қалалық аудандардағы шешімдерге қатысты ұстанымы-2009 жылғы қыркүйек)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

Қазақстан Республикасының Конституциясы, 26-бап

1. Қазақстан Республикасының азаматтары болуы мүмкін жеке меншігінде кез келген заңды түрде алынған мүлкі.

«Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 9 бап. Тұрғын үйге құқық, өзге де мүліктік және жеке мүліктік емес құқықтар

Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктердің тұрғын үй қатынастарында Қазақстан Республикасының азаматтары сияқты құқықтары болады және сондай міндеттер атқарады. Шетелдіктердің Қазақстан Республикасында меншік құқығымен тұрғын үйі (уақытша болатын шетелдіктерді қоспағанда) және өзге де мүлкі болуы мүмкін.

Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктер өздерінің мүліктік және Қазақстан Республикасының азаматтарымен тең жағдайда мүліктік емес жеке құқықтармен қорғалады.

Қазақстан Республикасында уақытша болатын шетелдіктердің Қазақстан Республикасының заңдарында және халықаралық шарттарында белгіленген негіздерде және тәртіппен мүліктік және жеке мүліктік емес құқықтарды пайдалануға құқығы бар.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Елдің ұлттық заңнамасы шетелдік азаматтардан кем емес дәрежеде тұрғын үйге қол жеткізуге мүмкіндік беруі тиіс. Шетелдік азаматтардан кем емес стандарттағы тұрғын үйге қол жетімділік босқындардың елдегі интеграциясына ықпал етеді және жеңілдетеді.

Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес пана іздеген адамдардың және босқындардың тұрғын үй сатып алуға құқығы жоқ, өйткені олар уақытша тұратын шетелдіктер болып табылады. Босқындар мен пана іздеушілер тұрғын үйді жалға ала алады.

Бұл заңнама халықаралық стандарттарға сәйкес келмейді.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының заңнамасында оң құқықтық практика жоқ.

ҰСЫНЫСТАР

Босқындардың азаматтармен бірдей тұрғын үй сатып алуға құқығы болуы үшін заңнамаға өзгерістер енгізу ұсынылады.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ СТАНДАРТ

32. Соттарға қол жеткізу және азаматтарға деген қарым-қатынас

(Босқындардың мәртебесі туралы 1951 жылғы Конвенция, 16-бап сотқа жүгіну құқығы; Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакті; БҰҰ Босқындар істері жөніндегі Жоғарғы Комиссары басқармасының Атқарушы комитетінің № 22 (XXXII) - 1981 жылғы қорытындысы: пана іздеушілерді олардың жаппай келуі жағдайында қорғау.)

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

Қазақстан Республикасының Конституциясы, 13-Бап

1. Әркімнің құқық субъектісі ретінде танылуына құқығы бар және өзінің құқықтары мен бостандықтарын, қажетті қорғанысты қоса алғанда, заңға қайшы келмейтін барлық тәсілдермен қорғауға хақылы.

2. Әркімнің өз құқықтары мен бостандықтарының сот арқылы қорғалуына құқығы бар.

«Босқындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 8 бап. Пана іздеген адамдардың құқықтары мен міндеттері

1. Пана іздеген адамдардың:

1) аудармашының тегін қызметтерін алу және мәртебе беру тәртібі туралы ақпарат алу босқынның құқықтары мен міндеттері туралы;

9) мүліктік және жеке мүліктік емес игіліктер мен құқықтардың сот арқылы қорғалуына құқығы бар.

9 бап. Босқындардың құқықтары мен міндеттері

1. Босқындар құқығы бар:

7) мүліктік және жеке мүліктік емес игіліктер мен құқықтардың сот арқылы қорғалуына құқығы бар;

«Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы»

Қазақстан Республикасының Заңы

18 бап. Шетелдіктердің құқықтарын қорғау

Қазақстан Республикасындағы шетелдіктердің өздеріне тиесілі мүліктік және жеке мүліктік емес құқықтарын қорғау үшін сотқа және өзге де мемлекеттік органдарға өтініш жасауға құқығы бар.

Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарында көзделген жағдайларды қоспағанда, шетелдіктер сотта іс жүргізу құқықтарын Қазақстан Республикасының азаматтарымен тең пайдаланады.

ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасының заңнамасы халықаралық стандарттарға сәйкес келеді, өйткені заңнамалық деңгейде пана іздеген адамдарға және босқындарға елдің азаматтарымен қатар кемелерге қол жеткізуге кепілдік беріледі.

ТИІСТІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ПРАКТИКА

Қазақстан Республикасының заңнамасы пана іздеген адамдардың және босқындардың ел азаматтарымен қатар соттарға қолжетімділігіне кепілдік береді, бұл оң тәжірибе болып табылады.

ҰСЫНЫСТАР

Ұсыныстар жоқ.

БОСҚЫНДАРДЫҢ ЖАҒДАЙЫ ТУРАЛЫ КОНВЕНЦИЯ (ЖЕНЕВА, 1951 Ж. 28 ШІЛДЕ)

КІРІСПЕ

Жоғарғы мәртебелі келісім жасап жатқан Тараптар

Біріккен Ұлттар Ұйымы Жарғысының және Бас Ассемблея 1948 жылғы 10 желтоқсанында қабылдаған Дүниежүзілік декларациясының бекіткен барлық адамның алаланбастан негізгі құқықтар мен бостандыққа ие екендігі туралы ұстанымын ескере отырып,

Біріккен Ұлттар Ұйымының босқындар тағдырына өзінің терең алаңдаушылығын әлденеше рет танытқанын және босқындардың аталған құқықтар мен бостандықты кеңінен пайдалануы үшін барынша күш салғанын ескере отырып,

бұрын жасалған босқындардың ахуалы туралы халықаралық келісімдерді қайта қарау қажеттілігін және жаңа келісімдер жасау арқылы олардың қолданыс аясын кеңейту қажеттігін ескере отырып,

босқындарға бассауға берудің кейбір мемлекеттерге ауыр салмақ салатынын және Біріккен Ұлттар Ұйымының мойындаған халықаралық көлемдегі мәселелердің шешілуі халықаралық ынтымақтастықсыз жүзеге асырылмайтынын ескере отырып,

барлық мемлекеттер босқындардың мәселесінің әлеуметтік және гуманитарлық сипатын мойындай отырып, осы мәселе бойынша мемлекетаралық қақтығыстарды болдырмауға шара қолдануын қалай білдіре отырып,

Біріккен Ұлттар Ұйымының Босқындар мәселесі бойынша Жоғарғы комиссарына босқындарды қорғау туралы халықаралық конвенцияларының орындалуын қадағалау тапсырылғандығын атай отырып және аталмыш мәселені шешу шараларының тиімділігі мемлекеттердің Жоғарғы комиссармен әрекеттестігіне байланысты екендігін құптай отырып;

төмендегі келісімді жасады:

I-Тарау

Жалпы ережелер

1 Бап - «Босқын» сөзінің анықтамасы

А. Осы Конвенцияда «босқын» терминінің мағынасы былай қарастырылады:

1) 1926 жылғы 12 мамырдағы және 1928 жылғы 30 маусымдағы келісімдердің аясында, 1939 жылғы 14 қыркүйектегі Хатама немесе Босқындар мәселесі бойынша Халықаралық ұйымның Жарғысының аясында;

Босқындар мәселесі бойынша Халықаралық ұйымның әрекет ету кезіндегі шығарылған босқын ретінде мойындамау туралы қаулылар осы бөлімнің 2 тармағы бойынша босқын ретінде танылған тұлғаның осы мәртебеге ие болуына кедергі бола алмайды;

2) 1951 жылдың 1 қаңтарына дейін орын алған оқиғалардың себебінен және нәсілдік, діни, азаматтық, әлеуметтік, саяси қудалаудың құрбаны болу қаупінің себебінен өзінің азаматтығы бар мемлекеттен өзге мемлекетте жүріп өзінің құқықтарын пайдалана алмай жүрген және аталған қауіптердің себебінен орналасқан мемлекетте құқықтарды пайдалануға мүмкіндігі жоқ немесе құқықтарды пайдалануға ықылассыз; немесе нақты азаматтығы болмай, жоғарыдағы аталған себептерге байланысты өзінің тұрғылықты мекенінен жат елде жүріп, өз еліне қайтуына мүмкіндігі болмаған немесе қайтуға ықылассыз тұлғалар;

Бір адам бірнеше мемлекеттің азаматтығына ие болса, «өзінің азаматтығы бар мемлекет» тіркесі - оның азаматтық алған кез-келген мемлекетін білдіреді, және мұндай тұлға азаматтығы бар қандай да бір мемлекетте негізді қауіптердің себебінен сол елдің панасын сұрамаса, өзінің мемлекетінің азаматтығынан айрылмайды

В. 1) Осы Конвенцияның 1 Бабының А бөліміндегі «1951 жылдың 1 қаңтарына дейін орын алған оқиғалар» мынаны білдіреді: а) «1951 жылғы 1 қаңтарға дейін Еуропада орын алған оқиғалар»; немесе б) «Еуропада немесе басқа елдерде 1951 жылдың 1 қаңтарына дейінгі орын алған оқиғалар», және әрбір Келісім жасап жатқан Мемлекет қол қою, бекіту немесе бірігу кезінде осы Конвенция негізінде дәл қай мағынадағы жауапкершілікті мойнына алатынын нақтылап көрсетуі керек.

2) Кез-келген Келісім жасап жатқан а мағынасындағы жауапкершілікті мойнана алған Мемлекет Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысын хабардар ету арқылы б мағынасындағы жауапкершілікті мойнына ала алады.

С Осы Конвенцияның ережелері А бөлімінің түсініктемесіне жататын тұлғаға төмендегі жағдайлар орын алғанда жүрмейді:

- 1) азаматтығы қай елге қатысты болса, сол елдің қорғанышын өз еркімен қайта қабылдаған болса;
- 2) өзінің азаматтығынан айрылғаннан кейін, өз еркімен оны қайта алған болса; немесе
- 3) жаңа азаматтық алып, сол алған елінің азаматтығының қорғанышын қабылдаса; немесе
- 4) өз еркімен тастап кеткен немесе қудалау қаупінің себебінен шығып кеткен еліне өз еркімен қайтып келіп орналасса; немесе
- 5) азаматтығы бар өз елінің қорғанышынан бас тарта алмайтын болса, немесе босқын ретінде тануға негіздемелер бұдан былай күшінде болмаса.

Осы тармақтың күші өзінің бұрынғы мекеніне қайтып оралудан бас тартуға жеткілікті негіз болатын дәлелдер келтіре алған босқындарға А бөлімінің 1 тармағының анықтамасына жататын босқындарға жүрмейді.

D. Осы Конвенцияның күші Біріккен Ұлттар Ұйымының Босқындар мәселесі бойынша Жоғарғы Комиссарынан басқа ұйымдардың немесе мекемелердің қорғанындағы тұлғаларға жүрмейді.

Олар қандай да бір себептерге байланысты аталмыш ұйымдардың қорғанынан шығып қалса немесе көмегінен айрылса, Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясының қабылдаған қарарларына орай реттелгенше осы Конвенцияның аясындағы құқықтарға автоматты түрде ие болады.

E. Осы Конвенцияның күші сол елдің құзырлы органдары азаматтығына байланысты құқықтары мен міндеттерін мойындаған тұлғаларға жүрмейді.

Ғ. Осы Конвенцияның күші мына жағдайлар орын алғаны негізді түрде ұйғарылған тұлғаларға жүрмейді:

- а) егер ол бейбітшілікке қарсы қылмыс жасаған болса, әскери қылмыс жасаған болса, және осындай қылмыстардың алдын алу мақсатында шығарылған халықаралық актілерде көрсетілген мағынадағы адамзатқа қарсы қылмыс жасаған болса;
- б) баспауға берген мемлекеттің тысында саяси сипаты жоқ қылмыс жасаған болса, және сол қылмысты сол елге босқын ретінде жіберілгенге дейін жасаған болса;
- с) Біріккен Ұлттар Ұйымының мақсаттары мен ұстанымдарына қайшы әрекеттерге себеп болса.

2 Бап - Жалпы міндеттемелер

Әр босқынның мекендеген жеріне қатысты міндетті түрде ұстануы тиіс заңдар мен үкімдерге, қоғамдық тәртіпті ұстап тұруға қажетті шараларға бағынуға міндеттейтін міндеттемелері бар.

3 Бап - Кемсітушілікке жол бермеу

Келісуші Мемлекеттер осы Босқындарға қатысты Конвенцияның ережелерін нәсілдік, діни немесе ұлттық алалаусыз қабылдайды.

4 Бап - Діни нанымдар

Келісуші Мемлекеттер өз аймағындағы босқындарға діни еркіндікке және өз балаларына діни тәрбиеге қатысты өз азаматтарына жасаған жағдайды да босқындарға жасайды.

5 Бап - Осы Конвенция ережелерінен тыс құқықтар

Осы Конвенциядағы ережелерге қарамастан, осы Конвенция Келісуші Мемлекеттер беретін құқықтар мен артықшылықтар арқылы ешқандай құқықтарды бұзбайды.

6 Бап - «Ұқсас жағдайларда» тіркесі

Конвенциядағы «сол жағдайларда» тіркесі егер босқын босқын емес, қарапайым жеке тұлға болған жағдайда орындауға міндетті талаптарды білдіреді (оның ішінде мемлекетте тұрақтау және өмір сүру мерзімдері мен шарттарына байланысты талаптарды қосқанда), алайда мұның ішіне босқын орындауға мүмкіндігі жетпейтін талаптар жатпайды.

7 Бап - Өзаралық принципін алып тастау

1. Осы Конвенцияның негізінде құқықтық жағдай жасалғаннан басқа жағдайда Келісуші Мемлекет босқындарға шетелдіктерге жасалатын құқықтық жағдай жасайды.
2. Келісуші Мемлекеттің аймағында үш жылдан аса уақыт тұрғаннан кейін, кез-келген босқын заңнамалық тұрғыда бекітілген өзаралық принципі талаптарынан босатылады.
3. Әрбір Келісуші Мемлекет алдағы уақытта да босқындарға осы Конвенция күшіне енген күннен бастап берілген құқықтар мен артықшылықтарды ешқандай өзаралық принципінсіз береді.
4. Келісуші Мемлекеттер ешқандай өзаралық принципінсіз, босқындарға берілетін 2 және 3 тармақтарда көрсетілген тиісті құқықтар мен артықшылықтарға және аталмыш тармақтарда көрсетілген өзаралық принципінен босатылуына ниеттестікпен қарайды,
5. 2 және 3 тармақтарындағы ережелер осы Конвенцияның 13, 18, 19, 21 және 22 Баптарында аталған құқықтар мен артықшылықтарға, сондай-ақ оларда қарастырылмаған басқа да құқықтар мен артықшылықтарға қатысты қолданылады.

8 Бап - Төтенше шараларды алып тастау

Келісуші Мемлекеттер Шетелдік азаматтардың мүлкі мен мүдделеріне қатысты қолданылатын төтенше шараларды мекендеп жатқан мемлекетінің азаматтығының негізінде өмір сүріп жатқан босқындарға қатысты қолданбайды. Заңнамасында осы тармақтағы жалпылық принципін қолдануды рұқсат

етпеген жағдайда, Келісуші Мемлекеттер сол тармақтарды осындай босқындардың мүддесі үшін тиісті жағдайларда алып тастап отырады.

9 Бап - Уақытша шаралар

Осы Конвенциядағы ешбір ереже соғыс кезінде немесе басқа да төтенше және айрықша жағдайлар кезіндегі мемлекеттік қауіпсіздіктің мүддесінде қандай да тұлғаны босқын ретінде Келісуші Мемлекет анықтағанға дейін қабылдайтын уақытша шараларды орындау құқығынан Келісуші Мемлекетті айырмайды.

10 Бап - Үздіксіз мекендеу

1. Егер босқын екінші дүниежүзілік соғыстан кейін Келісуші Мемлекеттердің бірінің аймағына жер аударылып жіберілген болса, және ол сол жерде мекен етіп жатса, онда сондай мекен ету мерзімі аталмыш аймақтағы заңды өмір сүру уақыты болып саналады.

2. Егер босқын екінші дүниежүзілік соғыстың кезінде Келісуші Мемлекеттердің бірінің аймағынан жер аударылған болса, және осы Конвенцияның күшіне енгенге дейін сол жерге тұрақты мекендеуге қайтып оралған болса, онда мұндай жер аударуға дейінгі және кейінгі мерзім бір үздіксіз мекендеу мерзімі болып саналады.

11 Бап - Босқын-теңізшілер

Егер босқын ретінде танылған тұлға Келісуші Мемлекеттердің бірінің туымен теңізде жүзуші кемелердің бірінде қызмет етіп жүрсе, онда сол мемлекет аталмыш тұлғалардың өз аймағында еркін қозғалуына мүмкіндік береді және оған жүріс құжаттарын алуына және өз аймағына оңайлықпен уақытша кіріп-шығуы үшін жүріс құжаттарын алуына мүмкіндік береді.

II-тарау

Құқықтық мәртебе

12 Бап - Жеке статус

1. Босқынның жеке статусы оның домицилінің елінің заңдарымен анықталады немесе ол болмаса, тұрғылықты елінің заңдары арқылы анықталады.
2. Босқындардың осыған дейін ие болған жеке статусына қатысты құқықтары, айрықша некесіне қатысты құқықтары, нақты тұлға босқын болып табылмаған жағдайдағы сақталатын құқықтардың бірі болған жағдайда, аталмыш құқықтар Келісуші Мемлекеттердің тарапынан сақталады.

13 Бап - Жылжымалы және жылжымайтын мүлік

Келісуші Мемлекеттер босқындарға Жылжымалы және жылжымайтын мүлікті сатып еркесалу, жалдау және басқа да әрекеттерге қатысты мәселеде шетелдіктерге беретін құқықтардан да қолайлы барлық құқықтар береді.

14 Бап - Авторлық және өнеркәсіптік құқықтар

Өнеркәсіптік құқықтарға қатысты: яғни өнертапқыштыққа, сызбаларға, модельдерге, сауда белгілеріне, фирма атауларына, әдеби, көркем, ғылыми шығармаларға қатысты құқықтарға келсек, босқындар мекендеген жердегі өз азаматына берілетін құқықтар босқындарға да беріледі. Кез-келген Келісуші Мемлекеттің аймағында оларға сол мемлекеттің азаматтарына берілетін қорғаныштар босқындарға да беріледі.

15 Бап - Қауымдастық құру құқығы

Келісуші Мемлекеттер Сипаты саяси болмаған және пайда табуды көздемеген қауымдастықтар мен кәсіптік одақтарды құруға байланысты өз елдеріндегі ұқсас жағдайлардағы шетелдік азаматтарға берген құқықтарға тең құқықтар береді.

16 Бап - Сотқа шағымдану құқығы

1. Әрбір босқын барлық Келісуші Мемлекеттің аймағында сотқа шағымдану құқығына ие.
2. Өзінің тұрғылықты мекендейтін Келісуші Мемлекеттік аймағында әрбір босқын заңгерлік көмек және сот шығындарын өтеу (*cautio judicatum solvi*) мәселесі бойынша сол ел азаматтарының құқықтарымен тең құқықтарға ие.
3. 2 тармақтағы мәселелер бойынша өзінің тұрғылықты мекенінен басқа мемлекеттерде сол ел азаматтарының мәртебесіне тең құқықтар беріледі.

III-тарау

Табыс әкелетін кәсіптер

17 Бап - Жалдамалы жұмыс

1. Келісуші Мемлекеттер өз елінде заңды мекендеуші босқындарға жалдамалы жұмыс бойынша шетелдік азаматтарға берілетін құқықтарға тең құқықтар береді.
2. Қандай жағдайда да, ішкі еңбек нарығын қорғау мақсатында жасалған шетелдіктерге және олардың жалдамалы еңбегіне қатысты жасалатын Конвенцияның күшіне ену кезінде босқындарға жүрмеген шектеуші шаралар босқындарға жүрмейді немесе төмендегі шарттардың бірі орындалса, босқындарға аталмыш шаралар жүрмейді:
 - a) егер босқын сол мемлекет аумағында үш жылдан аса уақыт мекендесе;
 - b) тұрғылықты мемлекетте ерлі-зайыптының бірінің азаматтығы болса. Босқын отбасын тастап кеткен болса, бұл қаулыны негіз қыла алмайды;
 - c) Босқындардың балаларының бірінің немесе бірнешеуінің сол елде азаматтығы болса.

3. Келісуші Мемлекеттер барлық босқындарының жалдамалы жұмыс бойынша құқықтарын басқа азаматтармен теңестіруіне жағдай жасайды, әсіресе жұмыс күшін жалдау немесе иммиграция жоспарларына сәйкес сол елдің аймағына келген босқындарға байланысты олардың жалдамалы жұмыс бойынша құқықтарын сол елдің басқа азаматтарымен теңестіруге жағдай жасайды.

18 Бап - Өз кәсіпорнында жұмыс

Келісуші Мемлекеттер сол елдердің аймағында мекендеуші босқындарға жеке ауылшаруашылық кәсібімен, өнеркәсіппен, қолөнермен және саудамен айналысуына және өзінің жеке сауда және өнеркәсіптік серіктестіктерін құруына шетелдіктерге жасайтын жағдайдан төмен емес жағдай жасайды,

19 Бап - Тәуелсіз мамандықтар

1. Әрбір Келісуші Мемлекет өз елінде заңды тұрып жатқан және осы мемлекеттің құзырлы органдары растаған дипломы бар, тәуелсіз мамандықтармен айналысуға ниетті босқындарға осындай жағдайлардағы шетелдіктерге жасайтын жағдайлардан артық болмаса, кем емес жағдай жасайды.
2. Келісуші Мемлекеттер өз заңдары мен конституциясының мүмкіндік берген шегінде осындай босқындарды халықаралық қарым-қатынасына жауапты метрополиялық аймақтардан тыс жерлерге орналастыруға қажетті барлық шараларды жасайды.

IV-тарау

Әлеуметтік қамқоршылық

20 Бап - Паектік жүйе

Тапшы өнімдерді таратуды реттейтін міндетті паектік жүйе жүріп тұрған елде босқындар сол елдің басқа азаматтарымен бірдей жағдайға ие болады.

21 Бап - Тұрғын үй мәселесі

Тұрғын үй мәселесі заңдармен және өкімдермен реттелетіндіктен немесе қоғамдық бақылаудың назарында болғандықтан, Келісуші Мемлекеттер өз аймақтарында заңды мекен ететін босқындарға ұқсас жағдайлардағы шетелдіктерге жасайтын жағдайлардан артық болмаса, кем емес жағдай жасайды.

22 Бап - Жалпы білім

1. Бастауыш білім мәселесі бойынша Келісуші Мемлекеттер азаматтарына жасайтын құқықтық жағдайларды босқындарға да жасайды.
2. Бастауыш білімнен басқа да жалпы білім мәселелеріне қатысты, әсіресе оқу, шетел аттестатын, дипломдарын және дәрежелерін қабылдау, оқу ақысын төлеуден босату, сондай-ақ шәкіртақы ұсыну мәселелеріне орай, Келісуші Мемлекет босқындарға ұқсас жағдайлардағы шетелдіктерге жасайтын жағдайлардан артық болмаса, кем емес жағдай жасайды.

23 Бап - Үкіметтік көмек

Келісуші Мемлекеттер өз аймағында заңды мекен етуші босқындарға үкіметтік көмек және қолдау мәселесі бойынша өз азаматтарының құқықтық жағдайындай жағдай жасайды.

24 Бап - Еңбек заңнамасы және әлеуметтік қамсыздандыру

1. Келісуші Мемлекеттер өз аймақтарында заңды тұрып жатқан босқындарға төмендегі мәселелер бойынша өз азаматтарына жасаған жағдаймен тең жағдай жасайды:
 - а) еңбекке сыйақы төлеу, еңбек сыйақысының ішіне отбасына жәрдемақы төлеу кіретін болса, оны төлеу, еңбек күнінің ұзақтығы үшін ақы төлеу, қосымша еңбекке ақы төлеу, еңбек демалысына ақы төлеу, үйде жұмыс жасау, жалданушының, үйренушінің, кәсіптік дайындықтан өтушінің жасы бойынша, әйел және жасөспірімдер еңбегі, ұжымдық келісім-шарттардың артықшылығын пайдалану бойынша шектемелер (бұлардың барлығы заңдар мен өкімдер арқылы реттеледі немесе әкімшілік билік тарапынан бақыланатындықтан);

- b) әлеуметтік қамсыздандыру (жұмыс кезіндегі жазатайым жағдайларға, кәсіптік науқастарға, бала тууға, ауруларға, мүгедектікке, қарттыққа, өлімге, жұмыссыздыққа, отбасы мүшелерінің алдындағы міндеттемелерге және ішкі заңдар мен өкімдерге сәйкес әлеуметтік қамсыздандыруға жататын заңнамалық ережелер), алайда төмендегі шектемелерімен:
- i) берілген құқықтар мен берілу барысындағы құқықтардың сақталу тәртібі бар болса;
 - ii) Мемлекеттің заңдары мен өкімдері түгелімен мемлекеттік қаржыдан бөлінетін толық немесе жартылай жәрдемақыны берудің және толыққанды зейнетақыны алуға қатысты шарттардың барлығын қанағаттандырмайтын тұлғаларға арналған жәрдемақыны берудің арнайы тәртібін енгізген болса;
2. Босқынның жұмыс кезіндегі жазатайым жағдай немесе кәсіптік ауру салдарынан қайтыс болуына төленетін өтемақы құқығын алуға өтемақы алушының Келісуші Мемлекеттердің бірінде тұрмауы кедергі бола алмайды.
3. Келісуші Мемлекеттер өзара жасалған немесе келешекте жасалуы мүмкін келіссөздердің аясында босқындарға ұсынылған және ұсынылу барысындағы құқықтардан тарайтын артықшылықтарды өз азаматтарына қолданылатын шарттарды сақтай отырып береді.
4. Келісуші Мемлекеттер арасында және келісім-шартқа қатыспаған мемлекеттер арасында күшінде тұрған аталмыш келіссөздердің аясында таралатын артықшылықтарды ұсыну мәселелеріне мүмкіндігінше ниеттестікпен қарайды.

V-тарау

Әкімшілік шаралар

25 Бап - Әкімшілік ықпалдастық

1. Егер қандай да бір құқықты пайдалану шетелдік мемлекеттің билік органдарының араласуын қажет етсе, және оған босқын хабарласа

алмаса, сол босқын мекен ететін Келісуші Мемлекеттер сол мемлекеттің билігінің немесе қандай да бір халықаралық биліктің ықпалдастық етуіне барлық шараларды жасайды.

2. 1 тармақта аталған билік немесе биліктер босқындарды шетелдіктерге берілетін құжаттармен немесе жеке куәліктерімен қай елдің азаматы болса, сол елдің мемлекеттік билігіне ықпалдастық жасау арқылы қамтиды немесе өз бақылауы арқылы қамтылуын қадағалайды.
3. Осындай тәртіпте берілген құжаттар немесе куәліктер олар азаматы болып табылатын мемлекеттердегі билік беретін немесе сол мемлекеттердің билігінің ықпалдастығы арқылы берген шетелдіктерге арналған ресми құжаттардың орнына жүреді және жарамсыз екені дәлелденбейінше, жарамды болып табылады.
4. Ауқатсыз тұлғаларға ұсынылатын ерекше жеңілдіктерден басқа осы бапта аталған қызметтерге төленетін ақы осы қызметтер үшін сол елдің азаматтарынан алынатын ақылармен бірдей болады.
5. Осы Баптағы ережелер 27 және 28 Баптарындағы ережелерді қозғамайды.

26 Бап - Қозғалыс еркіндігі

Әрбір Келісуші Мемлекет шетелдіктерге қойылатын ережелердің орындалу шартымен өз аймағында заңды мекендеп жатқан босқындарға мекен-жайды таңдау және өз аймағында еркін жүріп-тұру мүмкіндігін береді.

27 Бап - Жеке куәлік

Келісуші Мемлекеттер өз аймағындағы жарамды жол құжаттары жоқ босқындарға жеке куәлік шығарады.

28 Бап - Жол жүру құжаттары

1. Келісуші Мемлекеттер мемлекеттік қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпке зиян келтірмесе, өз аймағында заңды тұрып жатқан босқындарға өзінің территориясынан тыс елдерге барып-келуі үшін жол жүру құжаттарын береді; ондай құжаттарға қатысты осы Конвенция қосымшаларының

ережелері қолданылады. Келісуші Мемлекеттер өз аймағындағы кез-келген босқынға осындай жол жүру құжаттарын бере алады, сондай-ақ осындай жол жүру құжаттарын өзінің заңды тұрып жатқан мемлекетінде ала алмаған босқындарға да беру мәселесіне оң көзқараспен қарайды.

2. Келісуші Мемлекеттер бұрынғы халықаралық келісімдердің негізінде берілген жол жүру құжаттарын осы баптың негізінде берілген құжаттармен тең мойындайды және қабылдайды.

29 Бап - Салықтар

1. Келісуші Мемлекеттер босқындарға өз азаматтарына салатын баж салықтарынан, алымдардан, салықтардан басқа немесе одан да артық салық салмайды.
2. Алдыңғы тармақтағы ережелер шетелдіктерден жеке куәлік іспеттес әкімшілік құжаттары үшін алынатын алымдардан босқындарды босатпайды.

30 Бап - Мүлікті елден шығару

1. Келісуші Мемлекеттер босқындарға өзімен бірге әкелген мүлкін сол мемлекеттен мекендеу құқығын берген басқа мемлекетке шығаруға өзінің заңдары мен өкімдеріне сәйкес тәртіп бойынша рұқсат береді;
2. Келісуші Мемлекеттер босқынның мекендеу құқығын берген басқа мемлекетке мүлкін көшіруге байланысты өтінішіне ол мүлік қайда орналасқан болса да, қарсы болмайды.

31 Бап - Бассауға берген мемлекетте заңсыз жүрген босқындар

1. Келісуші Мемлекеттер 1 Бапта көрсетілгендей тұрғылықты мекенінің өмірге және бостандығына қауіпті болуына байланысты заңсыз кірген немесе заңсыз және Келісуші Мемлекеттің тарапынан рұқсат алмай жүрген босқындарға егер олар өзінің заңсыз келу себебін уақыт өтпестен жергілікті билікке хабарлаған болса және қанағаттандырыллық түсініктеме берген болса, оларға айып төлем салмайды.

2. Келісуші Мемлекеттер осындай босқындардың қозғалысына орынсыз шектеулер арқылы кедергі келтірмейді; алайда қажеттілікке орай қойылатын шектеулер аталмыш босқындардың статусы реттелгенше немесе басқа мемлекетке кіру рұқсатын алғанша әрекет етеді. Келісуші Мемлекеттер осындай босқындарға құқықтарды алуға немесе басқа мемлекетке кіруге қажетті жеткілікті мерзім мен барлық жағдайларды ұсынады.

32 Бап - Жер аударып жіберу

1. Келісуші Мемлекеттер өз аймағында заңды мекендеуші босқындарды мемлекеттік қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпті сақтау мақсатынан басқа жағдайларда жер аударып жібере алмайды.
2. Мемлекеттік қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпті сақтау мақсатында босқындарды жер аударып жіберу тек сот тәртібімен іске асырылады. Мемлекеттік қауіпсіздікке байланысты себептер кедергі болмаған жағдайда, мұндай босқындарға өздерін ақтауға дәлелдер келтіруге және тиісті инстанцияларға шағымдануға, сондай-ақ сол инстанциялар бекіткен тұлғалардың алдында шағымдануға немесе өзінің өкілін жалдауға құқылы болады.
3. Келісуші Мемлекеттер мұндай босқындарға басқа мемлекетке кіру рұқсатын алуы үшін жеткілікті мерзім береді. Келісуші Мемлекеттер осы мерзім ішінде қажетті деп тапқан шараларды қолдану құқығына ие болып қалады.

33 Бап - Босқындарды жер аударып жіберуге тыйым немесе оларды күшпен қайтару (келген елдеріне)

1. Келісуші Мемлекеттер босқындарды олардың өміріне, еркіндігіне нәсілдік, діни, азаматтық, әлеуметтік, саяси алалаушылықтың себебінен қауіп төнген еліне жер аударуына немесе кері жіберуіне қандай жағдай болмасын тыйым салынады.
2. Алайда, осы үкім дәйекті себептердің негізінде мемлекет қауіпсіздігіне нұқсан келтіреді деп табылған немесе аса ауыр қылмыс жасаған және мемлекетке қатерлі деп танылған тұлғаларға қолданылмайды.

34 Бап - Қоластына алу

Келісуші Мемлекеттер босқындардың сіңісіп кетуін және азаматтық құқықтар алуын мүмкіндігінше жеңілдетеді. Әсіресе, оларды қоластына алуға байланысты құжатнама жұмыстарының жылдамдатылуына және оларға байланысты алымдар мен шығындарды барынша азайтуға қолынан келген әрекеттерді жасайды.

VI-тарау

Конвенцияны қолдануға және өтпелі кезеңге қатысты ережелер

35 Бап - Ұлттық билік пен Біріккен Ұлттар Ұйымының арасындағы ынтымақтастық

1. Келісуші Мемлекеттер Біріккен Ұлттар Ұйымының Босқындар мәселесі бойынша Жоғарғы Комиссарымен немесе Біріккен Ұлттар Ұйымының босқындар мәселесімен айналысатын кез-келген басқа органымен ынтымақтасуға міндетті, және айрықша осы Конвенцияның ережелерінің талаптарының орындалуына ықпалдасуға міндетті.
2. Біріккен Ұлттар Ұйымының тиісті органдарына баяндамалар жасауы үшін Жоғарғы Комиссарға немесе оның қызметтерін орындаушы Жоғарғы Комиссардың орнына келген кез-келген басқа органға Келісуші Мемлекеттер олар талап еткен үлгіде төмендегілер жөнінде тиісті мәліметтер мен статистикалық деректер беруге міндеттеледі:
 - a) босқындардың жағдайы туралы;
 - b) осы Конвенцияның жүзеге асырылуы туралы;
 - c) Күшінде тұрған немесе алдағы уақытта күшіне енуі мүмкін заңдар, босқындар жөніндегі үкімдер мен декреттер туралы;

36 Бап - Ұлттық және заңнамалық актілер туралы мәліметтер

Келісуші Мемлекеттер Біріккен ұлттар Ұйымының Бас хатшысына осы Конвенция талаптарын жүзеге асыру мақсатында шығарған заңдар мен үкімдердің мәтіндерін жеткізеді.

37 Бап - Алдыңғы Конвенциялар

Қатысушы тараптар үшін осы Конвенция 28 баптың 2 тармағының күшін сақтай отырып, 1922 жылдың 5 шілдесіндегі, 1924 жылдың 31 мамырындағы, 1926 жылдың 12 мамырындағы, 1928 жылдың 30 маусымындағы, 1935 жылдың 30 шілдесіндегі актілерді, 1933 жылдың 28 қазанындағы және 1938 жылдың 10 ақпанындағы Конвенцияларды және 1946 жылдың 15 қазанындағы Келісімді алмастырады.

VII-тарау

Қорытынды ережелер

38 Бап - Дауларды шешу

Осы Конвенцияның тараптарының арасында Конвенцияны түсіну немесе қолдану бойынша орын алатын ешқалай шешілуге жатпайтын барлық даулар кез-келген дауласушы тараптың талабымен Халықаралық Сотқа жіберіледі.

39 Бап - Қол қою, бекіту және біріктіру

1. Осы Конвенция қол қоюға 1951 жылдың 28 шілдесіне дейін Женевада ашылады және одан кейін Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына қорға жіберіледі. Конвенция қол қою үшін 1951 жылдың 28 шілдесінен 31 тамызына дейін ашылады және 1951 жылдың 17 қыркүйегінен 31 желтоқсанына дейін Біріккен Ұлттар Ұйымының Орталық мекемелерінде қол қою үшін қайта ашылады.

2. Осы Конвенция Біріккен Ұлттар ұйымына мүше барлық мемлекеттің атынан, сондай-ақ босқындар мен апатридтер мәселесі жөнінде өкілетті өкілдердің шақыруымен Конференцияға қатысатын кез-келген мемлекеттің немесе Бас Ассамблея ұсынған кез-келген мемлекеттің қол қоюы үшін ашық. Осы Конвенция бекітілуге тиіс, бұл ретте бекітетін құжаттар Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына сақтауға беріледі.
3. Осы Конвенция 1951 жылдың 28 шілдесінде осы баптың 2 тармағындағы аталған мемлекеттерді қосып алу үшін ашылады. Қосып алу Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Хатшысына Қосып алу актісін сақтауға тапсыру арқылы жүзеге асырылады.

40 Бап - Конвенцияның аймақтық қолданысы туралы Қаулы

1. Кез-келген мемлекет Конвенцияға қол қою және бекіту кезінде немесе оған қосылу кезінде осы Конвенцияның күшінің халықаралық қатынасына жауапты өз аймағының барлығына немесе кейбіріне жүретінін, мәлімдей алады. Мұндай мәлімдеме сол мемлекет үшін Конвенция күшіне енген уақыттан бастап заңды күшіне енеді.
2. Басқа жағдайларда Конвенцияның осындай әрекет ету күші туралы Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына хабарлама жіберу арқылы мәлімденеді және Біріккен Ұлттар ұйымының Бас хатшысы осы хабарламаны алғаннан соң тоқсаныншы күнінде немесе Конвенцияның нақты осы мемлекет үшін заңды күшіне енген уақытында өз күшіне енеді.
3. Конвенцияға қол қою, бекіту немесе қосып алу кезінде Конвенцияның күші жүрмеген территорияларға қатысты, әрбір мүдделі мемлекет осы Конвенция күшінің таратылу территориясын кеңейтуге қажетті шараларды қарастырады және сол территориялардың үкіметтерінің келісімін алуға шаралар қолданады.

41 Бап - Федеративтік мемлекеттер туралы қаулылар

Федеративтік немесе унитарлы емес мемлекеттерге қатысты келесі ережелер қолданылады:

- a) осы Конвенциядағы федералды заңнамалық биліктің заңнамалық құзіретіне сәйкесетін баптары бойынша, федералды үкіметтің міндеттемелері федералды емес үкіметтің міндеттемелеріне белгіленген шамада сәйкесетін болады.
- b) федерацияға кіретін және федерацияның конституциялық құрылысына сәйкес заңнамалық шаралар қабылдауға міндетті емес штаттар, провинциялар немесе кантондардың заңнамалық юрисдикциясына жататын осы Конвенцияның баптарына қатысты мәселелерде федералдық үкімет алғаш мүмкіндік болған кезде осы баптар туралы штаттар, провинциялар мен кантондардың тиісті билік органдарына жағымды пікірмен бірге қоса хабарлайды.
- c) Осы Конвенцияның тарабы болып табылатын федеративтік мемлекеттер басқа кез-келген Келісуші Мемлекеттің Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы арқылы жіберілген талабымен федерациялардағы Конвенцияның ережелеріне сәйкес күшіндегі заңдар мен оларды қолдану тәжірибесі мен жүзеге асырылу деңгейі туралы анықтаманы ұсынады.

42 Бап - Сылтаулар

1. Қол қою, бекіту немесе қосып алу кезінде кез-келген мемлекет Конвенцияның 1, 3 және 4 баптарынан, 16 баптың 1 тармағынан, 33, 36-46 баптарынан басқа баптарына ескертпелер қосуына болады.
2. Осы баптың 1 тармағына сәйкес ескертпе жасаған кез-келген мемлекет Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысын ескерту арқылы өз ескертпелерін кез-келген уақытта алып тастай алады.

43 Бап - Күшіне ену

1. Осы Конвенция алтыншы бекітуші құжат немесе қосып алу актісі сақтауға берілгеннен кейін тоқсаныншы күні күшіне енеді.
2. Конвенция бекітіліп және алтыншы бекітуші құжат немесе қосып алу актісі сақтауға берілгеннен соң тоқсаныншы күні қосылған мемлекеттер үшін Конвенция сол мемлекеттің бекітуші құжаты немесе қосып алу актісі сақтауға берілгеннен соң тоқсаныншы күні күшіне енеді.

44 Бап - Бас тарту

1. Кез-келген Келісуші Мемлекет кез-келген уақытта осы Конвенциядан Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысын ескерту арқылы бас тарта алады.
2. Мұндай бас тарту тиісті мемлекет үшін Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы ескертуді алғаннан соң бір жылдан кейін күшіне енеді.
3. Осындай мәлімдеме жасаған және 40 Баптың негізінде ескерту жолдаған мемлекет осыдан кейін кез-келген уақытта Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы аталмыш ескертуді алғаннан кейін бір жылдан соң уақытта Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысын ескерту арқылы Конвенцияның тиісті территорияларға жүрмейтінін хабарлай алады.

45 Бап - Қайта қарау

1. Кез-келген Келісуші Мемлекет Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысын ескерту арқылы кез-келген уақытта осы Конвенцияны қайта қарауды талап ете алады.
2. Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы осы талап бойынша қандай да бір шаралар жасау керек болса, тиісті шараларды ұсына алады.

46 Бап - Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы жолдайтын ескертулер

Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы Біріккен Ұлттар Ұйымының барлық мүшелеріне және мүшелігінде жоқ 39 Бапта аталған мемлекеттерге:

- a) B бөлімінің 1 Бап негізінде түскен шағымдар мен ескертулер туралы;
- b) 39 Бапта қарастырылған қолдар, бекітулер және қосып алулар туралы;
- c) 40 Бапта қарастырылған шағымдар мен ескертулер туралы;
- d) 42 Бапта қарастырылған ескертпелер және ескертпелерден бас тартулар туралы;
- e) 43 Бапқа сәйкес осы Конвенцияның күшіне ену күні туралы;
- f) 44 Бапта қарастырылған бас тартулар мен ескертулер туралы;
- g) 45 Баптың негізінде түскен қайта қарау талаптары туралы хабарлап отырады;

Жоғарыдағылардың куәлігі ретінде төмендегілер өкілеттілігімен осы Конвенцияны өз үкіметтерінің атынан қол қойып отыр.

Женева қаласында мың тоғыз жүз елу бірінші жылдың жиырма сегізінші шілдесінде бір данада жасалды, ағылшын және француз мәтіндері тең; және осы нұсқасы Біріккен Ұлттар Ұйымының мұрағатына сақтауға берілді және оның куәландырылған көшірмелері Біріккен Ұлттар Ұйымының барлық мүшесіне және 39 бапта аталған мүше емес мемлекеттерге таратылады.

БОСҚЫНДАР МӘРТЕБЕСІНЕ ҚАТЫСТЫ 1967 ЖЫЛҒЫ 31 ҚАҢТАРДАҒЫ ХАТТАМА

Осы Хаттаманың қатысушы мемлекеттері,

1951 жылғы 28 шілдеде Женевада қол қойылған босқындар мәртебесіне қатысты Конвенцияның (бұдан әрі «Конвенция»), тек 1951жылғы 1 қаңтарға дейінгі оқиғалар нәтижесінде босқын болған тұлғаларға таратылатынын ескере отырып,

Конвенцияны қабылдау уақытынан бастап босқындарға қатысты жаңа жайттардың пайда болғандығын және осыған байланысты қатысы бар босқындардың Конвенция ықпалына түспеуі мүмкін екендігін ескере отырып,

1951жыл 1 қаңтар деп көрсетілген күнге қарамастан Конвенция ұйғарымына түсетін барлық босқындардың тең мәртебені пайдалануы қажет екендігін ескере отырып,

төмендегілер туралы келісті:

1-бап - Жалпы ережелер

1. Осы Хаттаманың қатысушы мемлекеттері төменде баяндалған ұйғарымға түсетін босқындар үшін Конвенцияның 2-34 баптарын қолдану міндеттемесін алады.
2. Хаттама мақсаты үшін келесі тармақты қолдануға қатысты жағдайларды қоспағанда, «босқындар» термині 1 А (2)баптағы «1951 жылдың 1 қаңтарына дейін болған оқиғалар нәтижесінде...» деген сөздерді және «...осындай оқиғалар нәтижесінде» деген сөздерді алып тастау арқылы Конвенцияның 1-бабының ұйғарымына түскен кез келген тұлға дегенді білдіреді.
3. Осы Хаттама Конвенцияның 1 В (1)(а)бабына сәйкес өтініш Конвенция қатысушысы болып табылатын мемлекеттермен жасалған жағдайды қоспағанда, қандай да бір географиялық шектеулерсіз қатысатын

мемлекеттермен қолданылады, сонымен бірге Хаттама осы Хаттамаға сәйкес 1 В (2)бабы бойынша ұзартылмағанда қолданылады.

2-бап - Ұлттық биліктің Біріккен Ұлттар Ұйымымен ынтымақтастығы

1. Осы Хаттаманың қатысушы мемлекеттері Біріккен Ұлттар Ұйымының босқындар ісі жөніндегі Жоғарғы Комиссар Басқармасымен немесе оның қызметін орындау міндеті берілуі және ішінара осы Хаттама ережелерінің қолданылуын бақылау бойынша оның міндеттерін орындауға көмектесуі мүмкін Біріккен Ұлттар Ұйымының басқа мекемесімен қызмет етуге міндеттеледі.
2. Жоғарғы Комиссар басқармасына немесе оның қызметін орындау міндеті берілуі мүмкін Біріккен Ұлттар Ұйымының басқа мекемесіне Біріккен Ұлттар Ұйымының құзырлы органдарына баяндаманы таныстыру мүмкіндігін беру үшін осы Хаттаманың қатысушы мемлекеттері оларға тиісті үлгіде
 - a) босқындардың жағдайы;
 - b) осы Хаттаманың орындалуы;
 - c) күші бар немесе күшіне енетін босқындарға қатысты заңдар, қаулылар және декреттер туралы сұралған мәлімет пен статистикалық мәліметтерді беруге міндеттеледі.

3-бап - Ұлттық заңнама туралы мәлімет

Осы Хаттаманың қатысушы мемлекеттері осы Хаттаманы қолдануды қамтамасыз ету мақсатында қолданатын заң мәтіндері мен қаулыларды Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына хабарлайды.

4-бап - Дауларды шешу

Түсіндіруге немесе қолдануға қатысты осы Хаттаманың қатысушы мемлекеттері арасындағы барлық даулар басқа тәсілдермен шешілмесе, осы дауға қатысты тараптардың кез келгенінің өтініші бойынша Халықаралық Сотқа жіберіледі.

5-бап - Хаттамаға қосылу

Осы Хаттама Конвенцияға қатысушы барлық мемлекеттер және Біріккен Ұлттар Ұйымына мүше кез келген мемлекет немесе Хаттамаға қосылу туралы Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы шақырту жіберген кез келген мамандандырылған мекеме немесе мемлекет мүшесі атынан қосылу үшін ашық. Қосылу Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына сақтау үшін қосылу туралы актіні тапсыру арқылы жүзеге асырылады.

6-бап - Федеративтік мемлекеттер туралы бап

Федеративтік немесе біртұтас емес типтегі мемлекеттерге келесі ережелер қолданылады:

- a) осы Хаттаманың 1 бабы, 1 тармағына сәйкес қолдануға жататын және федералдық заң шығару биліктерінің қарауына түсетін Конвенция баптарына бойынша федералдық үкіметтің міндеттемелері көрсетілген шекте федеративтік мемлекеттер болып табылмайтын тараптардың міндеттемелеріне сәйкес келеді;
- b) осы Хаттаманың 1 бабы, 1 тармағына сәйкес қолдануға жататын және федерацияның конституциялық құрылысы бойынша заңнамалық шараларды қолдануы міндетті емес штаттар федерациясына, провинцияларға, кантондарға енетін, заңның қарауына түсетін Конвенция баптары бойынша федералдық үкіметтер мүмкіндік болған жағдайда осы баптарды жақсы сипатпенен штаттардың, провинциялар мен кантондардың тиісті биліктеріне жеткізеді.
- c) осы Хаттамаға қатысушы федеративтік мемлекет Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас хатшысының тапсыруы арқылы кез келген қатысушы мемлекеттің талап етуімен аталған ереженің өмірде қалай және қандай жолмен, заңды немесе басқа жолмен орындалғандығын көрсету арқылы осы Хаттаманың 1 бабы, 1 тармағына сәйкес қолданылуы тиіс Конвенцияның кез келген ережесіне бойынша федерациядағы және оның құрамдас бөлігіндегі заң мен тәжірибе туралы анықтама береді.

7-бап - Ескертпелер мен мәлімдемелер

1. Қосылу кезінде кез келген мемлекет осы Хаттаманың 4 бабына және 3, 4, 16(1) және 33-баптардағы ережелерден басқа, осы Хаттаманың 1 бабына сәйкес Конвенцияның кез келген ережесін қолдану туралы ескертпе жасауына болады, Конвенцияның қолданылуына қатысты Конвенцияға қатысушы мемлекеттің осы бап бойынша жасаған ескертпесі босқындарға таратылмайды.
2. 42 бапқа сәйкес Конвенцияға қатысушы мемлекеттермен жасалған ескертпелер алынбаған болса, оларға осы Хаттама бойынша міндеттемелер беріледі.
3. Осы баптың 1-тармағына сәйкес ескертпе жасаған кез келген мемлекет осы жайтты Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына хабарлау арқылы кез келген уақытта осы ескертпені алып тастай алады.
4. Егер қосылу кезінде қатысушы мемлекет Біріккен Ұлттар Ұйымының бас хатшысына осы Хаттама жайында қарсылық туралы хабарлама жібермесе, Конвенцияның 40 бабының 1 және 2 тармақтарына сәйкес осы Хаттамаға қосылатын Конвенцияның қатысушы мемлекеттерімен жасалған мәлімдеме қолдануға жарамды деп саналады. Конвенцияның 40 бабының 2 және 3-тармақтары мен 44 баптың 3 тармағының ережелері осы Хаттамаға қолдануға жарамды деп есептелінеді.

8-бап - Күшіне ену

1. Осы Хаттама қосылу туралы алтыншы актіні сақтау күні өз күшіне енеді.
2. Қосылу туралы алтыншы акті сақталғаннан кейін Хаттамаға қосылған барлық мемлекеттер үшін осындай мемлекеттермен қосылу туралы өз актісін сақтау күні Хаттама күшіне енеді.

9-бап - Бас тарту

1. Хаттаманың кез келген қатысушы мемлекеті Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысының атына хабарлама жіберу арқылы кез келген уақытта осы Хаттамадан бас тарта алады.

10-бап - Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы жіберген хабарлама

Бас хатшы осы Хаттаманың жоғарыдағы баптарында аталған күшіне ену, қосылу, түсіндіру және алу және одан бас тарту туралы, сонымен бірге осыған қатысты мәлімдеме мен хабарламалар туралы барлық мемлекетке хабарлайды.

11-бап - Біріккен Ұлттар Ұйымы Хатшылығының мұрағатында сақтау

Бас Ассамблеяның Төрағасы және Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Хатшысы қол қойған, тең дәрежеге барабар болып табылатын ағылшын, испан, қытай, орыс және француз мәтіндеріндегі осы Хаттаманың көшірмесі Біріккен Ұлттар Ұйымы Хатшылығының мұрағатында сақталады. Бас хатшы осы Хаттаманың расталған көшірмелерін Біріккен Ұлттар Ұйымына мүше болатын барлық мемлекеттерге және жоғарыдағы 5 бапта аталған мемлекеттерге жолдайды.

UNHCR
The UN Refugee Agency